

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Калашник Андрій Сергійович

УДК 342.95:351.86(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАГУВАННЯ
НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ
УКРАЇНИ**

081 – «Право»
Галузь знань: 08 – «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. С. Калашник

Науковий керівник –
Собакарь Андрій Олексійович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Калашник А. С. Адміністративно-правові засади реагування на виклики та загрози національній безпеці України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2026.

Дисертацію присвячено формуванню цілісного наукового підходу до розуміння адміністративно-правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці України, визначенню їх сутності, змісту, системи, особливостей нормативного забезпечення та практичної реалізації, а також обґрунтуванню напрямів удосконалення адміністративного законодавства і механізмів державного реагування у відповідній сфері.

У дисертації з'ясовано правову природу викликів та загроз національній безпеці України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов та визначено її як комплексне державно-правове явище, що відображає сукупність факторів, процесів і дій, здатних створювати небезпеку для життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. Встановлено, що в адміністративно-правовому аспекті вони потребують нормативного визначення, систематизації та закріплення належних механізмів виявлення, оцінки, попередження і нейтралізації. До основних видів викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України віднесено політичні, воєнні, економічні, соціальні, інформаційні, кібернетичні та екологічні. За типологією загрози національним інтересам включають регіональні, міждержавні та гібридні. Джерелами поширення викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України є сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема дії чи бездіяльність держав, організацій та окремих осіб, кризові суспільно-політичні й соціально-економічні процеси, інформаційно-комунікаційні та кібернетичні впливи, а також природні й техногенні фактори.

Визначено адміністративно-правове реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України як комплекс заходів захисного, відновлювального та попереджувального характеру уповноваженими на те державними органами з метою захисту життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Проаналізовано систему й адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, яких поділено на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції, а також визначено їх роль у забезпеченні захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Виокремлено характерні ознаки суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, зокрема їх публічно-правову природу, функціональну спрямованість на виявлення, попередження, відвернення та нейтралізацію загроз, системність і багаторівневість організації, розмежування компетенції, координаційно-взаємодіючий характер діяльності, функціонування на засадах верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності, а також поєднання владного і суспільного елементів у механізмі реагування.

Удосконалення розуміння принципів формування системи суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, ключовими серед яких визнано: забезпечення єдиного підходу до управління загрозами шляхом підготовки нормативно-правових актів, що регламентуватимуть діяльність усіх суб'єктів; інтеграція державних, регіональних та місцевих суб'єктів, включно з органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, Збройними Силами України, державними агентствами, а також інституціями державно-приватного партнерства; розбудова міжвідомчих зв'язків за допомогою єдиних

інформаційноаналітичних платформ взаємодії та координації; використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту та автоматизованих систем аналізу даних, для прогнозування ризиків і прийняття рішень у реальному часі з урахуванням дії правового режиму воєнного стану; забезпечення роботи спеціалізованих центрів моніторингу загроз на основі сучасних технологій; розробка програм партнерства між державою та бізнесом для захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Обґрунтовано недоцільність прийняття окремого універсального підзаконного акта про взаємодію та координацію суб'єктів забезпечення національної безпеки, що зумовлено вже наявним законодавчим закріпленням координаційної ролі Ради національної безпеки і оборони України, існуванням спеціальних координаційних механізмів у окремих сегментах безпекової діяльності, ризиком дублювання чинних нормативних приписів і виникнення колізій із секторальним законодавством, а також імовірністю розмивання вже встановленого розподілу компетенції між уповноваженими суб'єктами.

Визначено, що форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України є зовнішнім вираженням практичної діяльності уповноважених суб'єктів сектору безпеки і оборони, яка здійснюється в межах їх компетенції на підставі норм адміністративного права та спрямована на запобігання, локалізацію і нейтралізацію загроз національним інтересам. До таких форм віднесено нормотворчу діяльність, видання індивідуальних адміністративних актів, координацію та взаємодію між суб'єктами забезпечення національної безпеки, укладення адміністративних договорів, а також вчинення організаційних, інформаційно-аналітичних і матеріально-технічних дій. З'ясовано, що методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України становлять визначену адміністративно-правовими нормами сукупність способів, засобів і прийомів, які застосовуються уповноваженими суб'єктами для реалізації відповідних форм реагування. До основних методів такого реагування віднесено методи планування, регламентації, контролю,

адміністративного примусу, переконання, організації, інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки ризиків.

Обґрунтовано, що форми і методи адміністративно-правового реагування мають бути нормативно визначеними, узгодженими між собою та адаптованими до сучасного безпекового середовища, а особливістю сучасного реагування є його превентивна спрямованість, що виявляється в орієнтації на своєчасне виявлення загроз, їх оцінку, моніторинг, паспортизацію та підготовку управлінських рішень.

Окрему увагу приділено адміністративно-правовому забезпеченню ідентифікації, оцінки та моніторингу загроз національній безпеці. Встановлено, що ідентифікація загроз є разовою дією, спрямованою на розпізнавання конкретного явища, події чи процесу, що може становити небезпеку для держави, тоді як моніторинг загроз є тривалим, систематичним процесом спостереження, збору, аналізу та оцінки інформації про стан безпеки, що дозволяє виявляти зміни та тенденції.

Визначено, що сучасне адміністративно-правове забезпечення моніторингу в Україні є фрагментарним і недостатньо формалізованим, у зв'язку з чим удосконалено підходи до ідентифікації, оцінки та моніторингу загроз національній безпеці шляхом обґрунтування необхідності їх здійснення на основі уніфікованих процедур виявлення, оцінювання та прогнозування загроз, створення спеціалізованих центрів моніторингу й реагування та запровадження єдиного інформаційно-аналітичного простору взаємодії суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Запропоновано цілісну систему паспортизації загроз національній безпеці, яка охоплює не лише об'єкти критичної інфраструктури, але й документування загроз, оцінку їх імовірності, прогнозування наслідків та формування алгоритмів реагування, а також обґрунтовано доцільність її законодавчого закріплення. Особливостями проведення паспортизації загроз національній безпеці в сучасних умовах встановлено: 1) її похідний характер від стратегічного безпекового планування; 2) орієнтація на конкретизовані

проектні загрози, що здійснюється з урахуванням національного, секторального та об'єктового рівнів; 3) об'єктний характер, адже паспорт безпеки розробляється окремо щодо кожного об'єкта критичної інфраструктури; 4) комплексний зміст; 5) поєднання ідентифікації загроз із плануванням заходів протидії; 6) багаторівнева процедура погодження; 7) міжвідомчий характер; 8) обов'язковість дотримання строків і процедурної дисципліни; 9) режим обмеженого доступу до відповідної інформації; 10) адаптивність до умов воєнного стану; 11) динамічний характер; 12) контрольований характер; 13) інформаційно-аналітична спрямованість; 14) зв'язок із засадами законності, підзвітності та ефективності.

З'ясовано, що демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони посідає особливе місце серед заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України, оскільки він не лише супроводжує діяльність відповідних суб'єктів, а й забезпечує її законність, підзвітність, прозорість, ефективність і відповідність дотриманню принципу верховенства права.

Визначено адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України, які становлять систему нормативно визначених організаційних, інформаційно-аналітичних, контрольних і координаційних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінку, локалізацію та нейтралізацію дезінформаційних, пропагандистських, кібернетичних та інших деструктивних впливів на інформаційний простір держави.

Вивчено світовий досвід адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці та окреслено шляхи його запозичення в Україні, насамперед в частині: 1) запровадження в Україні щорічного публічного Національного реєстру ризиків і загроз за зразком Великої Британії, де зовнішньою версією урядової оцінки ризиків є «National Risk Register», доповнений окремим аналізом довгострокових ризиків; 2) імплементації фінської моделі «всеохоплюючої безпеки» через постійну

міжсекторальну платформу при РНБО України, до якої мають бути інституційно включені не лише органи влади, а й бізнес, оператори критичної інфраструктури, наукові установи, громадські організації та громадяни; 3) закріплення на рівні підзаконного регулювання єдиного механізму термінового масового оповіщення населення про небезпеку за прикладом польської системи «RCB Alert», яка надсилає SMS-попередження у разі високої ймовірності прямої загрози життю чи здоров'ю та формує їх на підставі інформації від міністерств, поліції, пожежної служби, прикордонної охорони та інших органів; 4) створення інтегрованої національної моделі кіберреагування за естонським зразком, де в межах одного державного центру поєднано функції національного центру кібербезпеки, реагування на інциденти та підготовки до криз і кібернавчань; 5) запозичення французького підходу до режимів загрози у вигляді багаторівневого плану реагування, подібного до «Vigipirate»; 6) удосконалення системи цивільної готовності населення на основі ізраїльського досвіду «Home Front Command»; 7) запровадження національної системи комплексного оцінювання ризиків і загроз із розподілом на національний, регіональний і місцевий рівні, за зразком багаторівневих моделей стратегічного аналізу; 8) забезпечення кадрової та освітньої підтримки такої імплементації, включаючи підготовку фахівців із безпекового аналізу, стратегічного планування, ризик-менеджменту та міжвідомчої координації і взаємодії реагування на виклики і загрози національній безпеці України.

***Ключові слова:** адміністративно-правове реагування, національна безпека, виклики та загрози, сектор безпеки і оборони, суб'єкти забезпечення національної безпеки, ідентифікація загроз, моніторинг загроз, паспортизація загроз, демократичний цивільний контроль, інформаційні загрози.*

SUMMARY

Kalashnyk A.S. Administrative and legal principles of responding to challenges and threats to the national security of Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 Law (08 Law). – Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.

The dissertation is devoted to the formation of a holistic scientific approach to understanding the administrative and legal principles of responding to challenges and threats to the national security of Ukraine, determining their essence, content, system, features of regulatory support and practical implementation, as well as substantiating the directions of improving administrative legislation and mechanisms of state response in the relevant field.

The dissertation clarifies the legal nature of challenges and threats to the national security of Ukraine, taking into account foreign policy and domestic conditions, and defines it as a complex state and legal phenomenon, reflecting a set of factors, processes and actions capable of creating a danger to the vital interests of the individual, society and the state. It is established that in the administrative and legal aspect they require regulatory definition, systematization and consolidation of appropriate mechanisms for detection, assessment, prevention and neutralization. The main types of challenges and threats to national security and national interests of Ukraine include political, military, economic, social, informational, cyber and environmental. According to the typology of threats to national interests, they include regional, interstate and hybrid. The sources of the spread of challenges and threats to national security and national interests of Ukraine are a combination of external and internal factors, in particular the actions or inaction of states, organizations and individuals, crisis socio-political and socio-economic processes, informational and communicational and cybernetic influences, as well as natural and man-made factors.

The administrative and legal response to challenges and threats to national security and national interests of Ukraine is defined as a set of measures of a

protective, restorative and preventive nature by authorized state bodies in order to protect the vital interests, rights and freedoms of the individual, society and the state from external and internal threats.

The system and administrative-legal status of the subjects of administrative-legal response to challenges and threats to the national security of Ukraine, which are divided into subjects of general, special and auxiliary competence, are analyzed, and their role in ensuring the protection of state sovereignty, territorial integrity, democratic constitutional order and other national interests of Ukraine from real and potential threats is determined.

The characteristic features of the subjects of administrative-legal response to challenges and threats to the national security of Ukraine are highlighted, in particular their public-legal nature, functional focus on identifying, preventing, averting and neutralizing threats, systematic and multi-level organization, delimitation of competence, coordination and interaction nature of activities, functioning on the principles of the rule of law, legality, accountability, transparency, efficiency and effectiveness, as well as the combination of power and social elements in the response mechanism.

Improving the understanding of the principles of forming a system of subjects of administrative and legal response to challenges and threats to the national security of Ukraine, the key ones of which are recognized as: ensuring a unified approach to threat management by preparing regulatory legal acts that will regulate the activities of all subjects; integration of state, regional and local subjects, including local government bodies, law enforcement agencies, the Armed Forces of Ukraine, state agencies, as well as institutions of public-private partnership; building interdepartmental relations using unified information-analytical platforms for interaction and coordination; using modern technologies, in particular artificial intelligence and automated data analysis systems, to forecast risks and make decisions in real time, taking into account the legal regime of martial law; ensuring the operation of specialized threat monitoring centers based on modern technologies; developing partnership programs between the state and business to protect critical

infrastructure facilities.

The inexpediency of adopting a separate universal by-law on the interaction and coordination of national security entities is substantiated, which is due to the already existing legislative consolidation of the coordination role of the National Security and Defense Council of Ukraine, the existence of special coordination mechanisms in individual segments of security activities, the risk of duplication of existing regulatory provisions and the emergence of conflicts with sectoral legislation, as well as the likelihood of erosion of the already established distribution of competence between authorized entities. It is determined that the forms of administrative and legal response to challenges and threats to the national security of Ukraine are an external expression of the practical activities of authorized entities of the security and defense sector, which are carried out within their competence on the basis of administrative law norms and are aimed at preventing, localizing and neutralizing threats to national interests. Such forms include normative activity, the issuance of individual administrative acts, coordination and interaction between subjects of national security, the conclusion of administrative agreements, as well as the performance of organizational, information-analytical and material-technical actions. It was found that the methods of administrative and legal response to challenges and threats to the national security of Ukraine constitute a set of methods, means and techniques defined by administrative and legal norms, which are used by authorized subjects to implement the relevant forms of response. The main methods of such response include methods of planning, regulation, control, administrative coercion, persuasion, organization, information-analytical support and risk assessment.

It is substantiated that the forms and methods of administrative and legal response should be normatively defined, coordinated among themselves and adapted to the modern security environment, and a feature of modern response is its preventive focus, which is manifested in the orientation towards timely detection of threats, their assessment, monitoring, certification and preparation of management decisions.

Special attention is paid to the administrative and legal support of the identification, assessment and monitoring of threats to national security. It is established that the identification of threats is a one-time action aimed at recognizing a specific phenomenon, event or process that may pose a danger to the state, while threat monitoring is a long-term, systematic process of observation, collection, analysis and assessment of information on the state of security, which allows to identify changes and trends.

It was determined that the current administrative and legal support for monitoring in Ukraine is fragmented and insufficiently formalized, and therefore the approaches to identifying, assessing and monitoring threats to national security were improved by substantiating the need for their implementation on the basis of unified procedures for identifying, assessing and forecasting threats, creating specialized monitoring and response centers, and introducing a single information and analytical space for interaction between security and defense sector entities.

A holistic system for certifying threats to national security was proposed, which covers not only critical infrastructure facilities, but also documenting threats, assessing their likelihood, predicting consequences, and forming response algorithms, and the feasibility of its legislative consolidation was also substantiated. The features of certifying threats to national security in modern conditions were established: 1) its derivative nature from strategic security planning; 2) orientation to specific project threats, which is carried out taking into account the national, sectoral, and object levels; 3) object-specific nature, as the safety passport is developed separately for each critical infrastructure facility; 4) comprehensive content; 5) combination of threat identification with planning of countermeasures; 6) multi-level approval procedure; 7) interagency nature; 8) mandatory compliance with deadlines and procedural discipline; 9) limited access to relevant information; 10) adaptability to martial law conditions; 11) dynamic nature; 12) controlled nature; 13) informational and analytical focus; 14) connection with the principles of legality, accountability and efficiency.

It was found that democratic civilian control over the bodies and formations of

the security and defense sector occupies a special place among the measures to respond to challenges and threats to the national security of Ukraine, since it not only accompanies the activities of the relevant entities, but also ensures their legality, accountability, transparency, efficiency and compliance with the principle of the rule of law.

Administrative and legal measures to prevent and neutralize internal and external information threats to the national security of Ukraine have been determined, which constitute a system of normatively defined organizational, information and analytical, control and coordination actions of authorized entities aimed at the timely detection, assessment, localization and neutralization of disinformation, propaganda, cybernetic and other destructive influences on the information space of the state.

The global experience of administrative and legal response to challenges and threats to national security has been studied and ways of borrowing it in Ukraine have been outlined, primarily in terms of: 1) the introduction in Ukraine of an annual public National Register of Risks and Threats modeled after the United Kingdom, where the external version of the government's risk assessment is the "National Risk Register", supplemented by a separate analysis of long-term risks; 2) the implementation of the Finnish model of "comprehensive security" through a permanent intersectoral platform at the National Security and Defense Council of Ukraine, which should institutionally include not only government bodies, but also business, critical infrastructure operators, scientific institutions, public organizations and citizens; 3) consolidation at the level of subordinate legislation of a single mechanism for urgent mass notification of the population about danger, following the example of the Polish RCB Alert system, which sends SMS warnings in the event of a high probability of a direct threat to life or health and forms them based on information from ministries, police, fire service, border guard and other bodies; 4) creation of an integrated national cyber response model based on the Estonian model, where the functions of the national cybersecurity center, incident response and crisis preparation and cyber exercises are combined within one state center;

5) borrowing the French approach to threat regimes in the form of a multi-level response plan similar to Vigipirate; 6) improvement of the civil preparedness system of the population based on the Israeli experience of Home Front Command; 7) introduction of a national system of comprehensive risk and threat assessment with distribution at the national, regional and local levels, based on multi-level models of strategic analysis; 8) provision of personnel and educational support for such implementation, including training of specialists in security analysis, strategic planning, risk management and interdepartmental coordination and interaction in responding to challenges and threats to the national security of Ukraine.

***Keywords:** administrative and legal response, national security, challenges and threats, security and defense sector, subjects of national security, threat identification, threat monitoring, threat certification, democratic civilian control, information threats.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:*

1. Калашник А. С. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 274–279. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/548/481>

2. Калашник А. С. Адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвип. № 2. С. 302–307. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/311/280>

3. Калашник А. С. Інноваційні підходи до вдосконалення

адміністративно-правового забезпечення моніторингу загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 218–225. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1159/981>

4. Калашник А. С. Система суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України: їх повноваження та взаємодія. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спецвип. № 1. С. 249–255. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1215/1029>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Калашник А. С. Основні виклики та загрози національній безпеці України в сучасних умовах. *Актуальні питання адміністративного права та процесу* : матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конф. молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 01 грудня 2023 року). Кропивницький, 2023. С. 63–67.

6. Калашник А. С. Виклики та загрози національній безпеці України в гуманітарній сфері. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 778–780.

7. Калашник А. С. Зарубіжний досвід як підстава для модернізації українського законодавства у сфері забезпечення національної безпеки. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практ. конгресу : у 2 ч. (м. Запоріжжя, 16 травня 2024 року) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. Ч. 2 С. 71–74.

8. Калашник А. С. Нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) : у 2 ч. Дніпро

: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. 1. С. 113–115.

9. Калашник А.С. *Форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози Національній безпеці України. Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Х Всеукраїнської наукової конф. молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 06 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 82–85.

10. Калашник А. С. *Інноваційні підходи до моніторингу загроз національній безпеці України в умовах сучасних викликів. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) : у 2 ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 109–111.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ РІВНЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ.....	32
1.1. Виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов: правова природа, види та джерела поширення.....	32
1.2. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України.....	49
1.3. Світовий досвід адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці та шляхи його використання в Україні.....	65
Висновки до розділу 1.....	89
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	92
2.1. Нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України.....	92
2.2. Система суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, їх координація та взаємодія.....	112
2.3. Форми та методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України.....	134
Висновки до розділу 2.....	145

РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	148
3.1. Адміністративно-правове забезпечення ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національній безпеці.....	148
3.2. Паспортизація загроз національній безпеці та особливості її проведення в сучасних умовах.....	160
3.3. Демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони як захід реагування на виклики та загрози національній безпеці України.....	176
3.4. Адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України.....	191
Висновки до розділу 3.....	204
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	218
ДОДАТКИ.....	238

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Захищеність національних інтересів від певного виду загроз та викликів є гарантією збереження конституційного ладу, дотримання законодавства, безпечних умов для усебічного розвитку суспільства та забезпечення національної безпеки української держави в цілому. За роки незалежності визначальними загрозами національній безпеці України визначалися політичні, економічні, енергетичні, соціальні, екологічні, інформаційні, а воєнному фактору відводилася другорядна роль. Проте масштабна військова агресія, здійснена російською федерацією проти України в лютому 2022 року, кардинально змінила бачення щодо реальних і потенційних викликів та загроз національній безпеці української держави та інструментів публічно-правового характеру запобігання та подолання їх.

Питання забезпечення життєво важливих національних інтересів для України й надалі залишається надзвичайно складним і водночас вкрай актуальним. Пов'язано це із відсутністю системного бачення деструктивних факторів, а саме: не визначена ієрархія загроз, не використана будь-яка їх класифікація, у тому числі й та, що застосована в чинному законодавстві, не має чіткого законодавчого розподілу між «викликами» та «загрозами» національній безпеці. Більше того, розбіжності в підходах до класифікації деструктивних факторів (явищ), що впливають на систему забезпечення національної безпеки країни, ускладнюють розуміння місії, цілей, стратегічних завдань системи, стратегічних проблем (стабілізуючих чинників), характерних загроз, небезпек та викликів національній безпеці.

Суттєвими прогалинами сучасної системи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України залишаються недостатня типологізація загроз національній безпеці з урахуванням сучасних тенденцій її розвитку; відсутність виробленої системи часткових критеріїв та показників (індикаторів) за складовими національної безпеки, а також

комплексного критерію та інтегрованого показника в цілому; недосконалість чинних нормативно-правових актів з питань національної безпеки щодо категорійно-понятійного апарату, класифікації та переліку загроз (небезпек, викликів); відсутність дотепер комплексної методики розрахунку рівнів національної безпеки з урахуванням досвіду інших країн; необхідність уточнення функцій та завдань розвідувальних органів та інших складових сектору безпеки щодо здійснення стратегічного моніторингу та аналізу, насамперед випереджального виявлення загроз (небезпек, викликів) національним інтересам України; відсутність механізмів впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у процеси стратегічного планування та управління у сфері забезпечення національної безпеки тощо.

Протидіяти таким деструктивним явищам може лише ефективна система гарантування національної безпеки української держави, яка повинна включати сукупність організаційно-розпорядчих, контрольних-виконавчих, превентивно-обмежувальних, процесуально-правових та охоронювально-забезпечувальних інструментів реагування на виклики та загрози національній безпеці. Найважливішими пріоритетами реалізації вказаних заходів як складових політики національної безпеки країни наразі є припинення окупації українських територій, реінтеграції людей, які проживають на них, і відновлення суверенітету України на всій території держави, розвиток державних інституцій і зміцнення демократії, зміцнення обороноздатності сектору безпеки й оборони країни шляхом забезпечення сучасних стандартів у системі освіти та навчання, подальшого розвитку системи управління персоналом, сприяння євроатлантичній інтеграції, поглиблення співпраці з ЄС, реалізації економічної, соціальної, енергетичної, кібернетичної політики безпеки країни.

За таких обставин вжиття дієвих публічно-правових заходів щодо формування адекватних дійсності адміністративно-правових засад реагування на сучасні виклики, небезпеки та загрози національній безпеці України набуває не лише актуальності, але й виключної необхідності. Зумовлено це

також відсутністю належного науково-методичного підґрунтя щодо розв'язання означених проблем, хоча значний науковий інтерес до них у своїх наукових працях проявляли такі відомі вчені-правознавці, як: О. І. Беспалова, В. В. Галунько, С. М. Гусаров, О. Ю. Дрозд, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, В. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. Я. Малиновський, Р. В. Миронюк, О. М. Музичук, А. О. Собакарь, В. В. Сокурєнко, С. Г. Стеценко, Ю. С. Шемшученко, О. С. Юнін та ін.

Не можна не згадати наукові праці В. Білоуса, В. Богдановича, О. Бодрука, М. Вавринчука, В. Горбуліна, О. Данильяна, О. Дзьобаня, Г. Костенка, Є. Кравця, В. Ліпкана, О. Литвиненка, Н. Нижник, В. Олуйка, М. Панова, Г. Почепцова, Г. Ситника, О. Сосніна, в яких розглянуто не тільки концептуальні положення національної безпеки у контексті національних інтересів та національних пріоритетів української держави, а й її системоутворюючі складові.

Останнім часом проблематика адміністративно-правового забезпечення національної безпеки стала предметом наукових досліджень С. С. Засунька «Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні» (2005 р.), А. Л. Деркача «Організаційно-правові аспекти контролю у галузі ядерної та радіаційної безпеки» (2007 р.), В. А. Ліпкана «Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України» (2008 р.), Г. О. Пономаренко «Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави» (2008 р.), Г. П. Пожидаєва «Адміністративно-правові засади протидії організованій транснаціональній злочинності» (2009 р.), О. В. Сердюченка «Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України» (2009 р.), Б. А. Ринажевського «Адміністративно-правове регулювання діяльності військової служби правопорядку у збройних силах України» (2010 р.), І. В. Кременовської «Правові та організаційні засади діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України» (2010 р.), Л. В. Бобрицького «Адміністративно-правові

засади діяльності ради національної безпеки і оборони України» (2014 р.), В. В. Сокурєнка «Публічне адміністрування сферою оборони України» (2016 р.), А. В. Носач «Адміністративно-правові форми діяльності служби безпеки України з протидії тероризму» (2017 р.), В. А. Трофімцова «Адміністративно-правовий механізм протидії тероризму в Україні» (2018 р.), С. П. Пономарьова «Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України» (2018 р.), В. В. Косинського «Адміністративно-правове забезпечення безпеки критичної інфраструктури в Україні» (2020) та інших вчених. Однак невирішеність актуальних практичних проблем організації публічного адміністрування сектором безпеки та оборони України, неефективність сучасної системи суб'єктів забезпечення національної безпеки, наявні недоліки планування та прогнозування на довгострокову перспективу, відсутність системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, а також окремих теоретичних напрацювань зумовлює необхідність перегляду усталених підходів до з'ясування сутності, значення та особливостей адміністративно-правового гарантування національної безпеки України, визначення конструктивних публічно-правових механізмів реагування на її виклики та загрози, адже спеціальних досліджень за цим науковим напрямом не проводилося, зазначена тематика не була повноцінно вивчена в теоретико-методологічних роботах з адміністративного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження спрямована на виконання основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12–21, Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476,

Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки, затвердженого наказом МОН України від 03 лютого 2022 р. № 109, Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21.05.2024 № 326, а також тем наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436) та «Адміністративно-правові засоби забезпечення публічного порядку в Україні» (реєстраційний номер 0118U100442).

Проблематика дисертації постає з положень Указів Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119/2021, «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» від 27 вересня 2021 року № 487/2021, постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 3 березня 2021 р. № 179, «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» від 5 серпня 2020 р. № 695, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 року, рішення Ради національної безпеки та оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» тощо.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у комплексному дослідженні адміністративно-правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці України, з'ясуванні їх теоретико-правової природи, змісту, структури та особливостей практичної реалізації, а також

вирозробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної діяльності у цій сфері.

Комплексність мети, її багатоплановість зумовили необхідність вирішення таких *завдань*:

– з’ясувати правову природу, види та джерела поширення викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов;

– визначити особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України;

– вивчити світовий досвід адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці та окреслити шляхи його використання в Україні;

– охарактеризувати нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України;

– уточнити систему суб’єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, а також особливості їх координації та взаємодії;

– визначити форми та методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України;

– з’ясувати особливості адміністративно-правового забезпечення ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національній безпеці;

– виділити значення паспортизації загроз національній безпеці та визначити особливості її проведення в сучасних умовах;

– розглянути місце демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони серед заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України;

– визначити адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у сфері забезпечення

національної безпеки України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

Методи дослідження вибрано з урахуванням мети, завдань, об'єкта та предмета дисертаційної роботи. Методологічну основу дослідження становить сукупність філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких у комплексі дало можливість всебічно розкрити адміністративно-правові засади реагування на виклики та загрози національній безпеці України, виявити проблеми чинного правового регулювання та обґрунтувати напрями його удосконалення.

Діалектичний метод використано для розгляду викликів і загроз національній безпеці як динамічних явищ, що змінюються під впливом внутрішньополітичних, соціально-економічних, інформаційних та зовнішньополітичних чинників. Завдяки цьому вдалося простежити взаємозв'язок між трансформацією безпекового середовища та розвитком адміністративно-правових механізмів реагування на відповідні виклики і загрози (підрозділ 1.1).

Використання *логіко-семантичного методу* дало змогу конкретизувати понятійно-категоріальний апарат роботи та уникнути змістової невизначеності в тлумаченні ключових термінів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.1, 3.2).

Формально-юридичний метод використано для аналізу Конституції України, законів України, підзаконних нормативно-правових актів, стратегічних документів та інших джерел, що визначають правові засади реагування на виклики та загрози національній безпеці. За допомогою цього методу виявлено прогалини, колізії та недоліки правового регулювання, а також обґрунтовано пропозиції щодо його вдосконалення (підрозділ 2.1).

Системно-структурний метод застосовано для дослідження адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці як цілісної системи, що дало змогу визначити місце і роль кожного

елемента в загальному механізмі реагування, а також з'ясувати особливості взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони (підрозділ 2.2).

Методи аналізу та синтезу використано під час опрацювання наукових джерел, законодавства, аналітичних матеріалів та практики функціонування органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки країни (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3).

Порівняльно-правовий метод став основою для вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці, зокрема його використання дало змогу визначити перспективні напрями імплементації позитивного міжнародного досвіду в національне законодавство та правоохоронну практику України (підрозділ 1.3).

Метод класифікації та групування застосовано для систематизації викликів і загроз національній безпеці, їх поділу за джерелами походження, сферою прояву, ступенем небезпеки, тривалістю впливу та характером наслідків. Завдяки цьому вдалося уточнити видову характеристику загроз, а також обґрунтувати необхідність диференційованого адміністративно-правового реагування залежно від їх специфіки (підрозділи 1.1, 1.2).

Функціональний метод використано для дослідження компетенції суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці, визначення їх завдань, повноважень, форм діяльності, а також особливостей координації та взаємодії між ними (підрозділ 2.2).

На основі *методу моделювання та прогнозування* запропоновано напрями підвищення ефективності ідентифікації, оцінки, моніторингу та паспортизації загроз, посилення демократичного цивільного контролю, а також удосконалення адміністративно-правових заходів запобігання та нейтралізації інформаційних загроз (розділ 3).

Використання *методу документального аналізу* дало змогу узагальнити сучасну практику реагування на безпекові виклики та підтвердити теоретичні висновки емпіричними матеріалами (розділи 2 та 3).

Нормативною основою роботи є Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади. У ході дисертаційного дослідження було також використано законодавство зарубіжних країн (США, Чехії, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Франції, Італії, Китаю), досвід яких щодо адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці може бути імплементований в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять: дані Державної служби статистики України, органів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, Державної митної служби України та інших державних органів, аналіз політико-правової публіцистики, довідкових видань, фактологічних матеріалів щодо адміністративно-правового реагування вказаних суб'єктів сектору безпеки й оборони на виклики і загрози національній безпеці України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в адміністративно-правовій науці комплексно розкрито зміст і структуру адміністративно-правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці України, уточнено правову природу, види, джерела поширення, форми, методи та суб'єктний склад такого реагування, а також обґрунтовано пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування у сферах національної безпеки і оборони. Основні з них такі:

уперше:

– адміністративно-правове реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України визначено як врегульовану нормами адміністративного права діяльність уповноважених

суб'єктів публічної влади захисного, відновлювального та превентивного характеру, спрямовану на виявлення, попередження, локалізацію та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз;

– обґрунтовано недоцільність ухвалення окремого універсального підзаконного акта про взаємодію та координацію суб'єктів забезпечення національної безпеки, що зумовлено: 1) уже наявним законодавчим закріпленням координаційної ролі Ради національної безпеки і оборони України у сфері національної безпеки і оборони; 2) існуванням спеціальних координаційних механізмів у окремих сегментах безпекової діяльності, зокрема у сфері кібербезпеки; 3) ризиком дублювання чинних нормативних приписів і виникнення колізій із секторальним законодавством; 4) імовірністю розмивання вже встановленого розподілу компетенції між уповноваженими суб'єктами; 5) недоцільністю надмірної уніфікації процедур взаємодії, які повинні визначатися з урахуванням виду загрози, спеціального правового режиму та функціонального призначення конкретного органу;

– запропоновано цілісну систему паспортизації загроз національній безпеці, яка охоплює не лише об'єкти критичної інфраструктури, але й документування загроз, оцінку їх імовірності, прогнозування наслідків та формування алгоритмів реагування, а також обґрунтовано доцільність її законодавчого закріплення;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат адміністративно-правового забезпечення національної безпеки, зокрема шляхом визначення понять: «адміністративно-правове реагування», «форма реагування», «метод реагування», «паспортизація загроз», «демократичний цивільний контроль», «інформаційна загроза», «моніторинг загроз»;

– розуміння принципів формування системи суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, ключовими серед яких визнано: забезпечення єдиного підходу до управління загрозами шляхом підготовки нормативно-правових актів, що

регламентуватимуть діяльність усіх суб'єктів; інтеграція державних, регіональних та місцевих суб'єктів, включно з органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, Збройними Силами України, державними агентствами, а також інституціями державно-приватного партнерства; розбудова міжвідомчих зв'язків за допомогою єдиних інформаційноаналітичних платформ взаємодії та координації; використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту та автоматизованих систем аналізу даних, для прогнозування ризиків і ухвалення рішень у реальному часі з урахуванням дії правового режиму воєнного стану; забезпечення роботи спеціалізованих центрів моніторингу загроз на основі сучасних технологій; розробка програм партнерства між державою та бізнесом для захисту об'єктів критичної інфраструктури;

– теоретичні положення щодо класифікації суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України, яких поділено на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції, а також визначено їх роль у забезпеченості захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз;

– підходи до визначення форм і методів адміністративно-правового реагування на виклики й загрози національній безпеці, які запропоновано розглядати як взаємопов'язану систему загальних підходів (форми) та конкретних інструментів їх реалізації (методи), що мають бути нормативно закріплені у стратегічних документах держави;

– наукові підходи до ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національній безпеці шляхом обґрунтування необхідності їх здійснення на основі уніфікованих процедур виявлення, оцінювання та прогнозування загроз, створення спеціалізованих центрів моніторингу й реагування та запровадження єдиного інформаційно-аналітичного простору взаємодії суб'єктів сектору безпеки і оборони;

– положення про місце демократичного цивільного контролю над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони у системі заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України, який визначено як гарантійний адміністративно-правовий механізм забезпечення законності, підзвітності, прозорості та легітимності діяльності відповідних суб'єктів;

дістало подальшого розвитку:

– наукове положення щодо змісту адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України шляхом систематизації його основних видів, а також виокремлення визначальних ознак, зокрема нормативності, інституційності, інструментальності, превентивної спрямованості, оперативності та координаційного характеру;

– наукове положення про правову природу викликів і загроз національній безпеці України, яку, на відміну від наявних підходів, запропоновано розглядати як комплекс адміністративно-правово значущих характеристик, що охоплює їх цільову спрямованість, значення для охорони національних інтересів і стабільності публічного управління, видові прояви, внутрішні та зовнішні джерела поширення, а також систему адміністративно-правових, організаційних, превентивних і координаційних засобів подолання, що дало змогу уточнити зміст адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України в сучасних умовах;

– визначення адміністративно-правових заходів запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України, які становлять систему нормативно визначених організаційних, інформаційно-аналітичних, контрольних і координаційних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінку, локалізацію та нейтралізацію дезінформаційних, пропагандистських, кібернетичних та інших деструктивних впливів на інформаційний простір держави;

– вивчення світового досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці та окреслення шляхів його запозичення в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– науково-дослідній діяльності – як методологічна основа для подальшого вивчення проблем адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, а також визначення шляхів їх вирішення;

– правотворчості – під час підготовки нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони, а також порядок реагування на внутрішні та зовнішні виклики і загрози;

– правозастосуванні – з метою підвищення ефективності діяльності органів державної влади, уповноважених суб'єктів сектору безпеки і оборони, а також удосконалення адміністративно-правових механізмів виявлення, оцінки, моніторингу, запобігання та нейтралізації загроз національній безпеці України;

– освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів, а також у викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Національна безпека України», «Адміністративна діяльність суб'єктів публічної влади», «Судові та правоохоронні органи України».

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї, положення та висновки, узагальнені та сформульовані у дисертації, оприлюднювалися на науково-практичних конференціях: «Актуальні питання адміністративного права та процесу» (м. Кропивницький, 1 грудня 2023 року), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 17 березня 2023 р.), «Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики,

рішення, тенденції» (м. Запоріжжя, 16 травня 2024 року), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.), «Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 06 грудня 2024 року), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.).

Публікації. Основні положення, сформульовані в дисертації, відображено у десяти наукових публікаціях, чотири з яких опубліковані у наукових фахових виданнях України, а також у шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків) та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 239 сторінок, з яких основного тексту – 200 сторінок. Список використаних джерел складається із 186-и найменувань і займає 20 сторінок, додатки викладено на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ РІВНЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ

1.1. Виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов: правова природа, види та джерела поширення

Забезпечення безпеки є найважливішим елементом загальної стратегії розвитку, існування та прогресу України як держави. Щодо забезпечення національної безпеки, то її можна поділити на види відповідно до сфер, в яких вона забезпечується: воєнну, політичну, міжнародну, розвідувальну, інформаційну, економічну, соціальну та екологічну безпеку. Актуальною проблемою залишаються внутрішні виклики та загрози національній безпеці в економічній, соціальній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній та продовольчій сферах життєдіяльності держави, адже без подолання внутрішніх викликів та загроз у країні неможливо протистояти зовнішнім. Такі загрози, як воєнний конфлікт, окупація, розповсюдження зброї масового знищення, міжнародний тероризм, кіберзлочинність негативно впливають на національну безпеку не тільки України, а й всього світу.

Незважаючи на низку нормативно-правових актів, що використовуються для реалізації поточних заходів з удосконалення та зміцнення національної безпеки, а також численні наукові досягнення у цій сфері, залишається багато прогалин та невирішених питань, пов'язаних з відповідними викликами та загрозами.

Національна безпека є рушійною силою для існування та розвитку держави. Забезпечення національної безпеки є одним із основних завдань кожної країни, наведене підтверджується тим, що у багатьох наукових

дослідженнях та стратегічних документах національна безпека визначається як «найвища цінність», «національна мета», «вища ціль державної політики», «найвища екзистенціальна цінність», «національна цінність» тощо.

Варто приділити увагу визначенню таких понять, як «національна безпека» та «національний інтерес».

Як зазначається у вітчизняній та зкордонній літературі, безпеку треба розглядати як універсальну цінність, яка стосується необмеженої кількості суб'єктів, але при цьому велике значення має безпека окремих осіб, соціальних груп і держав. Основними проявами безпеки є відсутність загроз, відчуття захищеності та можливість вільного розвитку, які тісно пов'язані між собою. Відсутність загроз безпеці формує у людей відчуття захищеності і таким чином створює необхідні умови для мирного існування, самореалізації та безперервного розвитку [180, с. 30].

Словник термінів національної безпеки визначає термін «національна безпека» як одну з основних сфер функціонування держави, що забезпечує можливість виживання, розвитку та свободу реалізації національних інтересів, прийняття викликів, використання можливостей, зниження ризиків і протидії різним видам загроз у заданому безпековому середовищі [182, с. 17].

Сьогодні, українські експерти та науковці сходяться на думці, що національна безпека є досить складним суспільно-політичним явищем. На думку Г. Ситника, безпека – це по суті наявний (бажаний і очікуваний) рівень (ступінь) захищеності життєво важливих національних інтересів та умов, необхідних для їх реалізації (зокрема, соціально-економічного устрою країни), стан суспільно-політичних інститутів, здатність національних збройних сил протидіяти загрозам територіальній цілісності та незалежності держави тощо, які мають піддаватися багатогранній і комплексній оцінці [146, с. 118].

Національна безпека – це категорія, що характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, або відсутність загроз правам і свободам людини, основним інтересам і цінностям суспільства

і держави, саме таке визначення надає О. Гончаренко у своїй науковій роботі [32, с. 19].

В. Ліпкан, один з правників, котрий детально вивчав систему безпеки у загальному розумінні. На його думку, національна безпека – це безпека її народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні [82].

На думку М. Левицької, національна безпека – це захищеність сталого функціонування особи, держави і суспільства, яка ґрунтується на діяльності особи, суспільства, держави та інших суб'єктів щодо виявлення, запобігання, стримування і ліквідації загроз національним інтересам [76, с. 12].

Як захищеність головних життєвих інтересів громадян, кожного народу та держави в усіх важливих сферах життя від зовнішніх та внутрішніх загроз, трактує національну безпеку О. Глазов [30].

А. Возженніков також досліджував поняття безпеки і зазначав, що національна безпека трактується, як стабільний стан країни, при якому повністю відсутні або усуненні реальні зовнішні та внутрішні загрози. А ось В. Циганов, виходячи з об'єктно-суб'єктної парадигми національної безпеки, характеризує її як міру реального рівня прав і свобод членів людського співтовариства, відповідної цьому співтовариству держави [105, с. 102].

Вищенаведені наукові позиції переконують в тому, що національна безпека являє собою систему заходів, які мають на меті захист держави від небезпеки за усіма її проявами. До таких заходів можна віднести законотворчу діяльність, посилення конкурентоспроможності країни, міжнародну співпрацю та інші.

Водночас Є. Кобко у своєму дослідженні констатує, що національна безпека України складається з таких елементів, як: державний суверенітет, демократія, конституційний лад, територіальна цілісність, інтереси суспільства (його сталий розвиток), права та законні інтереси громадянина, захищеність довкілля та критично важливої інфраструктури, захист персональних даних тощо [64, с. 17].

Варто звернути увагу на принципи тлумачення терміна «національна

безпека» закордоном. Наприклад, країни-члени Європейського Союзу, такі як Франція, Італія, Іспанія та представники латинської гілки романо-германської правової сім'ї у своєму законодавстві не зазначають чіткого визначення національної безпеки. Законотворчі органи цих країн вважають, що ключовим поняттям є «безпека» загалом, яку потім можна окремо розглядати у різних сферах. Зазвичай використовується термін «публічна безпека», яка для вищенаведених держав є синонімом термінів «громадська безпека» та «національна безпека».

Вітчизняні науковці не раз цікавились питанням: «Чому термін «національна безпека» докладно не визначається законодавцем у низці країн ЄС?». За результатом вивчення такого питання зробили висновок, що це пов'язано з тим, що влада цих країн має на меті максимально полегшити практичне виконання службових обов'язків військовослужбовцям і поліцейським, оскільки, на думку французьких, італійських та іспанських правознавців, цей термін є невизначеним правовим поняттям, похідним від поняття «безпека» і його краще тлумачити у кожній ситуації індивідуально.

Вчені у Федеративній Республіці Німеччина також дійшли висновку [14], що такі терміни, як «громадська безпека» та «національна безпека» є невизначеними правовими поняттями на достатньому рівні, усі вони є похідними від закріпленого поняття «безпеки» в країні.

Що ж стосовно визначення «національного інтересу», варто зазначити, що відповідно до п. 10 ч.1, ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [124].

У широкому значенні національні інтереси охоплюють комплекс стратегічних цілей і пріоритетів, що визначають зовнішньополітичну діяльність держави, забезпечуючи її суб'єктність у системі міжнародних відносин. Натомість у вузькому сенсі дане поняття здебільшого зводиться до

забезпечення політико-правового статусу нації, охорони її національно-культурної самобутності, включно з мовою, мистецькою спадщиною, традиціями та духовною ідентичністю [71].

Відтак, національний інтерес є інтегрованим вираженням інтересів усіх членів суспільства [67] і реалізується через політичну систему кожної держави як компроміс, що поєднує потреби кожної людини і суспільства в цілому.

Як зазначалось раніше, існує значна кількість викликів та загроз національній безпеці та інтересам України, які можна поділити на внутрішньополітичні (джерела загроз виникають всередині країни) та зовнішньополітичні (джерела загроз виникають поза межою країни) умови таких загроз.

Варто зазначити, що вперше чітке визначення понять «викликів» та «загроз» національній безпеці було сформовано законодавцем та закріплено у додатку до Концепції (основ) національної безпеки України (затверджена Постановою Верховної Ради України від 16.01.1997 № 3/97-ВР), де зазначалось наступне: «Загроза національним інтересам України – обумовлене природною, зовнішньополітичною, внутрішньополітичною та будь якою іншою ситуацією виникнення реальної можливості заподіяння шкоди її національним інтересам, або закладення виразної тенденції до такого виникнення.

Виклики – це прояви природної, зовнішньополітичної, внутрішньополітичної або будь-якою іншої ситуації, які породжують загрози національним інтересам України, чи обумовлюють потребу в адекватних діях держави з компенсації цих загроз» [70]. Після втрати чинності такого документу, у повній мірі не відбулося перенесення цих двох понять до іншого нормативно-правового акту.

О. Бодрук визначає виклик як «проблему, що набула своє зародження з певних причин та у певний проміжок часу сильного звучання і загострено сприймається політичною елітою,» [13, с. 25]. Навпаки Н. Різник пропонує інше розуміння цього поняття: на її думку, виклик – це чинник, що

перешкоджає здійсненню захисту та ускладнює досягнення безпечного розвитку [140, с. 120].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «виклик» подано як «вимога, спонукання до будь-яких дій, відносин; заклик до змагання, до участі в чому-небудь; категорична, різка пропозиція вступити в боротьбу, поєдинок» [21, с. 136].

Доречним видається підхід О. Сергуніна, який трактує виклик як «сукупність обставин не обов'язково загрозуючого характеру, але, безумовно таких, що вимагають реагування на них» [143, с. 127].

Разом із тим, оскільки йдеться про виклики безпеці, варто уточнити, що мається на увазі сукупність факторів, здатних негативно позначитися на рівні безпеки, а тому вони потребують відповідного реагування.

.На теперішні час, тільки визначення «загроз національній безпеці» закріплено на законодавчому рівні, а саме у п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку» [124], де зазначено, що загрози національній безпеці України, являють собою явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють, або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Тому під викликами та загрозами варто розуміти певні дії або бездіяльність широкого кола суб'єктів або дію непереборної сили, що за своїми наслідками ставлять під загрозу безпеку країни, громадян, територіальну цілісність, економічний розвиток, екологічний рівень країни, а також наносять шкоду стабільності та доброботу суспільства.

Для повного розуміння значення викликів та загроз національній безпеці варто дослідити їх правовому природу, усі можливі види/класифікацію та їх джерела поширення.

Розпочнемо з того, що правова природа певного поняття, явища являє собою сукупність характеристик з точки зору визначення його місця і ролі у правовій системі. Аналіз правової природи викликів та загроз національній безпеці допоможе визначити, як і яким чином дане правове явище впливає на

певні суспільні відносини в державі і яку важливість має це явище.

Як було зазначено вище, виклики та загрози є певними негативними діями, що мають на меті здійснити шкідливий вплив на широке коло суспільних відносин.

Поява значної кількості викликів та загроз має свій початок ще з часів творення Держави. Наприклад, якщо взяти та проаналізувати Україну з часів незалежності можна виокремити конкретні види викликів та загроз, які впливали на національну безпеку України за цей період. До речі, О. С. Власюк звертає увагу на першу вагому загрозу з часів незалежної України, а саме у 1991 р. проведений референдум показав, що політична єдність українського народу є надзвичайно сильною, відповідно, національна безпека країни також є надзвичайно сильною. Однак політична єдність суспільства не вкоренилася, оскільки відразу після здобуття незалежності чітко проявилися корпоративні інтереси різних кланів політичної, економічної та духовної еліти. Почалося неконтрольоване накопичення матеріальних благ і запекла боротьба за особисте лідерство. Користуючись слабкістю політичної влади, кримінальні структури захопили провідні позиції в країні та створили тіньову економіку [23, с. 168]. Дана загроза значно впливала на національну безпеку країни близько десяти років, і як наслідок мала вплив майже на всі ланки системи забезпечення національної безпеки.

В Україні за період її незалежності можна виокремити і такі ключові небезпеки, які повпливали на розвиток нашої держави. Такими загрозами стали:

1. Військова агресія з боку російської федерації, яка активно триває з 2014 року й до теперішнього часу:

– анексія Криму (2014). У лютому-березні 2014 року російська федерація анексувала Автономну Республіку Крим, що стало грубим порушенням міжнародного права та територіальної цілісності України;

– війна на Донбасі (з 2014 року). Озброєний конфлікт на сході України, підтримуваний та фінансований росією, який призвів до значних людських

втрат, руйнування інфраструктури та гуманітарної кризи;

– повномасштабне вторгнення та анексія українських територій (з 2022 року). Цей конфлікт можна порівнювати з масовим геноцидом українського народу.

2. Внутрішні загрози, що спіткають Україну вже значний час, серед яких:

– економічна нестабільність. Стан економіки нашої країни має постійні коливання щодо її стабільності та самостійності, це пов'язано з енергетичною залежністю; постійним явищем девальвації української валюти; знищення значного відсотку агросектору країни; зменшення обсягів господарської діяльності; падіння ВВП, інфляція, безробіття, що призводить до соціальної напруги та протестних рухів тощо.

Цікановська Н. підкреслює, що вплив економічних загроз визначається загальним станом економіки та фазою економічного циклу, в якій перебуває країна. Негативні зрушення в економічній ситуації позначаються на темпах економічного зростання, платоспроможності суб'єктів господарювання, рівнях інфляції й безробіття, доходах населення, стабільності національної валюти та інших показниках. Фінансова стабільність, у свою чергу, визначає стан і динаміку фінансових ринків, включно з попитом і пропозицією фінансових інструментів, їх ліквідністю та дохідністю, а також коливаннями процентних ставок. У періоди економічних і фінансових криз звужуються можливості для інвестування заощаджень, зменшується доступність отримання прийнятної інвестиційної доходу, а ризик невиконання фінансовими установами своїх зобов'язань зростає. У сукупності ці чинники погіршують рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання та ускладнюють їх подальший розвиток [168, с. 111];

– високий рівень корупції у всіх гілках влади, що підриває довіру громадян до державних інститутів, уповільнює економічний розвиток та створює сприятливі умови до неправомірного втручання інших суб'єктів у виконання повноважень органів влади країни;

– активне використання пропагандистських ресурсів для

розповсюдження фейкових новин та маніпуляцій з метою впливу на громадську думку та підриву довіри до державних інституцій;

– зниження народжуваності, високі показники смертності, високий рівень еміграції, що призводить до скорочення чисельності населення, значного зменшення працездатного населення, старіння нації тощо.

Отже, правова природа виникнення викликів і загроз національній безпеці полягає у наявності в різних сферах суспільного життя сукупності факторів, вплив яких здатний спричинити для певного суспільства негативні наслідки, що порушують або можуть порушити належний стан відповідних суспільних відносин.

Національна безпека України зазнавала і зазнає впливу численних зовнішніх і внутрішніх загроз, які вимагають комплексного підходу для їхнього вирішення. Ефективна протидія цим загрозам можлива лише через координацію зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

За результатами аналізу вітчизняної та закордонної літератури можна вказати усі виявлені види загроз та викликів, що впливають на рівень захищеності безпекового стану будь-якої країни:

1. Внутрішньополітичні виклики та загрози, до переліку яких входить:

– поширення хибної інформації серед громадян, що створює внутрішній розлад в країні. Такі загрози можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки країни, а саме: виникнення соціального супротиву до внутрішньо-прийнятої моделі поведінки в суспільстві, що врегульовано нормами законодавства; відсутність довіри громадян до влади; розпалення конфлікту з країнами світу, якщо неправдива інформація має міжнародний аспект, це може призвести до загострення відносин з іншими країнами та спричинити дипломатичні конфлікти; «хаос» у суспільстві, адже хибна інформація може викликати паніку серед населення, спровокувати масові заворушення, або навіть призвести до насильства та терористичних актів; посилення кіберзагроз, адже розповсюдження хибної інформації в інтернеті може

призвести до кібератак та використання соціальних мереж як засобу для поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Тому боротьба з поширенням хибної інформації є важливим аспектом забезпечення національної безпеки і стабільності суспільства на внутрішньому рівні;

– еміграція молодого покоління, науковців та працівників у різних галузях, що призводить до зменшення наукового, науково-дослідного, науково-технічного потенціалу країни. Недостатні соціальні гарантії для молодих спеціалістів, науковців та інших змушує їх шукати гідної винагороди у інших країнах світу. Саме втрата видатних науковців та спеціалістів зупиняє розвиток країни та робить її неконкурентоспроможною на міжнародній арені;

– відсутність системи відтворення виробничого потенціалу. Наявність великої кількості збиткових підприємств та значна кількість зупинення підприємницької діяльності в країні свідчить про відсутність відповідних діагностичних систем виробничого потенціалу, які б дали змогу своєчасно реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів ринкової економіки та прийняти відповідні управлінські рішення. Наприклад, в Україні не діє допомога або підтримка для малого та великого бізнесу, саме через це зростає показання банкрутств підприємств в нашій країні. Наприклад, за статистичними даними у 2023 році процедуру банкрутства проходили 17 % закритих компаній, тоді як у 2021 таких було 5,1 %. Найбільше закривається бізнесів у Києві: 893 справи. На другому місці – Львівщина, де закрилось 526 компаній, а на третьому – Дніпропетровщина: 479 бізнеси [19]. Така статистика чітко демонструє внутрішню загрозу в країні у вигляді економічної та соціальної кризи. Адже коли закриваються великі підприємства, як наслідок держава втрачає платників податків, українці втрачають робочі місця, а суспільство втрачає певний вид товару, продукту тощо;

– корупційна складова, оскільки прояви корупційних дій серед представників держави анулюють всі правила в країні, та закладають в свідомість громадян поняття: «можливе все, навіть всупереч закону». Така загроза призупиняє розвиток будь-якої країни, як поважної держави на

міжнародному просторі та відштовхує від співпраці інші країни;

– тривала економічна криза. Зниження споживчого попиту через низькі доходи може призвести до економічного сповільнення та вплинути на зростання безробіття в країні та породження масштабної бідності серед населення;

– низький рівень соціальних гарантій для громадян, адже така загроза спричиняє наступні наслідки: зростання бідності, адже відсутність соціального захисту може призвести до збільшення кількості людей, які опиняються в бідності, і погіршення їхнього матеріального стану; нерівність можливостей серед населення для забезпечення обов'язкових потреб для життя. Недостатні соціальні гарантії можуть посилити рівень нерівності в суспільстві, роблячи бідних громадян ще вразливішими, а багатих - ще багатшими; нерівний доступ громадян до лікування та освіти. Низький рівень соціальних гарантій може вплинути на доступ до медичної допомоги та якісної освіти, що може призвести до погіршення здоров'я та рівня освіти населення; соціальна напруга, яка може виникнути через недовіру громадян до влади, адже збільшення соціальної напруги та можливість соціальних конфліктів можуть зростати внаслідок відчуття нерівності та несправедливості в розподілі ресурсів;

– неефективність державного управління;

2. Зовнішньополітичні загрози, до яких варто віднести:

– воєнні конфлікти. Загалом головною загрозою на сьогодні є збройна агресія росії проти України. Ця війна впливає на всі елементи цілісної будови захисту національної безпеки. Довготривале неподолання даної загрози потягне за собою колосальні наслідки не тільки для України, а й більшості країн Європи;

– імпорту залежність країн у багатьох видах продукції, включно з стратегічними товарами, енергоносіями, комплектуючими виробами для машинобудування, продовольчими товарами. Доки країна не стане конкурентоспроможною, вона не зможе зайняти передові позиції на

міжнародній арені;

– залежність країни від рішень світових лідерів, що проявляється у впливі більш сильніших країн на внутрішні та зовнішні процеси у залежній країні, наприклад залежність від іноземних інвестицій; обов'язковість узгодження прийнятих рішень в країні з міжнародними стандартами;

– відсутність конкурентоспроможності, що може призвести країни до статусу «маріонетки» серед світових лідерів;

– тероризм. Терористичні організації та їх діяльність можуть становити серйозну загрозу для національної безпеки, яка посягає саме на життя та безпеку громадян, а також наносячи шкоду інфраструктурі та економіці країни;

– кіберзлочинність. Щоденно можливі операції у кіберпросторі набирають обертів. Завдяки тому, що зараз «час мережі», завдяки інтернету можна знищити усі дані країни або висвітлити її закриту інформацію, що відноситься до державної таємниці. Такі дії сприяють здійсненню злочинів великих масштабів тощо;

– пандемії та епідемії, які є загрозою для всього людства.

Звертаємо увагу, що, наприклад, класифікація українського науковця Євгена Кобка дуже тотожна наведеній вище. Вчений у своєму дослідженні кваліфікує «загрози національній безпеці» щодо України за такими двома, ключовими критеріями: 1) за сферою розповсюдження: політичні, економічні, соціальні, культурні, військові (воєнні), екологічні, енергетичні, інформаційно-психологічні, техногенні (сфера цивільного захисту) загрози; 2) за дією впливу: внутрішні та зовнішні загрози [64, с. 18].

Отже, з проаналізованих видів зовнішніх та внутрішніх загроз, варто звернути увагу на те, що перелік загроз постійно змінюється, що унеможливорює розглянути лише одну сталу позицію, такий факт має негативний характер, адже при неповному виявленні та неповному прогнозування можливих загроз, країна може втратити велику кількість ресурсів для їх подолання.

Українські аналітики [103] зазначають, що до зовнішніх викликів, які становлять загрозу для національної безпеки та національних інтересів України, належать такі:

1. Криза світової економіки. За останні десять років економічних криз по всьому світі спостерігався значний спад світових ринків, зменшення обсягу виробництва, велике безробіття, зростання боргів, фінансові труднощі у підприємств та господарств, а також загальне погіршення життєвого рівня населення. Уряди та міжнародні організації усіх країн зазвичай реагують на економічні кризи шляхом прийняття заходів стимулювання економіки, введення фінансових заходів для підтримки підприємств та громадян, а також реформування фінансової системи для запобігання подібним кризам у майбутньому, але через те, що такі дії світових лідерів не здійснюються у плідній співпраці, такі заходи не значно покращували стан світової економіки. На жаль, останніми роками світова економіка перебуває під впливом різних факторів, таких як військові агресії, пандемія COVID-19, геополітичні конфлікти, зміни в торговельних відносинах між країнами, що мали великий вплив на економічну ситуацію у світі:

- російсько-Українська війна. З 24.02.2022 року було порушено територіальну цілісність України військами росії, що стало найстрашнішим ударом для України з моменту її незалежності. Війна тягне за собою низку негативних та неповоротних наслідків для держави, громадян тощо. Лише спільна робота світових лідерів та України у тісній співпраці зможе допомогти у подоланні цієї загрози;

- зростання напруженості між НАТО та росією, що створює додаткові ризики для України, оскільки погіршення їхніх відносин зменшує передбачуваність у сфері безпеки та впливає на рівень зовнішніх гарантій, на які може розраховувати держава;

- ймовірність того, що Україна може бути використана як елемент у ширшому суперництві між США та росією за вплив у регіоні, коли її власні інтереси відходять на другий план. Ризик полягає у можливості використання

України як об'єкта геополітичних торгів між США та росією, коли ключові рішення щодо її безпеки, розвитку чи міжнародного статусу ухвалюються не виходячи з інтересів самої України, а в межах стратегічного протистояння двох держав;

- загроза ізоляції України від глобальних та регіональних економічних інтеграційних процесів;

- невизначеність у позиції ключових держав ЄС щодо того, яке місце та яку роль має посідати Україна на міжнародній арені. Як відомо у 2022р. розпочався новий етап у відносинах Києва і Брюсселя, адже Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС [3], який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян України, але вже другий рік поспіль українська держава спостерігає постійну зміну думок держав членів ЄС щодо можливості вступу України до ЄС;

- незаконна міграція, яка тягне за собою наступні ризики: збільшення злочинів. Нелегальні мігранти можуть стати жертвами експлуатації та насильства з боку злочинних організацій, які контролюють нелегальні маршрути та пункти проникнення через кордони. Крім того, деякі мігранти можуть стати учасниками кримінальних дій; незаконна експлуатація на робочому місці. Мігранти, які працюють нелегально, часто використовуються роботодавцями для отримання недостойних умов праці, низької оплати та відсутності захисту прав працівників; негативний вплив на економіку та соціальну сферу. Нелегальна міграція може створювати напруженість в економіці та соціальній сфері країн, приймаючих мігрантів, включаючи надмірне навантаження на соціальні служби та збільшення безробіття серед місцевого населення. Важливо розвивати ефективні міграційні політики, які сприяють легальній міграції, забезпечують захист прав мігрантів та борються з нелегальною міграцією через зміцнення прикордонного контролю та співпраці з іншими країнами;

- ескалація тривалих заморожених конфліктів, що супроводжується

прагненням окремих територій або етнополітичних спільнот до набуття суверенного статусу. Конфлікти, які довго перебували у стані відносної стабільності без активних бойових дій, можуть знову переходити у напружену фазу, а окремі регіони починають вимагати політичної самостійності чи зміни свого статусу;

- міжнародна злочинність, яка розвиває шляхи розповсюдження через усі країни світу;

- прагнення США пом'якшити наслідки глобальної кризи шляхом перекладання частини тягаря на європейські та азійські держави, зокрема через формування зон підвищеної нестабільності в цих регіонах. США можуть намагатися зменшити власні економічні чи політичні втрати, спричинені глобальною кризою, шляхом дій, які створюють або посилюють нестабільність у Європі та Азії, що впливає на інші держави;

- міжнародний тероризм, який може проявлятися у різних сферах та для досягнення різних цілей, а саме: терористичні акти, які можуть проявлятися через здійснення вибухів у великому скупченні людей; нападами на громадянське населення; вбивствами; викраденнями та інші насильницькими діями, які спрямовані на залякування та створення паніки серед громадськості; Кібертероризм, метою яких є дезінформація, розповсюдження паніки, висвітлення державних таємниць та ін.; фінансування тероризму. Терористичні групи можуть здійснювати фінансування своєї діяльності через нелегальні збори коштів, викрадення, а також через легальні канали, такі як благодійні організації або нелегальні бізнеси; пропаганда та радикалізація, що проявляється використанням засобів масової інформації для поширення своїх ідеологій, радикалізації та набору нових членів.

Збройний конфлікт між Україною та російською федерацією суттєво дестабілізував ключові сфери, що формують національну безпеку держави. Вторгнення росії створило загрозу міжнародного масштабу, негативно вплинуло на глобальну економічну систему, поставило під сумнів територіальну цілісність окремих країн та спричинило значні екологічні

втрати [33], адже незаконні дії, що спричиняє росія на території України (знищення лісів, затоплення агросекторів, забруднення земель та водою хімічними речовинами та ін.) можуть стати невідомим наслідком для всього світу у майбутньому.

Усі проаналізовані вище виклики і загрози нагтовхують на розуміння саме «джерел поширення» цих загроз. Джерела поширення варто розглядати, як сукупність двох понять, де «джерела» – це і є певні види загроз та викликів, а ось «поширення» варто розглядати, як певні причини, через які вплив цих загроз та викликів досяг настання негативних наслідків.

До таких видів поширення, вважаємо за потрібне віднести:

- дії або бездіяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки, що проявляються у їхній здатності або нездатності виконувати покладені на них функції щодо запобігання, виявлення, нейтралізації та мінімізації загроз національній безпеці. Це може мати як позитивний, так і негативний вплив на стан безпеки держави;

- стихійні джерела поширення, які об'єднують обставини непереборної сили, як правило настання таких загроз є непередбачуваним;

- уразливість держави та суспільства, що є притаманним для поширення внутрішніх загроз. Про такі джерела поширення, як уразливість, політична сила України постійно говорить при плануванні сучасних стратегій захисту національної безпеки України. До найпоширеніших уразливостей через які ширяться загрози та виклики відносять наступні: непослідовність, недоречність і незавершеність державних реформ; брак фінансових ресурсів; системні недоліки національної інформаційної політики; недоліки національної системи управління кордонами; дисбаланси у фінансовій системі та макроекономічні дисбаланси; розкрадання державного бюджету; низька конкурентоспроможність національної економіки; зменшення науково-технічного потенціалу країни; низький рівень соціального показника; зниження культурного рівня, несприятливі умови для забезпечення здорового способу життя; недостатня охорона навколишнього середовища тощо [138].

Дослідження джерел поширення є важливим аспектом при боротьбі з протистоянням впливу викликів та загроз на безпеку України. Тому дане питання потребує постійного дослідження та опрацювання з боку української влади, адже вчасне виявлення нового потоку поширення певної загрози допоможе негайно подолати її розповсюдження на систему безпеки.

Отже, підсумовуючи викладене, треба вказати, що національна безпека є категорією, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, або відсутність загроз правам і свободам людини, основним інтересам і цінностям суспільства і держави. А національні інтереси являють собою життєво важливі аспекти для забезпечення нормального життя громадян в певній країні, а саме забезпечення на достатньому рівні усіх життєво необхідних потреб.

Забезпечення стабільної системи функціонування національної безпеки та захисту національних інтересів є одними з найважливіших і найскладніших проблем сучасності, що потребує постійної роботи політичних лідерів.

Для того, щоб зрозуміти як саме впливають негативні чинники на цілісність системи національної безпеки, мною з'ясовано правову природу, види та джерела поширення викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов.

Правова природа викликів та загроз поєднує в собі сукупність характеристик такого явища. Виклики та загрози мали своє місце ще з моменту появи перших ознак державності. Саме наявність прогалин у нормативних базах країни та недостатність інструментів реагування на певні обставини і зумовлює підстави для виникнення загроз й викликів. Усі загрози та виклики мають значну кількість видів, які не мають єдиного та обмеженого переліку, до основних видів класифікації було віднесено внутрішньополітичні та зовнішньополітичні умови. Їх правова природа полягає у тому, що виклики й загрози є юридично значущими обставинами, які здатні порушувати або

створювати реальну небезпеку порушення життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян, а відтак потребують нормативно визначених заходів реагування.

Класифікація викликів і загроз свідчить про їхню різноманітність: вони можуть бути політичними, економічними, воєнними, інформаційними, екологічними, соціальними, техногенними тощо. Така багатогранність зумовлює необхідність системного підходу до їх ідентифікації та правового регулювання. Джерела їх виникнення охоплюють як зовнішні фактори – міжнародну безпекову ситуацію, геополітичне протистояння, зовнішній вплив на внутрішні процеси, – так і внутрішні – стан економіки, ефективність державного управління, рівень суспільної стабільності, якість інституцій та правопорядку.

Урахування зовнішньополітичних та внутрішніх умов дозволяє встановити, що національна безпека України формується в умовах підвищеної турбулентності, що потребує постійного моніторингу, адаптації правових механізмів та зміцнення інституційної спроможності держави. Таким чином, комплексне дослідження правової природи, видів і джерел викликів та загроз є необхідною передумовою для формування ефективної системи забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів України.

1.2. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України

В Україні існують певні адміністративно–правові заходи реагування на виклики та загрози національній безпеці, що мають на меті не допустити негативного впливу на неї та відновити національну безпеку якщо все ж таки на її цілісність нанесено негативний удар.

У нормативно-правових актах, енциклопедичних джерелах і юридичній науковій літературі терміни «правове реагування» чи «адміністративно-

правове реагування» фактично відсутні. Під час аналізу наукових джерел слово «реагування» було виявлено лише в одному документі – Постанові Кабінету Міністрів України від 03 серпня 1998 р. № 1198 «Про Єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру». У цій постанові йдеться про реагування на надзвичайні ситуації, яке визначено як «скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів дій (аварійних планів), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей» [117]. Хоча наведений приклад має лише опосередкований зв'язок із адміністративним реагуванням, він дозволяє стверджувати, що «реагування» – це певна дія держави у відповідь на конкретну ситуацію [77].

В українському словнику [147, с. 149] термін «реагування» тлумачиться як дія на щось. Згідно з поданим визначенням, реагування означає діяти під впливом або у відповідь на певні обставини, поводитися відповідним чином, виявляти певне ставлення до когось чи чогось. Це тлумачення має загальнолітературний характер і потребує уточнення та адаптації для використання в юридичній сфері [77].

У загальній теорії права поняття «реагування» застосовується як критерій класифікації санкцій за злочинну поведінку [167, с. 14].

За результатом вищенаведеного пропонуємо сформулювати таке визначення адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України як певну дія захисного, відновлювального та попереджувального характеру уповноваженими на те державними органами з метою захисту життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Як зазначалося у минулому підрозділі, національна безпека є рушійною силою для існування та розвитку держави. Існує значна кількість негативних факторів, які послаблюють забезпечення національної безпеки на достатньому

рівні, а саме внутрішні та зовнішні загрози.

Національна безпека, маючи відповідні об'єкти та суб'єкти забезпечення, вказує на необхідність їх тлумачення та розуміння, хто саме (тобто, які суб'єкти) повинен здійснювати адміністративно-правове реагування на загрози, які направлені на об'єктів національної безпеки тощо.

Об'єкти – це те, що і є основним пріоритетом під час створення цілісної системи національної безпеки, а саме:

– перше й найважливіше – це людина, громадянин та забезпечення їх конституційних прав та свобод. Існують такі конституційні права та свободи [69], які повинні бути захищені державою. Такі права та свободи можна поділити на певні види, а саме:

1) особисті права, які врегульовано ст. 27–35, 51–52 Конституції України, до них належать право на життя, повагу гідності, свободу та недоторканість, шлюб, таємниця листування, свободу пересування, свободу думки, світогляду та віросповідання;

2) політичні права, які закріплено ст. 36–40 Конституції України, а саме право на свободу об'єднань у політичні партії та громадські організації, утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, брати участь в управлінні державними справами, право мирного зібрання, право на подання звернень тощо;

3) економічні права, які закріплено ст.ст. 41–45 Конституції України, до їх переліку входить право володіння, користування та розпорядження своєю власністю, право на підприємницьку діяльність, право на працю, право на страйк для захист своїх прав;

4) соціальні права, які охоплюють право на відпочинок, на житло, соціальний захист, на достатній рівень життя, на медичну допомогу, та право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, це все зазначено у ст. 45–49 Конституції України);

5) екологічні права, а саме право на безпечне для життя та здоров'я довкілля про що зазначає ст. 50 Конституції України;

б) культурні права, для розвитку особистості та суспільства, а саме право на освіту та право свободи всебічної творчості, що зазначено у ст. 53–54 Конституції України;

– духовні, моральні, культурні, матеріальні цінності. На перший погляд здається, що ці цінності не потребують особливої уваги та захисту з боку держави, але це не так, з огляду на таке. Цінність є проявом значимості певних явищ у суспільстві, що має на меті розвиток суспільства, для потреб кожної людини. Саме духовні, моральні, культурні матеріальні цінності в кожній державі, створюють індивідуальний менталітет держави. Тому рівень розвитку таких цінностей є візитною карткою народу, суспільства, що завжди буде індифікувати країну, як гідного гравця на міжнародному полі. Іншими словами, суспільство – це і є народ. Захист народу та забезпечення достатнього рівня життя для українців і є головним завданням для верхівки держави. Саме завдяки народу, існує держава, тому наявна певна взаємозалежність цих двох понять. Влада повинна здійснювати активні дії для створення гідних умов життя для народу, а народ повинен створювати та підтримувати існування сучасної держави своїми активними діями;

– інтелектуальна власність. Захист інтелектуальної власності здійснюється шляхом реєстрації відповідних прав у спеціальних органах (наприклад, патентних відомствах, авторських агенціях), а також через судові заходи в разі порушення цих прав. Додатковими заходами можуть бути ліцензування прав, укладення конфіденційних угод та інші способи захисту. Захист інтелектуальної власності важливий для стимулювання творчості, інновацій та розвитку економіки, що є так важливим для зміцнення системи захисту національної безпеки;

– інформаційна безпека, яка являє собою стан захищеності інформаційного простору України, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдає

суттєвої шкоди національним інтересам [157];

– навколишнє середовище, яке є дуже важливим об'єктом, адже стан води, землі та повітря впливає на здоров'я та тривалість життя людей. Як всім відомо в Україні є значна кількість міст з великим рівнем забруднення. У рейтингу найбрудніших міст [35] України першість належить Маріуполю. Слідом за ним йдуть Кам'янське, Дніпро, Кривий Ріг, Одеса, Київ, Запоріжжя. Високий рівень забруднення повітря у цих містах обумовлений в основному значними середніми концентраціями формальдегіду, фенолу, оксид азоту та інших шкідливих речовин в атмосфері. Це є колосальною проблемою України, адже за остані десятиліття у цих містах значно знизилась тривалість життя громадян. Тому захист цього об'єкта національної безпеки повинен бути одним з пріоритетнішим завданням нашої держави;

– територіальна цілісність, яка є непохитною за міжнародними нормами;

– свобода народу, яка є найвищою цінністю, бо тільки вона робить можливими всі інші цінності. Чесність, вірність, патріотизм можливі лише тоді, коли суспільство є вільним.

До суб'єктів національної безпеки, які саме і створюють своїми активними діями дієві механізми реагування, відносяться: президент; парламент; збройні сили; виконавчі органи влади; місцеві органи влади; державна прикордонна служба; служба безпеки та інші.

Далі варто вказати, яким повинно бути реагування української влади на можливі загрози та виклики національній безпеці шляхом виокремлення конкретних видів.

Національна безпека досягається реалізацією збалансованої державної політики шляхом реалізації теорій, концепцій, стратегій та планів у порядку, встановленому в політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науковій, технічній, інформаційній та інших сферах. Тому саме законотворча діяльність з боку суб'єктів і є основним видом реагування на загрози та виклики національній безпеці та національним інтересам. До першого й основного виду адміністративно-правового реагування на виклики та загрози

національній безпеці варто віднести саме законотворчість.

Законотворча діяльність – це діяльність, спрямована на прийняття законів, що мають найвищу юридичну силу, тобто законів, які займають провідне місце серед інших нормативно-правових актів, щодо конкретних суспільно-правових відносин [15].

Конституція України є фундаментальним Законом України і має найвищу юридичну силу. Конституція України є основою для ухвалення законів та інших нормативно-правових актів, які повинні відповідати їй. Конституція України є основою для всієї подальшої законодавчої та іншої нормотворчої діяльності, а її положення і норми займають центральне місце в правовій системі України.

Верховна Рада України, яка відіграє важливу роль у законотворчості в Україні, має виключні законодавчі повноваження, тобто передбачену Конституцією та іншими законами сферу виключної правотворчості та правотворчих прав, а законотворчість є важливою частиною правотворчості та основною конституційно-правовою формою. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України відповідно до статті 93 Основного закону належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України. Як і будь-яка інша юридична діяльність, законотворчість є системою дій, спрямованих на досягнення правового результату, а її системний характер передбачає взаємну узгодженість, єдність і послідовність.

Як фундаментальна юридична діяльність, законотворчість відбувається в рамках певних юридичних процедур і правил [139]. Ці процедурні механізми існують для того, щоб забезпечити створення якісного законодавства, яке відповідає реальним потребам держави і суспільства.

Законотворчість спрямована на створення та розвиток єдиної, внутрішньо узгодженої та гармонізованої системи норм, що регулюють різноманітні суспільні відносини, які існують повсюдно, хоча кожна держава має свої особливості. Законотворчість проявляється як певна діяльність відповідних державних органів, яка завершує процес правотворчості, в

результаті чого закон набуває юридичної сили і вступає в силу. Завдяки законотворчості, уповноважені органи влади створюють та закріплюють єдині норми, що направлені на попередження, протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам. Також законотворчість полягає і у вчасному виявленні недоліків правових норм або суперечностей норм одна одній, а у подальшому викоріненні таких колізій.

Основним завданням законотворчості саме щодо нашої теми є: ухвалення рішення з питань забезпечення національної безпеки; регулювання правил поведінки громадян, інституцій та органів у конкретних ситуаціях, розробка нових систем права, що створює лад у суспільстві; розробка стратегій, метою яких є захист різних напрямів забезпечення безпеки в країні; постійне оновлення застарілих норм.

Пропонуємо розглянути результати здійсненого процесу законотворення, як виду адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці. Наприклад, Указом Президента України № 392/2020 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» у якому визначено пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; розроблено та введено в дію план заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року, який затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р; затверджено Рішення РНБО «Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України» та значна кількість інших.

Усі ці нормативно-правові документи мають певні стратегічні цілі для захисту визначених раніше об'єктів національної безпеки. Кожний затверджений нормативно-правовий акт описує процес реагування державних органів на певні безпекові ситуації. Тому створення та прийняття нормативно-правових документів є фундаментальною дією з боку держави для забезпечення захисту держави. Особливістю такого виду реагування є чітко

регламентований законом перелік представників влади, які мають право здійснювати законотворчу діяльність тощо.

До другого виду реагування, віднесемо створення спеціалізованих структур та органів. Основною метою такого виду реагування є формування за потребою нових органів та підтримка державних органів, які відповідають за реагування на конкретні види загроз та викликів для національної безпеки.

У зв'язку з тим, що види загроз постійно зазнають змін, це спонукає владу створювати нові державні органи, що можуть попереджувати чи знешкоджувати нові види загроз та викликів на різні сфери державних цінностей.

Конституція України передбачає систему державних органів, яка може координуватися уповноваженими суб'єктами лише в межах, визначених Конституцією. Створення нових державних органів, не передбачених Конституцією України, можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону України.

Крім державних органів, Конституція України передбачає створення відповідних органів і служб, які забезпечують діяльність Верховної Ради України та Президента України.

На сайті Ради національної безпеки наведено силові та спеціальні структури України, метою яких є підтримка захищеності національної безпеки.

До третього виду адміністративно-правового реагування, вважаємо за потрібне віднести розвиток механізмів співробітництва з іншими країнами та міжнародними організаціями. Посилення співпраці у сфері безпеки з іншими державами і міжнародними організаціями, обмін інформацією, розробка спільних стратегій і координація дій у разі виникнення кризи є основними цілями цього виду реагування.

Важливість теорії міждержавного співробітництва зросла в останні роки з метою вирішення все більш серйозних міжнародних політичних і соціальних протиріч шляхом зміцнення співпраці між державами [130].

Більше того, в сучасній глобальній політичній реальності політики все частіше розглядають співробітництво як інструмент вирішення глобальних конфліктів, де мають бути враховані інтереси всіх сторін.

Як зазначає В. С. Бучик, основні положення Статуту Організації Об'єднаних Націй містять основні ідеї та цілі міжнародного співробітництва між країнами, хоча існують відмінності в політичному, економічному та соціальному порядку, але все для підтримання порядку та безпеки у всьому світі. Принцип співпраці чітко прописаний у статутах багатьох міжнародних організацій та міжнародних договорах і згадується в різних деклараціях та резолюціях [18].

Більшість світових лідерів дійшли висновку, що співпрацями між країнами є важливим заходом для підтримки і захисту національної безпеки не тільки однієї країни, а й усього світу. Співпраця стає найперспективнішим способом досягнення поставлених цілей для вирішення головних кризових ситуацій світу, такі як протистояння війні, подолання гуманітарної кризи, створення стійкої економічної системи тощо. Міжнародне співробітництво в сучасних умовах має важливе значення і є одним з найбільш ефективних декомунізаційних механізмів співпраці між країнами. Наприклад, коли конфлікт дійсно розпочнеться, навіть якщо використовується військова сила, співпраця між країнами створює умови для декомунізації конфлікту, внутрішніх і зовнішніх загроз, і може бути врегульовано на взаємовигідній основі в разі ескалації конфлікту. У сучасних умовах міжнародне співробітництво стає основою реалізації сталого розвитку країни. Держави у співробітництві можуть досліджувати та прогнозувати, які небезпеки чи кризові ситуації чекають світ, а потім шукати спільних рішень та механізмів для вирішення таких проблем, як на глобальному так і регіональному рівнях.

Міжнародне співробітництво дає можливості для спільного аналізу передового досвіду в різних областях, а також для спільного аналізу досвіду та визначення перспективних рішень проблем [6]. Саме запозичення досвіду інших країн щодо вирішення певних безпекових ситуацій, може стати

рятівним човном для іншої країни, яка тільки вперше стикається з певним видом загрози.

Для нашої країни та міжнародного співтовариства в цілому актуальним є питання взаємодії та співпраці держав і міжнародних організацій у війсьній, політичній, економічній, екологічній, соціальній, культурній, гуманітарній та інших сферах, але особливо останнім часом часто виникають проблеми, пов'язані з міжнародними відносинами держав та їх міжнародних організацій на європейському просторі. Без взаємодії держав на міжнародному рівні для забезпечення національної безпеки неможливо забезпечити боротьбу з глобальними загрозами з урахуванням норм міжнародного права в сучасному світі.

В Україні останні 10 років активно створюється правова база для забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів. Наприклад, це підписання міжнародних договорів та ратифікація міжнародних документів [160].

Отже, міжнародне співробітництво у сфері безпеки, як один із видів адміністративно-правового реагування, створюється та функціонує на загальноприйнятих принципах і нормах міжнародного права та міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Основними цілями міжнародного співробітництва в галузі безпеки є: захист територіальної цілісності і суверенітету України; захист прав і законних інтересів громадян України за кордоном; участь у діяльності міжнародних організацій, що займаються питаннями безпеки; запозичення досвіду активних дій міжнародних партнерів при настанні наслідків від внутрішніх та зовнішніх загроз на стан безпеки країни; визнання України на міжнародній арені конкурентоспроможною державою; зміцнення відносин зі стратегічними партнерами України; вирішення у тісній співпраці з міжнародними партнерами кризових ситуацій світу; сприяти вирішенню конфліктів, включаючи участь у миротворчих операціях.

У системі міжнародної безпеки в її сучасному вигляді існує унікальне

декомунізоване протистояння двох протилежних один одному напрямків. З одного боку, розвивається внутрішнє право в сфері безпеки, з іншого – розвивається процес глобалізації [130].

У постійному протистоянні суспільства та глобальних проблем, забезпечення інституту міжнародної співпраці сприяє постійному вдосконаленню законодавства країни та правових практик з урахуванням вимог національного та міжнародного права.

Така співпраця також сприяє розвитку взаємовигідних і рівноправних партнерських двосторонніх і багатосторонніх відносин з країнами усього світу [160], що ґрунтується на основних принципах міжнародного права, а саме: принцип суверенної рівності держав; принцип незастосування сили або загрози силою; принцип рівноправності і самовизначення націй та народів; принцип мирного вирішення міжнародних спорів; принцип невтручання у внутрішні справи держав; принцип мирного співробітництва; принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Саме непохитність та додержання країнами цих принципів вже є сильними гарантіями безпеки.

До четвертого виду адміністративно-правового реагування можна віднести проведення профілактичних заходів, як індивідуально країною так і у співпраці з партнерами. До профілактичних заходів варто віднести здійснення моніторингу, аналізу та оцінки потенційних загроз для національної безпеки з метою їхнього передбачення та запобігання їх реалізації.

Об'єктом моніторингу стану національної безпеки на теперішній час та на майбутнє є певні відомості, факти, процеси, спостереження оцінка яких необхідні для реалізації стратегічних національних пріоритетів та підготовки дієвих механізмів відповіді на можливу загрозу національній безпеці [87].

Власне процес моніторингу у сфері національної безпеки має здійснюватися із застосуванням сучасних інформаційно-аналітичних технологій і бути спрямованим на розв'язання низки ключових завдань, а саме: розробку дієвих стратегічних варіантів з урахуванням політичних, військових,

військово-технічних, соціально-економічних та інших факторів; оцінку результатів реалізації запропонованого рішення; оцінку можливостей країни забезпечити виконання запропонованих сценаріїв вирішення (достатність майнових ресурсів, кадрового потенціалу) тощо; моделювання ситуацій і сценаріїв з урахуванням потенційних небезпек і загроз національній безпеці [145].

Інформаційно-аналітичне забезпечення моніторингу стану національної безпеки можна забезпечувати офіційною статистикою, впровадженням подання щоквартальних звітів відповідальними органами тощо [145]. Дійсно, варто погодитись з науковцем, що моніторинг належного виконання діяльності органів виконавчої влади в області національної безпеки є також важливим аспектом.

Такий вид адміністративно-правового реагування спрямований на подолання «формального» підходу органів влади при вирішенні певної безпекової ситуації, а саме без достатнього аналізу результатів такої діяльності та дієвості й стійкості можливим загрозам тощо.

До п'ятого виду адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці варто віднести запровадження системи відповідальності за вчиненні правопорушення у сфері забезпечення національної безпеки. Метою такого виду реагування є створення системи заборон і санкцій [28], що будуть стримувати правопорушників від протиправної поведінки, яка як наслідок буде впливати на захищеність національної системи безпеки країни.

Запровадження адміністративної відповідальності як одного з ключових інструментів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози у сфері національної безпеки України ґрунтується на низці нормативно-правових актів.

Визначальним є Конституція України, яка у п. 17 ст. 92 закріплює, що виключно законами України встановлюються основи національної безпеки та оборони.

Безпосередній механізм застосування адміністративних санкцій міститься у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП), а також у спеціальних законах, які також своїми нормами захищають головні напрями безпеки країн, наприклад Закон України «Про державну таємницю», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та ін.

Як приклад, звертаю увагу на деякі види адміністративних правопорушень у сфері національної безпеки, які тягнуть за собою відповідальність, що регламентована законодавством:

– у сфері оборони та мобілізації зафіксуємо правопорушення регламентоване ст. 210-1 КУпАП, а саме порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, що тягне за собою накладання штрафу;

– у сфері прикордонного контролю та міграції є правопорушення передбачені ст. 202 КУпАП – порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через держаний кордон; ст. 204-1 КУпАП, а саме незаконне перетинання державного кордону та як приклад ст. 203 КУпАП – це порушення іноземцями та особами без громадянства законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Усі ці правопорушення тягнуть за собою накладання штрафу;

– у сфері інформаційної та кібербезпеки є правопорушення передбачене ст. 212-2, 212-3 КУпАП, що забороняє порушення законодавства про державну таємницю, права на інформацію та права на звернення відповідно, що передбачає застосування до правопорушника санкції у вигляді накладання штрафу.

Отже, адміністративно-правове реагування через механізм відповідальності реалізується шляхом притягнення до адміністративної відповідальності та як наслідок застосування адміністративних стягнень передбачених ст. 24 КУпАП.

Такий вид адміністративно-правового реагування виконує подвійне

завдання:

1. Превентивне – запобігає правопорушенням шляхом встановлення чітких заборон і санкцій.

2. Каральне та відновлювальне – забезпечує невідворотність покарання за вчинене правопорушення та відновлює порушений правопорядок.

У такий спосіб адміністративно-правова відповідальність стає важливим інструментом гарантування конституційного ладу, територіальної цілісності та державного суверенітету України, що і робить його одним з дієвих видів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці.

Опрацьовуючи вищенаведене, варто зауважити, що усі вищенаведені види реагування спрямовані на забезпечення та захист пріоритетних національних інтересів України, а саме: гарантування та забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, які нами вище зазначено; забезпечення розвитку держави; захист основних міжнародних принципів; зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві; викорінення кризових ситуації в країні.

З наведеного переліку видів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України можна визначити їх особливості.

Як відомо, особливості це певні характерні риси, ознаки, властивості явища, предмета, процесу що відрізняє його від інших, роблячи його індивідуальним. На нашу думку, особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній системі можна охарактеризувати, як сукупність специфічних рис, принципів, процедур і правових механізмів, які притаманні діяльності уповноважених органів державної влади у сфері виявлення, запобігання, нейтралізації та подолання обставин, що становлять небезпеку для національної безпеки, цілісності, стабільності та функціонування політичної, економічної, соціальної та правової системи держави.

Особливістю кожного зазначеного виду адміністративно-правового

реагування є чітка наявність обов'язкових складових, які знаходять своє відображення в усіх перелічених видах адміністративно-правового реагування, а саме:

1) нормативність, яка наголошує на наявності обов'язкового правового врегулювання певних дій з боку органів влади. Дана складова характеризується наявністю нормативно-правової бази (Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори/угоди тощо);

2) інституційність – це система органів та інституцій, які реалізують певний вид реагування. Вона включає визначення суб'єктів, їх повноваження та компетенцію у сфері національної безпеки, організаційні механізми взаємодії між цими інституціями;

3) інструментарність, що являє собою конкретні засоби, методи та форми діяльності, за допомогою яких реалізується відповідний вид реагування. Вона охоплює: адміністративні процедури (контроль, нагляд); адміністративно-примусові заходи (перевірка, арешт майна, штрафи); спеціальні заходи безпеки (моніторинг ризиків, міжнародне співробітництво, застосування технічних засобів контролю тощо).

Користуючись наведеними складовими, маємо на меті сформувати, виокремити такі особливості:

- чітко регламентований перелік суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове реагування. Здійснювати заходи адміністративно-правового реагування має право лише певне коло уповноважених на законодавчому рівні осіб;

- визначений перелік об'єктів національної безпеки, який потребує захисту у вигляді адміністративно-правового реагування з метою попередження, захисту, відновлення головних складових національної безпеки;

- наявність індивідуальних видів на які поділяється адміністративно-правове реагування на виклики та загрози національній безпеці України, до складу яких увійшло п'ять видів тощо;

- наявність чітко визначеної мети, що націлена на попередження,

виявлення чи відновлення стану державної захищеності від будь-яких викликів та загроз, шляхом застосування певних заходів протистояння, що здійснюються силами уповноважених на те суб'єктів;

– обов'язковість періодичного моніторингу наявності чи зародження, формування нових загроз для країни. З певною періодичністю влада України розробляє та впроваджує більш актуальні та дієві заходи адміністративного реагування, що зумовлено постійною зміною характеру загроз та викликів.

Отже, адміністративно-правове реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України треба розуміти як систематизований комплекс заходів захисного (та відновлювального) характеру, здійснюваний уповноваженими суб'єктами публічного адміністрування (насамперед, правоохоронного спрямування), та спрямований на захист життєво важливих інтересів, прав і свобод людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Особливість адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України полягає у:

1) визначенні та встановленні загальних принципів правового регулювання шляхів забезпечення захисту національної безпеки, що полягає у розробленні ефективних законів та підзаконних («безпекових») нормативно-правових актів тощо;

2) забезпеченні розбудови й функціонування єдиної, внутрішньо узгодженої й стабільної системи заходів забезпечення національної безпеки;

3) створенні ефективної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці, своєчасного запобігання внутрішнім та зовнішнім детермінантам ускладнення безпекової ситуації на загальнодержавному та регіональному рівнях, внутрішнього та зовнішнього публічного контролю, а також відшкодування завданих збитків державі та суспільству.

Адміністративно-правове реагування з боку держави на виклики та загрози національній безпеці повинно здійснюватися насамперед шляхом вироблення низки нормативно-правових документів, що визначатимуть

компетенцію суб'єктів владних повноважень, як способу реагування на попередження негативного впливу, захист та відновлення безпекової ситуації країни. Сприятиме вирішенню багатьох проблем забезпечення національної безпеки країни та протидії наявним детермінантам внутрішніх та зовнішніх її загроз і викликів: повне подолання корупції; подолання критичної залежності поставок енергоресурсів з інших держав; усунення проблем безробіття населення, численної «бідності» і соціального захисту населення; досягнення єдиних поглядів суспільства щодо формування нового змісту національної ідеї, яка б стала чинником консолідації українського суспільства та формування відповідного рівня національної самосвідомості.

1.3. Світовий досвід адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці та шляхи його використання в Україні

Аналіз світової практики щодо адміністративно-правового реагування та оцінювання ризиків і загроз національній безпеці країни дає можливість порівняти системи, методи захисту національної безпеки інших країн та запозичити позитивний та дієвий механізм захисту національної безпеки для України.

Варто зазначити, що система оцінки ризиків загроз є важливою складовою стратегічного планування заходів направлених на забезпечення цілісної та стійкої системи захисту безпеки країни. Така система називається національною, адже створюється та функціонує на рівні держави та побудована на широкій міжвідомчій взаємодії та співпраці.

Національна безпека країни виступає невід'ємною складовою для розвитку, існування та соціального прогресу країни, соціуму. Наразі процес розбудови Української держави та становлення громадянського суспільства відбувається в умовах триваючих глобальних трансформацій у світі, активного

«перекроювання» відносин між ключовими світовими лідерами, формування нових моделей глобальної та регіональної безпеки, інтенсивного пошуку міжнародним співтовариством шляхів виходу з кризових ситуацій та шляхи подолання специфічних загроз. Це відбувається в контексті пошуку союзників для підтримки держав у разі виникнення реальної загрози для країни з метою миттєвого відновлення стійкої системи захисту. Саме в такі періоди світової історії закладаються довгострокові основи нового світового порядку та встановлюється роль і статус країни на міжнародній арені. Для подальшого розвитку та збереження найважливіших здобутків України необхідно чітко визначити стратегічні пріоритети держави, адекватно реагувати на виклики і загрози ХХІ століття та взаємодіяти із сучасною системою міжнародної та регіональної безпеки.

На жаль, цілісність та стійкість національної безпеки України повністю зруйнована повномасштабним російським вторгненням. Головним викликом для України сьогодні є оновлення та правове врегулювання діяльності у сфері національної безпеки і оборони, створення умов для побудови ефективної вертикалі управління сектором національної безпеки і оборони.

Для вирішення цього проблемного питання варто звернутися до досвіду інших країн, які протягом кількох десятиліть зберігають стабільну та непохитну систему захисту національної безпеки, адже очевидно, що навіть невеликі держави з досконалими механізмами захисту національної безпеки можуть займати гідне місце на світовій арені, незважаючи на потенційні виклики та загрози їхній безпеці.

Сучасний світ характеризується швидкими та непередбачуваними змінами у безпековому середовищі. Варто розуміти, що сама картина загроз має невелику цінність порівняно з розробкою та визначенням їх типології, завчасним прорахунком результату та наслідків їх впливу на цілісність безпеки країни, розробкою алгоритму дій, що створюються на їх основі. Такі дії необхідні для подальшого створення стратегій скоординованих дій у відповідь на загрози різного характеру та походження, а також для планування

відповідних контрзаходів. Загалом національні системи оцінки ризиків і загроз можуть бути представлені на національному, регіональному та місцевому рівнях.

У цьому дослідженні варто приділити увагу досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці різних країн світу, яким вдалось збудувати потужні механізми їх виявлення та подолання.

Варто зазначити, що адміністративно-правове реагування у нашому контексті нами розглядається як певний перелік дій уповноваженими органами влади, метою яких є створення різних механізмів, що здійснюють контроль за станом національної безпеки, завчасне виявлення загроз та розробку алгоритму дій з боку держави при будь-якому негативному впливі на безпекову ситуацію країни. До таких дій ми можемо віднести створення нових компетентних державних органів у сфері захисту країни, розробку нормативно-правових документів, стратегій, планів, що регламентують дії, як громадян, так і представників влади тощо.

Пропонуємо розпочати такий аналіз з опрацювання системи захисту національної безпеки Сполучених Штатів Америки (далі – США). Сучасна система захисту національної безпеки США має складну структуру. У неї входять: Президент США, радники Президента США, виконавчий апарат, міністерства і відомства, Конгрес. Неформальними учасниками системи забезпечення національної безпеки США є засоби масової інформації [46, с. 326].

До функцій виконавчого апарату Президента входить здійснення поставлених завдань Президента. До складу виконавчого апарату входить Бюро Білого дому в складі приблизно 400 осіб [9, с. 143].

Центральним органом системи захисту національної безпеки США є Рада національної безпеки (далі – РНБ), яка діє під керівництвом президента та радника президента з питань національної безпеки і є координуючим та контролюючим органом. РНБ пропонує президентові варіанти рішень, які пізніше лягають в основу політики в галузі національної безпеки [10]. Функції

РНБ полягають в консультуванні Президента з питань внутрішньої, міжнародної та військової політики, пов'язаних з національною безпекою, а також у сприянні ефективній співпраці між військовими та відомствами в уряді з питань національної безпеки. Закон дуже чітко визначає склад РНБ, обов'язки та відповідальність кожного підрозділу.

Найчисленнішою установою в структурі служби забезпечення національної безпеки США є Міністерство оборони [93, с. 328]. Міністр оборони, будучи головним помічником Президента з усіх питань оборони країни, здійснює контроль над апаратом міністра, Комітетом начальників штабів і міністерством видів збройних сил. Головною структурою в РНБ США є Національне розвідувальне співтовариство США, яке налічує понад 150 тис. співробітників. Його головна функція полягає в завчасному виявленні загроз та ризиків національній безпеці країни шляхом реалізації низки заходів, до яких входить перевірка кіберпростору, захист інформаційних систем країни, аналіз безпекової ситуації світу тощо. Після терористичного акту в 2001 році почала формуватися нова організаційна структура – Система внутрішньої безпеки, що складається з Ради внутрішньої безпеки і Служби внутрішньої безпеки.

У листопаді 2002 р. [26] було створено Міністерство внутрішньої безпеки чисельністю близько 170 тис. осіб як найважливіший орган виконавчої влади для вирішення завдань щодо запобігання терористичним актам в США.

Сполучені Штати здійснюють активні дії зі створення системи відомств, яку умовно можна поділити на дві складові:

- 1) відомства, що спеціалізуються на наступальній політиці для забезпечення національних інтересів США у світі;
- 2) відомства, що забезпечують внутрішню безпеку США.

Адміністративно-правове реагування на виклики і загрози національній безпеці проявляється в активних діях вищеперерахованих державних органів, що характеризується реалізацією створених стратегій та завдань визначених в США, постійний аналіз наявних викликів та загроз та прорахунок наперед їх наслідків, що тягне за собою завчасну розробку методів подолання цих

наслідків за умови їх настання. Саме такий вид реагування дає можливість США за короткий період часу відновити цілість системи національної безпеки, у разі все ж таки впливу ризиків та загроз.

Цікавим досвідом, що може запозичити Україна від США, є створення додаткового органу, такого як Рада внутрішньої безпеки України. Варто розуміти, що обсяг можливих внутрішніх та зовнішніх загроз є колосальним і тому контроль за ними на внутрішній та зовнішній арені краще покласти не тільки на Раду національної безпеки України, як на основний координаційний орган з питань безпеки, а створити і другий орган шляхом делегування певних завдань Ради національної безпеки щодо виявлення та подолання внутрішніх загроз, з метою розвантаження РНБ і чіткого розділення функції спрямованих на виявлення та подолання внутрішніх та зовнішніх загроз.

Далі звертаємо увагу на досвід Великої Британії. Система оцінювання ризиків і загроз Великої Британії (далі – ВБ) забезпечує стратегічне планування у сфері національної безпеки. Зокрема, вона надає можливість Британському урядові оцінити широкий спектр ризиків і загроз національним інтересам та безпеці країни в діапазоні короткострокових та довгострокових змін безпекового середовища, визначити стратегічні цілі та пріоритетні завдання щодо забезпечення національної безпеки і стійкості. Для цього підходу властиве об'єднання зусиль максимально широкого кола учасників зазначеного процесу на національному, регіональному та місцевому рівнях. При цьому до оцінювання ризиків залучаються сили й засоби міністерств і відомств, профільних наукових та експертно-аналітичних установ, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, громадянського суспільства та ін.

Відповідно до нормативно-правових документів Великої Британії можна знайти визначення оцінювання ризиків у сфері національної безпеки (англ. National Security Risk Assessment), що являє собою процес, котрий дає змогу оцінити зовнішні та внутрішні ризики для національних інтересів, безпеки та оборони Великої Британії в інтервалі їх прояву від п'яти до двадцяти років

[175].

У Стратегії національної безпеки Великої Британії зазначено, що оцінка ризиків національної безпеки буде переглядатися кожні два роки, а в Стратегії національної безпеки зазначено, що такі перегляди будуть здійснюватися на постійній основі. Результати оцінки ризиків національній безпеці визначають пріоритети національної політики у сферах національної безпеки і оборони та національної стійкості [138, с. 54]. Перш за все, загрози національній безпеці Великої Британії оцінюються у глобальному масштабі, включаючи міжнародні, військові, геоекономічні, геополітичні, антропогенні, соціальні та інші, великі природні катастрофи, кібербезпеку та тероризм. Оцінка ризиків національної безпеки враховує дані щорічної національної оцінки ризиків минулих періодів, для запозичення позитивного або негативного досвіду минулих періодів.

Також розробляється Британська оцінка ризиків за різними сферами. Кабінет міністрів і Секретаріат з питань надзвичайних ситуацій відіграють ключову роль у забезпеченні організаційної підтримки системи оцінки ризиків і загроз. Система оцінки ризиків і загроз у Великій Британії зосереджена на збалансуванні науки та управління. Наприклад, Урядовий науковий офіс бере участь у роботі міжвідомчих робочих груп при Секретаріаті з питань надзвичайних ситуацій і виступає незалежним арбітром з науково-технічних питань в оцінці ризиків. Загалом, остаточний розгляд та затвердження результатів національної оцінки ризиків та небезпек здійснюється поетапно [138, с. 64]. Цю роботу виконують: Керівна міжурядова група з оцінювання ризиків при Офісі Кабінету міністрів; Експерти та науковці робочих груп з питань оцінювання ризиків при міністерствах та відомствах, а також Партнерство з питань захисту від стихійних лих; Група наукових радників Великої Британії; Керівники міністерств і відомств; Члени уряду Великої Британії, які розглядають і затверджують підготовлені документи; Прем'єр-міністр Великої Британії, який затверджує звіти Національної оцінки ризиків і загроз.

Після того як процес оцінювання ризиків та загроз завершується, розпочинається новий процес, що полягає в оцінюванні національних спроможностей, що здійснюється в рамках огляду спроможностей у сфері національної безпеки.

Отже, Велика Британія демонструє дуже кропіткий підхід саме щодо виявлення загроз національній безпеці, що полягає у залученні до цього процесу колосально великого суб'єктивного складу. Цікавим є те, що сформована позиція за результатом оцінки ризиків з боку профільних наукових та експертно-аналітичних установ, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, громадянського суспільства є також важливою при формуванні кінцевого результату переліку видів ризиків, на відмінно від України. Такий підхід дає можливість виявити та дослідити загрози на зовсім різних напрямках та соціальних рівнях існування країни.

Зовсім іншу концепцію щодо виявлення та загроз національній безпеці можна спостерігати у Китайській народній Республіці. Китай за останні десятки років створив власну національну модель адміністрування національної безпеки і оборони.

Китайська модель національної безпеки і оборони не передбачає залучення іноземних партнерів і союзників, покладається виключно на власний потенціал, використовує всі можливості для захисту національних інтересів, проводить незалежну зовнішню політику, не приєднується до військових чи політичних блоків тощо. Забезпечення Національної безпеки КНР регламентовано такими документами: Законом КНР «Про державну оборону» (1997 р.), Законом КНР «Про національну оборону» (2002 р.), Всезагальною концепцією національної безпеки Китаю (2009 р.), внутрішніми документами Міністерства державної безпеки КНР та Центральної військової ради КНР, в яких подано перелік потенційних небезпек та загроз, описано вчинення яких саме адміністративних заходів необхідне для виявлення таких загроз та шляхи їх подолання. Аналіз керівних документів Китаю показує, що влада поділяє загрози національній безпеці на традиційні та нетрадиційні.

Традиційні загрози переважно проявляються у політичній та військовій сферах. Хоча Китай зараз приділяє більшу увагу традиційним загрозам безпеці, він також звертає увагу на нетрадиційні загрози в таких сферах, як економіка, фінанси, інформаційні технології, енергетика, продовольство, медицина і боротьба з тероризмом. Для подолання цих загроз було сформульована Комплексна концепція національної безпеки Китайської Народної Республіки, яка враховує як традиційні, так і нетрадиційні загрози. Загалом аналіз концептуальних документів КНР з питань національної безпеки та поглядів китайського керівництва на забезпечення національної безпеки свідчить про те, що реальні цілі Китаю часто не відповідають реальним діям на міжнародній арені [89].

Китайською республікою з метою завчасного виявлення потенційних загроз національній системі здійснюються такий вид адміністративно-правового реагування, а саме визначаються цільові групи, які можуть зазнати найбільшого негативного впливу загрози, а також ті, що мають достатній потенціал стійкості і здатні самостійно протидіяти загрозі з допустимими втратами функціональності. Запозичення такої практики, на нашу думку може стати дієвим механізмом для нашої країни.

Цікавим фактом, є те, що 21 лютого 2023 року [62], Міністерство закордонних справ КНР на своєму вебсайті оприлюднило урядовий документ «Ініціатива глобальної безпеки. Концептуальний документ», метою якого є усунення причини міжнародних конфліктів та підвищення глобальної безпеки світу. У концепції, оприлюдненій Китаєм, міститься заклик до великих країн відігравати провідну роль у питаннях глобальної безпеки, відкидати гегемонію та залякування, будувати мирне співіснування, забезпечуючи стабільні та збалансовані відносини між великими країнами. Хоча основним правилом Китаю, є відсутність глобальної співпраці, але такий крок свідчить про зміну поглядів представників влади Китаю, що є новим видом адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці у вигляді глобального співробітництва на міжнародній

арені.

Далі, доречно звернутися до досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці Федеративної Республіки Німеччина (ФРН). Найвищою метою політики безпеки є забезпечення миру, свободи та незалежності країни. Основний закон Німеччини, який набув чинності в 1949 році, гарантує право на життя та особисту недоторканність. Гарантування безпеки врегульовано у ФРН основною книгою країни – Біла книга, яка розкриває політику безпеки Німеччини і майбутньому бундесверу [185], цей документ мав дві основні редакції у 1994 та 2006 років.

Зазначена книга визначає основні положення політики безпеки та напрямки розвитку національних збройних сил. До основних викликів та загроз безпеці Німеччини законодавцем віднесено: міжнародний тероризм; розповсюдження зброї масового знищення; вплив локальних і регіональних конфліктів, серед інших.

У книзі, зазначено, що НАТО відіграє особливу роль, як єдина організація, що гарантує мир у політичному та військовому плані. Збройні сили Німеччини відповідно до Білої книги мають назву «Бундесвер/Bundeswehr» [186], котрий формується на основі загальної військової повинності, був створений через 10 років після закінчення Другої світової війни – 7 червня 1955 року – для виконання оборонних функцій країни, а саме: захист країни та її народу від політичного шантажу та зовнішніх й внутрішніх загроз; сприяти військовій стабільності та інтеграції Європи, захищаючи Німеччину та її союзників і роблячи внесок у зміцнення миру та міжнародної безпеки відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй; проведення операції з ліквідації наслідків стихійних лих, надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги особам, які постраждали від цього.

Основними інтересами Німеччини, які захищаються Німеччиною є: забезпечення свободи, безпеки і розвитку німецького народу та недоторканності національної території; інтеграція до ЄС. Демократія,

верховенство права і процвітання в Європі також означають мир і безпеку для Німеччини; міцний трансатлантичний альянс зі Сполученими Штатами як світовою державою на основі спільних ідеалів та інтересів; приєднання східних сусідів до західних інституцій та створення нової системи безпеки на основі співробітництва за участю всіх європейських країн; справедливий світовий економічний порядок, заснований на повазі до міжнародного права і прав людини, а також на ринкових принципах; світова безпека. Безпека окремих країн може бути забезпечена лише в рамках світової системи безпеки, яка гарантує мир, право і процвітання для всіх, тому що безпека окремих країн може бути забезпечена лише в рамках світової системи безпеки, яка гарантує мир, право і процвітання для всіх [178].

До суб'єктів захисту, контролю та відновлення національної безпеки ФРН входять такі органи державної влади:

1) органи розвідки – федеральна розвідувальна служба, відомство розвідки бундесверу;

2) органи контррозвідки – відомство з охорони конституції, відомства з охорони конституції в землях, військова контррозвідка;

3) спеціальні підрозділи і групи прикордонної охорони Міністерства внутрішніх справ – групи по боротьбі з тероризмом, групи розшуку та ін .;

4) особливі формування відомства кримінальної поліції в федерації та землях – відділи державної безпеки, оперативного розшуку і попереднього слідства, особливі групи безпеки;

5) служби безпеки Міністерства економіки, інших міністерств, великих компаній і фірм [149].

Як і в Україні так і інших країнах у Німеччині існує Рада безпеки Німеччини, до основних функцій якої входить створення дієвих механізмів захисту для створення стійкої системи національної безпеки, протистояння загроз національній безпеці та миттєва ліквідація негативних наслідків та ін.

До складу Ради безпеки Німеччини входять: віце-канцлер, міністр оборони; міністр внутрішніх справ; міністр закордонних справ; міністри

економіки та фінансів; уповноважений по координації діяльності спецслужб. Основним видом адміністративного-реагування у ФРН щодо забезпечення національної безпеки є розроблена система контролю за діяльністю спецслужб, що включає: парламентський контроль, здійснюваний комісіями бундестагу; урядовий контроль, здійснюваний федеральним канцлером, Федеральним радою безпеки, Відомством федерального канцлера, уповноваженим з координації діяльності спецслужб, Комітетом статс-секретарів у справах секретних служб і безпеки; федеральний уповноважений із захисту даних на осіб; постійний міжвідомчий комітет з питань безпеки в спецслужбах і відповідні відомчі комітети та відділи в Міністерстві внутрішніх справ і Міністерстві оборони. Федеральна розвідувальна служба є головною державною розвідувальною організацією, яка підпорядковується Відомству федерального канцлера [53].

Федеральна рада безпеки Німеччини відповідає за формулювання концепції національної безпеки і пропонує стратегічні напрямки зовнішньої і внутрішньої безпеки. Німецька розвідка має два основні завдання: забезпечення зовнішньої безпеки (контррозвідка) і внутрішньої безпеки (розвідка, поліція) для захисту конституційного ладу і цілісності держави.

З вищенаведеного вбачаємо, що редакція регулюючих документів щодо заходів для забезпечення національної безпеки ФРН є застарілими і всі органи працюють саме до визначених норм ще тих часів, тому оцінити їх дієвість на сьогодні є складно, але всім відомо що Німеччина є однією із країн лідерів на міжнародній арені, тому можливо така ознака як постійність регламентації дій для оборони країни і стала механізмом успіху. Але, відносно нещодавно, у червні 2023 року Уряд ФРН затвердив першу в історії країни стратегію національної безпеки, яка передбачає заходи протидії потенційним зовнішнім загрозам Німеччини у найближчі роки [97].

Документ був підготовлений у відповідь на зміни, спричинені збройною агресією росії проти України. Документ складається з 40 сторінок. Стратегія стосується національної безпеки в кіберпросторі, протидії іноземному впливу

та шпигунству, а також захисту технологій та критичної інфраструктури. Метою Німеччини є безпечний світ, вільний від ядерної зброї, а НАТО є "головним гарантом захисту" від військових загроз. Стратегія національної безпеки Німеччини визнає Китай важливим стратегічним партнером, конкурентом і системним супротивником, а росію – «найсерйознішою загрозою» європейському світовому порядку. Німецький уряд виступає за розширення ЄС за рахунок України, Молдови та Західних Балкан. Ця стратегія не лише захист країни від зовнішніх ворогів, а й захист від внутрішніх загроз для цивільного населення, політики розвитку, безпеки технічної інфраструктури, кібербезпеки, а також сировини, енергетики та продовольчої безпеки [96].

Наведений вище аналіз показує, що Німеччина чітко задекларувала свою солідарність з НАТО і ЄС і готова посилювати обороноздатність Бундесверу. У сфері обороноздатності плани включають запобігання шпигунству і саботажу, гармонізацію європейського оборонного менеджменту, посилення можливостей протидії кібератакам і оборонних можливостей у космічному просторі. Також розглядаються питання цивільної оборони і захисту від стихійних лих.

Цікавий підхід щодо створення стійкої системи національної системи спостерігається за досвідом Франції. Головною національною особливістю у формулюванні політики національної безпеки є сильне внутрішнє визнання Франції як світової держави. Це голлістська традиція, сформульована Ш. де Голлем: «Франція лише в тому випадку є справжньою Францією, якщо вона перебуває в перших рядах» [177].

Основними пріоритетами політики національної безпеки Франції на початку нового століття є: підтвердження статусу незалежної держави з ядерними силами та значним військовим потенціалом; подальше зміцнення ЄС через валютний союз (євро), франко-німецьке співробітництво та ОБСЄ; опора на адаптований НАТО і створення моделі «чотириполюсного лідерства» в Європі.

Ліпкан В.А., у своїй роботі також досліджував систему національної безпеки Франції, за результатом чого у роботі зазначається про наступне. У Франції, як і в Німеччині та Китаї, немає єдиного документа, що регулює питання національної безпеки, як, наприклад, у Монголії та Естонії. У Франції основні положення щодо безпеки містяться в Ордонансі «Про національну оборону» (від 7 січня 1959 р.), а також в оборонних і зовнішньополітичних доктринах і стратегіях тощо [81].

У зазначеному документі зафіксовано основні види загроз для країни, а саме: тероризм, регіональний і національний екстремізм, торгівля наркотиками, неконтрольоване поширення інформації.

На думку французьких аналітиків, у наступні 20 років слід враховувати наступні фактори, що мають важливе значення для світової безпеки: Сполучені Штати залишатимуться важливою опорою міжнародної безпеки; азійські держави, особливо Японія та Китай, відіграватимуть більш важливу роль у міжнародному балансі сил і по-іншому визначатимуть свої стратегії.

До основних інтересів Франції відносять три групи:

1) життєво важливі (особисті права, стан екології в країні, соціальні гарантії, територіальна цілісність, суверенітет, захист населення.);

2) стратегічні інтереси (підтримання миру на європейському континенті, в зонах, що до нього прилягають зі сходу та півдня, у середземноморському басейні і на Близькому Сході; гарантованість повноцінної економічної активності країни, свободи зовнішньої торгівлі та комунікацій, безпеки морських шляхів);

3) інтереси, пов'язані зі статусом Франції як світової держави (забезпечення незалежності країни; виконання міжнародних зобов'язань; зміцненні демократії і правопорядку; розповсюдження у світі французької мови).

Французькі експерти з національної безпеки вважають, що точного визначення життєво важливих інтересів не повинно бути. Це пов'язано з тим, що воно може вплинути на свободу дій, суджень і прийняття рішень

національними лідерами в разі виникнення загрози. У той час як США забезпечують конкретний захист для кожного інтересу, Франція декларує, що всі інтереси захищаються з однаковою рішучістю. Франція надає великого значення підтримці високого рівня технологічного потенціалу, що відповідає сучасним вимогам, з урахуванням міжнародного розвитку. Це значною мірою гарантує можливість ефективного ядерного стримування. Найважливішим стратегічним суб'єктом системи забезпечення національної безпеки Франції є розвідка. Завданням розвідки є збір, аналіз і оцінка інформації з метою вироблення рішень щодо запобігання загрозам національній безпеці, включаючи врегулювання криз і конфліктів різної інтенсивності. Французька розвідувальна система повинна забезпечувати передачу інформації керівництву країни і надавати необхідні інструменти для вирішення та подолання загроз при їх виявленні. Для цього передбачається наявність вузькоспеціалізованих експертів, діяльність яких певною мірою координується. Розвідка ведеться на трьох рівнях: 1) Стратегічний рівень – надання можливості національним лідерам приймати відповідні рішення на довгострокову перспективу; 2) Тактичний рівень – забезпечення інтересів окремих безпекових організацій; 3) Оперативний рівень – забезпечення окремих оперативних суб'єктів необхідною інформацією в режимі реального часу.

Підхід до виконання завдань стратегічної розвідки змінюється залежно від географічного розташування загрози. Тому її робота вимагає значної гнучкості та швидкості реагування. Основою роботи всіх розвідувальних служб є прогнозування виникнення конкретних загроз з більшою впевненістю, що дозволяє їм випереджати події і зберігати необхідну ініціативу в усіх сферах, забезпечуючи при цьому певний період для прийняття рішень. У Франції діють збройні сили до складу якої входить жандармерія Франції. Основне призначення і межі повноважень сучасної Національної жандармерії були закріплені в ст. 1 декрету «Про організацію та службі жандармерії» 1928 р.: «Жандармерія є силою, призначену для забезпечення громадської безпеки,

підтримання правопорядку і виконання законів ... Її діяльність поширюється на всю територію країни, так само як і на збройні сили».

Що стосується законотворчої діяльності, то зазначимо, що існує ряд нормативно-правових документів, що регулює військову діяльність. Це зокрема, Кодекс про національну повинність (1971 р.), Закон про загальний статус військовослужбовців (1972 р.), Дисциплінарний статут Збройних сил (1975 р.), Кодекс військової юстиції (1982 р.) [22, с. 303]. Проте найповнішим юридичним документом, в якому містяться основні положення національної оборони, військова реформа, покликані захистити свою територію та інтереси у міжнародній політиці, статус великої держави та обґрунтувати власну присутність у гарячих точках поза своїми кордонами є «Біла книга з питань оборони Франції» [11].

«Біла книга» Франції є найважливіший документ в сфері безпеки та оборони, яка включає стратегічні цілі зовнішньої політики в глобальному вимірі, стратегію захисту та оборони держави, стан та забезпечення внутрішніх військ, обороноздатність країни, співпрацю з міжнародними організаціями, збереження миру та безпеки на континенті та у світі. «Біла книга» виходила в чотирьох редакціях французьких президентів – Жоржа Помпіду (1972 р.), Жака Ширака (1994 р.), Ніколя Саркозі (2008 р.), Франсуа Олланда (2013 р.) та відповідала викликам зовнішньої політики, амбіціям Франції та стану міжнародних відносин.

Найбільш, нашу увагу привернула Біла книга третьої редакції, її зміни є актуальними і на сьогодні. Тому, маємо можливість її проаналізувати. Третя Біла книга була представлена президентом Ніколя Саркозі. Проамериканська лінія Саркозі полягала у поверненні Франції до НАТО та продовженні військових реформ до 2025 року. Президент Саркозі поставив п'ять стратегічних цілей:

- 1) забезпечення автономії у прийнятті рішень;
- 2) політика «стримування» для гарантування національної незалежності;
- 3) захист батьківщини за допомогою хімічного, біологічного,

радіологічного та ядерного обладнання;

4) можливе втручання в стратегічні дуги від Атлантики до Індійського океану;

5) прийняття зміни напрямку для запобігання кризі [183].

Отже, за результатом такого аналізу бачимо, що Францію можна кваліфікувати, як досить міцну державу, оскільки країна має потужну армію та великий збройний потенціал, ефективну поліцію та розвідувальні служби, які працюють на захист суверенітету та безпеки країни. Вважаємо, що запорука такого успіху полягає у постійній меті країни бути кращими, про що зазначили усі попередні керівники країни, вони про це зазначали навіть у нормативних документах. Тому зараз ми і бачимо результат постійного вдосконалення системи захисту держави, адже ця система не повинна бути сталою, а повинна бути в постійному обороті на зміцнення.

Також слід звернути увагу, що довготривала війна росії проти України починаючи з 2014 року вплинула на законодавчі зміни, що стосувались й безпеки Польщі. Стратегія національної безпеки Польщі під назвою «Політика безпеки і оборонна стратегія Республіки Польща» була вперше прийнята у 1992 році. У 2000 році Комітет оборони під безпосереднім контролем Президента Польщі ухвалив «Стратегію безпеки Республіки Польща», а потім «Стратегію безпеки Республіки Польща» було відредаговано у 2003, 2007 і 2014 роках [154].

Як правило, минулі редакції Стратегій Польщі не привертали уваги світу, але редакція 2020 року зазнала рішучих змін та конкретних позицій. Нова польська стратегія безпеки викликала хвилю кремлівської пропаганди лише з огляду на те, що документ чітко зазначав «неоімперську політику керівництва Російської Федерації, реалізовану з використанням військової сили» як найбільшу загрозу для безпеки країни, та значних негативних впливів на світ [98]. У цій стратегії вперше росію прирівняно з терористичною країною. Саме таке «сміливе» висказування з боку країни у стратегії і визвало купу реакцій по всьому світу.

Згідно з документом 2014 року, безпека Європи визначається чотирма основними елементами: НАТО, стратегічна присутність ЄС і США на континенті та відносини з Росією. В оновленому документі підкреслюється охолодження відносин між Варшавою і Брюсселем. Стратегія безпеки Польщі містить новий пункт про те, що Варшава «хоче брати активну участь у формуванні політики ядерного стримування НАТО». Серед своїх цілей оновлена стратегія безпеки Польщі наголошує на підвищенні рівня стійкості до кіберзагроз і поширенні відповідної інформації серед громадян для протидії кіберзагрозам. Вона також спрямована на підвищення обізнаності громадськості про ризики інформаційних операцій тощо.

Політика Австрії щодо бачення адміністративно-правових заходів реагування для забезпечення національної безпеки є досить нестандартною. Австрія дотримується принципу, що міжнародний мир і міжнародна безпека нероздільні, і вважає, що загроза національній безпеці будь-якої країни є загрозою загальній безпеці миру в усьому світі.

У своїй зовнішній політиці вона виступає за «самобезпеку через безпеку всіх націй» та дотримується принципу верховенства права, а також встановлює пріоритет визнаних міжнародно-правових норм над внутрішніми правовими нормами [179]. Його неодмінним принципом є сумлінне виконання всіх своїх міжнародних зобов'язань. Австрія вважає належним чином ратифіковані договори частиною свого національного законодавства і основою забезпечення своєї безпеки. Австрія у своїй зовнішній політиці спирається на фундаментальні загальнолюдські цінності та засуджує подвійні стандарти у міждержавних відносинах.

З 1955 року Австрія є нейтральною країною, тому як правило у будь-яких міжнародних конфліктах не підтримує та не засуджує жодну зі сторін. У розпорядженні уряду Австрійської Республіки наявні дві силові структури, що забезпечують нормальне функціонування цієї держави у сфері безпеки: міністерство внутрішніх справ і міністерство оборони. Австрійський післявоєнний досвід побудови і функціонування системи захисту безпеки має

особливе значення, оскільки за ці роки Австрія досягла безперечних успіхів у своєму економічному розвитку (середній рівень життя в Австрійській Республіці один з найвищих в Євросоюзі), а також очевидних і реальних успіхів у сфері захисту особистості, суспільства і держави від злочинів, загроз і правопорушень [164, с. 4].

Австрія має і дієздатну значну армію і значне нормативне регулювання, що має на меті захист національної безпеки, але основною позицією цієї країни щодо забезпечення надійної безпекової ситуації є те, що якщо Австрія не загрожує іншим державам, тоді й ризик як мінімум зовнішніх загроз для Австрії є низьким. Австрія націлена на те, що якщо вони несуть «мир» у світ, тоді буде мир і у цій країні тощо.

До найбільш відомих видів адміністративного-правового реагування Австрії варто віднести постійне вдосконалення стратегій захисту країни, забезпечення співробітництва між усіма країнами світу щодо створення безпечного світу, дотримання позиції нейтралітету, завчасне прогнозування та подолання можливих внутрішніх та зовнішніх загроз.

Такж, хочу звернути увагу на досвід забезпечення національної безпеки Ізраїлю та проаналізувати види адміністративно-правового реагування на виклики та загрози у цій країні. Досвід Ізраїлю є вагомим джерелом знань для України, адже з усіх вищеперерахованих країн лише Ізраїль має сучасний досвід ведення війни і створення захисту для своєї країни. Аналіз забезпечення безпекової ситуації Ізраїлю варто розглянути з площини військових загроз, аніж загальних.

Ще до створення Держави Ізраїль лідери сіоністського руху відстоювали різні бачення майбутньої єврейської батьківщини. На початку 20-го століття популярності набуло бачення держави, заснованої на добровільній згоді та тісній співпраці між євреями та арабами задля спільного блага. Однак серія жорстоких нападів на єврейських поселенців між 1921 і 1929 роками, включаючи погроми і вбивства, показала, що надії на добровільну угоду були розбиті. Це призвело до усвідомлення того, що виживання і розвиток

єврейської держави може ґрунтуватися лише на впровадженні жорсткої стратегії безпеки, що спирається насамперед на її власні можливості. Після усвідомлення цього факту, усі дії з боку влади Ізраїлю націлені на побудові самостійної системи захисту своєї країни без вагової допомоги країн-партнерів.

Ізраїльська система національної безпеки має два основні напрями: військова та невійськова складові.

Для забезпечення захисту Ізраїлю від воєнних конфліктів були створені наступні інституції [24]: Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ), Служба зовнішньої розвідки (Моссад), Управління військової розвідки (Аман), Служба загальної безпеки (ШАБАК), ізраїльська поліція та служби швидкого реагування безпосередньо реалізують захисні функції. Комісія з атомної енергії та Національна кіберагенція, хоча й не є військовими інститутами, також доповнюють військову складову. Це пов'язано із зростанням загроз, в тому числі, від ядерних програм Ірану та від кібератак.

Для забезпечення невійськової складової національної безпеки, а саме політичної, економічної, соціальної, освітньої тощо існують такі інституції, як міністерства – закордонних справ, економіки, освіти котрі підпорядковуються керівним принципам національної безпеки.

Політична система залучає всі підсистеми суспільства до місії національної оборони і створює необхідну нормативно-правову базу для зміцнення держави і суспільства проти зовнішньої агресії. До її основних завдань також належить формування та підтримка легітимності всередині та поза межами уряду. Зрештою, рішення, прийняті під час конфліктів і болісних потрясінь, повинні бути підтримані суспільством, яке в першу чергу несе на собі основний тягар війни.

Пропозиції Ізраїлю щодо сучасної оборонної стратегії включають військові, економічні, політичні та соціальні елементи, які разом формують міцний периметр безпеки.

До основних видів адміністративно-правоового реагування на виклики та

загрози варто віднести:

- 1) постійне забезпечення діяльності органів розвідки;
- 2) завчасна підготовка гідних та досвідчених фахівців у воєнній сфері ще під час шкільного навчання;
- 3) постійне прогнозування ходу війни та запровадженні реальних заходів для миттєвої ліквідації нових загроз;
- 4) постійна робота керівництва держави для створення стійкої економічної системи для можливості самостійного виготовлення зброї різної призначення для оборони країни та ін.

Існують головні військові принципи Ізраїлю при побудові захисту національної безпеки країни: перевага якості над кількістю; швидке перенесення бойових дій на територію ворога; намагання завдати йому найбільш відчутних втрат і збитків; опора на власний, повністю незалежний контроль безпеки.

Багаторічний досвід Ізраїлю у відносинах з країнами, які намагалися його знищити, дає корисні поради для України. Це принципи і практики, які варто перейняти, і помилки, яких варто уникати. В Ізраїлі нарешті утвердилося розуміння того, що мир і безпека – це не одне й те саме. Мирні угоди не обов'язково гарантують безпеку. Жодна мирна угода не може забезпечити справжній мир і безпеку, якщо держава має незахищені кордони [4]. Саме тому Ізраїль має функціональний паркан безпеки, що оточує весь його кордон.

Усвідомлення того, що звільнення всіх тимчасово окупованих територій в Україні до кордонів 1991 року не гарантує автоматично мир і безпеку, простежується на рівні військово-політичного керівництва нашої країни, що є відправною точкою для розуміння взаємозв'язку між миром і безпекою в Ізраїлі.

Чотири принципи безпеки у двосторонніх відносинах з державою, яка намагається реалізувати стратегію знищення Ізраїлю різними засобами, як видається, стосуються і України. Адже зрозуміло, що в росії змінилася лише тактика знищення України. І для Ізраїлю, і для України ці принципи можна

вважати основоположними і, перш за все, вони визначають спільну стратегію оборони прикордонної території [181].

І для Ізраїлю, і для України справжньою цінністю є не будь-який мирний договір з країною, яка априорі не бере на себе зобов'язань дотримуватися будь-яких домовленостей, а детальний і дієвий механізм забезпечення неухильного дотримання цих домовленостей і ефективного контролю за поведінкою держави-агресора.

Саме наведені позиції Ізраїлю є дійсно важливими для врахування Україною в боротьбі у війні з росією.

Отже, відкритим залишається питання шляхів, методів запозичення такого досвіду, тобто алгоритм можливих дій для впровадження та адаптації міжнародного досвіду до можливостей нашої держави. Вважаємо, що вивчення зарубіжних практик у сфері національної безпеки свідчить про те, що безпосереднє копіювання інституційних та правових моделей не є ефективним у силу відмінностей політичної системи, конституційного устрою, соціально-економічних умов та характеру загроз. Відтак, запозичення іноземного досвіду потребує системної адаптації до національних реалій.

Насамперед, доцільним вбачаємо створення в Україні спеціалізованого координаційного органу, уповноваженого на здійснення аналізу зарубіжних практик та вироблення пропозицій щодо їх адаптації під можливості та ресурси, які наявні в Україні для реалізації таких практик. Наприклад, такий орган міг би функціонувати у формі Національного офісу з адаптації безпекових практик при Раді національної безпеки і оборони України чи Кабінеті Міністрів України. Його завданням було б проведення порівняльно-правових досліджень, підготовка науково-експертних висновків щодо сумісності іноземних моделей із Конституцією та чинним законодавством України, а також розробка проєктів нормативно-правових актів для їх поступової імплементації.

Водночас, реалізація такої політики вимагатиме утворення міжвідомчої ради на рівні керівництва держави, яка б забезпечувала узгодження дій між

органами сектору безпеки і оборони, уникнення дублювання повноважень та визначення пріоритетних напрямів запозичення досвіду.

Важливим елементом такого впровадження має стати проведення експериментарних проєктів. Практики, які довели свою ефективність у США, Австрії чи інших країнах, не повинні одразу масштабуватися на загальнонаціональний рівень. Оптимальним є їх тимчасове випробування в окремих відомствах чи регіонах із подальшим аналізом ефективності, правових наслідків та ресурсних потреб. Лише після позитивної оцінки доцільно здійснювати поширення на всю систему національної безпеки.

Необхідною умовою є також створення механізмів незалежного моніторингу та контролю. До такої діяльності слід залучати як національні правозахисні інституції, так і міжнародних експертів та наукові установи. Це дозволить забезпечити дотримання прав людини, уникнути надмірної мілітаризації суспільного життя та запровадити антикорупційні заходи.

Таким чином, запозичення міжнародного досвіду забезпечення національної безпеки має відбуватися не шляхом прямого перенесення іноземних моделей, а через комплексну систему адаптації та поступового впровадження, що передбачає інституційне забезпечення, наукове супроводження та державний контроль. Лише за таких умов зарубіжний досвід може стати дієвим інструментом зміцнення української державності та її стійкості перед сучасними загрозами. Імплементация зарубіжного досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці України може здійснюватися шляхом:

- 1) запровадження в Україні щорічного публічного Національного реєстру ризиків і загроз за зразком Великої Британії, де зовнішньою версією урядової оцінки ризиків є National Risk Register, доповнений окремим аналізом довгострокових ризиків (Chronic Risks Analysis). Для України це означає доцільність нормативного закріплення двох паралельних документів: відкритого реєстру актуальних загроз і окремого стратегічного огляду середньо- та довгострокових ризиків;

2) імплементації фінської моделі «всеохоплюючої безпеки» через постійну міжсекторальну платформу при РНБО України, до якої мають бути інституційно включені не лише органи влади, а й бізнес, оператори критичної інфраструктури, наукові установи, громадські організації та громадяни. У Фінляндії така координація забезпечується Security Committee і реалізується в межах «Security Strategy for Society»; для України це може бути запозичено як модель формалізованої співпраці всіх учасників національної стійкості;

3) закріплення на рівні підзаконного регулювання єдиного механізму термінового масового оповіщення населення про небезпеку за прикладом польської системи «RCB Alert», яка надсилає SMS-попередження у разі високої ймовірності прямої загрози життю чи здоров'ю та формує їх на підставі інформації від міністерств, поліції, пожежної служби, прикордонної охорони та інших органів;

4) створення інтегрованої національної моделі кіберреагування за естонським зразком, де в межах одного державного центру поєднано функції національного центру кібербезпеки, реагування на інциденти та підготовки до криз і кібернавчань. В Естонії ці функції виконує RIA через NCSC-EE і CERT-EE; для України це може бути використано як приклад інституційного об'єднання моніторингу, інцидент-реагування, превентивного захисту й регулярних міжвідомчих навчань;

5) запозичення французького підходу до режимів загрози у вигляді багаторівневого плану реагування, подібного до «Vigipirate», який є центральним інструментом протидії тероризму та об'єднує державу, органи місцевої влади, публічних і приватних операторів, а також громадян у спільному режимі профілактики та захисту можливих викликів та загроз національної безпеки.

6) удосконалення системи цивільної готовності населення на основі ізраїльського досвіду «Home Front Command», де діє постійний механізм раннього попередження за локацією, офіційний мобільний застосунок оповіщення та безперервне інформування населення щодо правил поведінки

під час різних типів загроз. Для України це може бути запозичено як модель персоналізованого сповіщення та стандартизованих інструкцій цивільного захисту, інтегрованих у загальну систему реагування на загрози національній безпеці.

7) запровадження в Україні обов'язкової процедури післядії (after-action review) для всіх міжвідомчих безпекових операцій, кризових рішень і навчань із веденням єдиного реєстру виявлених недоліків, відповідальних виконавців, строків усунення та окремого публічного дайджесту засвоєних уроків. Такий підхід доцільно запозичити з британської моделі «lessons management», де використовуються «Lessons Management Register, Implementation Action Tracker» і публічні огляди засвоєних уроків;

8) нормативного закріплення обов'язкових секторальних «stress tests» на стійкість до гібридних і цифрових загроз для виборчої інфраструктури, енергетики, зв'язку, фінансової системи та об'єктів критичної інфраструктури з подальшим затвердженням планів усунення вразливостей. Така модель вже застосовується в ЄС, зокрема у форматі цифрових stress tests щодо загроз виборчій цілісності та в методичних підходах ENISA до кіберстрес-тестування;

9) створення спеціального протоколу публічного інформування про значне іноземне втручання у виборчі та інші критичні державні процеси, за яким міжвідомча група уповноважених посадових осіб отримує право офіційно повідомляти суспільство про встановлені факти втручання ще до завершення всіх політичних або кримінальних процедур. Подібний механізм використовується в Канаді у формі «Critical Election Incident Public Protocol»;

10) запровадження національної системи комплексного оцінювання ризиків і загроз із розподілом на національний, регіональний і місцевий рівні, за зразком багаторівневих моделей стратегічного аналізу;

11) забезпечення кадрової та освітньої підтримки такої імплементації, включаючи підготовку фахівців із безпекового аналізу, стратегічного планування, ризик-менеджменту та міжвідомчої координації і взаємодії

реагування на виклики і загрози національній безпеці України.

Запозичення міжнародного досвіду в адміністративно-правовому забезпеченні національної безпеки – це складний і багатовимірний процес, який ніколи не зводиться до простого копіювання іноземних моделей. Його сутність полягає у аналітичній адаптації найкращих світових практик до національних умов, правової системи, політичної культури та реальних загроз, з якими стикається держава. У контексті України це особливо важливо, адже країна одночасно перебудовує власну систему безпеки, інтегрується в європейський та євроатлантичний простір і протистоїть зовнішній агресії. Міжнародний досвід може бути ефективним лише тоді, коли він впроваджується на основі інституційної спроможності: професійних кадрів, стабільних органів влади, чітких процедур, ефективного контролю та підзвітності.

Висновки до розділу 1

З'ясування теоретико-методологічних засад визначення, класифікації та оцінки рівня загроз національним інтересам дозволило дійти наступних висновків:

1. Встановлено, що процес формування захищеності національної безпеки є одними з найважливіших і найскладніших проблем сучасності. Завжди існують атаки на цілісність систем захисту держави, до них входять внутрішні та зовнішні загрози. Чіткого списку таких загроз не існує в жодній країні, адже поява нових безпекових ситуацій збільшується кожної миті, тому так важливо працювати над їх виявленням постійно. Правова природа викликів та загроз поєднує в собі сукупність характеристик такого явища, до якого входить визначення мети, значення для держави, видів, джерел поширення, шляхів подолання тощо. При аналізі основних видів викликів та загроз, досліджено та охарактеризовано купу підвидів, котрі притаманні як для

усього світу так і саме для України, до яких входить: військова агресія, економічна криза, корупція, тероризм, кіберзлочинність, дезінформація, низький рівень життя громадян, екологічні загрози та інші.

2. До основних видів викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України віднесено політичні, воєнні, економічні, соціальні, інформаційні, кібернетичні та екологічні. Обґрунтовано, що їх видова диференціація зумовлюється сферою виникнення, характером впливу, масштабом можливих наслідків і рівнем небезпеки для стабільності держави, суспільства та функціонування системи публічного управління. За типологією загрози національним інтересам включають три категорії: регіональні, міждержавні та гібридні (тактичного, оперативного та стратегічного рівня, коротко- та довгострокові). Джерелами поширення викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України є сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема дії чи бездіяльність держав, організацій та окремих осіб, кризові суспільно-політичні й соціально-економічні процеси, інформаційно-комунікаційні та кібернетичні впливи, а також природні й техногенні фактори.

3. Сформовано визначення адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України як комплексу заходів захисного, відновлювального та попереджувального характеру уповноваженими на те державними органами з метою захисту життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

4. З'ясовано особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України, що полягають у: 1) визначенні та встановленні загальних принципів правового регулювання шляхів забезпечення захисту національної безпеки, що полягає у розробленні ефективних законів та підзаконних («безпекових») нормативно-правових актів тощо; 2) забезпеченні розбудови й функціонування єдиної, внутрішньо узгодженої й стабільної системи заходів забезпечення

національної безпеки; 3) створенні ефективної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці, своєчасного запобігання внутрішнім та зовнішнім детермінантам ускладнення безпекової ситуації на загальнодержавному та регіональному рівнях, внутрішнього та зовнішнього публічного контролю, а також відшкодування завданих збитків державі та суспільству.

3. Розглянуто досвід країн-лідерів на міжнародній арені, з метою виявлення дієвих механізмів боротьби з викликами та загрозами, які можна запозичити для України. Кожна з проаналізованих систем захисту досліджуваних країн (Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Народна Китайська Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Республіка Польща, Австрійська Республіка, Ізраїль) має певну індивідуальність в своїх діях, котрі не є притаманними для нашої країни. Адаптація міжнародних стандартів має здійснюватися шляхом удосконалення нормативно-правового регулювання, оптимізації компетенцій органів публічної адміністрації, впровадження процедур стратегічного планування, підвищення прозорості та підзвітності діяльності суб'єктів забезпечення безпеки. Використання зарубіжних моделей повинно відбуватися з урахуванням національних особливостей, що забезпечить формування ефективної, стійкої та правозбалансованої системи адміністративно-правового захисту національної безпеки України.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

2.1. Нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України

Нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України, визначають ключові аспекти, що формують стратегії та принципи захисту країни.

Актуальні виклики та загрози, з якими стикається Україна, вимагають не лише ефективних стратегічних відповідей, але й узгодженої системи нормативних засад. Існуючі нормативні засади повинні бути адаптовані до змінюючогося характеру загроз.

При аналізі літератури та словників, нами встановлено, що «засади» є основою будь-якої науки або предмета, системи. Вони визначають основні поняття і правила, які потрібно знати для розуміння цього предмета. Засади можна порівняти з фундаментом будинку – вони створюють міцну основу для подальшого розширення й розвитку знань [148], а отже саме на засадах і будується міцна система захисту нашої країни, що має на меті подолання викликів та загроз національній безпеці.

З точки зору філософії та логіки, вищенаведене значення має дуже цікаву ідею тлумачення. Наприклад, у філософському енциклопедичному словнику, термін «засади» визначаються, як необхідна умова, обставина при пізнанні, формуванні думки, діяльності будь-якого процесу. Засади мають різні рівні та глибину. У дедуктивній сфері останнім принципом є логічний закон. Кожен логічний закон обґрунтовує набір логічно правильних суджень. Водночас, сам вибір логічних законів вимагає засад, які не належать до логіки. Звичайно, неможливість визначити підставу судження не є доказом того, що судження є

хибним, якщо тільки сама неможливість не є логічно обґрунтованою. Однак останній випадок часто ігнорується, і суб'єктивного переконання в тому, що підстави немає, буває достатньо. Тому не рідкість, коли позиція, яка довгий час вважалася помилковою, згодом виявляється достатньо обґрунтованою, щоб бути правильною. Це особливо стосується об'єктивної природи підстав для створення закону та правових норм, які є важливим формальним аналогом тез логіки: «якщо робиться судження, яке заперечує існування достатніх підстав, то це судження є хибним» [165, с. 354]. Таким чином, категорію «засада» характеризує визначальність, основоположність, загальнотеоретичну важливість досліджуваного явища.

Поняття «засади» у розумінні права можна тлумачити, як основоположні ідеї, принципи та концепції, які лежать в основі різних підходів до розуміння сутності, форм і функціонування права. Що стосується нормативності у праві, варто зауважити наступне. Право завжди трактують, як певну систему норм, що підкреслює його державний, а не соціальний характер. Тобто, якщо право не є системою норм, створених або санкціонованих державою, то його джерелом є воля держави, а точніше воля тих, хто приймає норми права – законотворцем. Дійсно, право як нормативна система створюється не народом чи громадянським суспільством, а саме органами державної влади, які здійснюють державну владу [7, с. 202].

Якщо зазирнути в історичний початок «нормативності», варто зауважити, що наприкінці 30-40-х років ХХ століття виник ще один напрямок у теорії права – це нормативне праворозуміння, згідно з яким право визнається системою норм, що діють у державі.

Зазначу, що нормативний підхід до визначення, дослідження права (юридичний позитивізм) заснований на культурних цінностях. Відповідно до «чистої теорії права», представником якої є Ганс Кельзен, «право має цінність, тому що є нормою» [112]. Нормативний підхід, що застосовується до права відбувається при ототожненні права і закону.

У той самий час, нормативне праворозуміння акцентує на такі властивості

права, як формальна визначеність, точність та однозначність правового регулювання. Відповідно до цього напряму право визнається як система юридичних норм, що діють у державі.

У правовій літературі «норму» трактують як загальне правило поведінки, яке поширюється на невизначене коло осіб або на необмежену кількість випадків. Норми спрямовані на те, щоб у відносинах між людьми існували незмінні та стабільні загальні стандарти, тобто щоб поведінка людей була узгодженою та прийнятною у суспільстві. Витоки та формування норм поведінки сучасності бере свої витоки ще з часів звичаєвого права [47, с. 365].

Нормативність/норма зазвичай у суспільстві розуміється як стан спокою, захищеності, тобто нормальний «здоровий» стан, який відповідає об'єктивним вимогам, таким як життєзабезпечення, економічні та духовні чинники, наприклад, нормальний рівень населення на певній території, захист прав людини тощо.

Однак, коли вживається термін «норма», потрібно вміти розрізняти, про який саме вид норми йде мова. Це норми, які є складовою частиною нормативно-правових актів, прийнятих державою, або соціальні норми, які існують у суспільстві.

Норми, які існують у суспільстві визначаються як соціальні норми, які включають правові норми, а також звичаї, моральні норми та норми, які застосовуються в деяких добровільних організаціях та громадських об'єднаннях [155].

Правовим нормам притаманне все те, що характерно для «загальних» норм, але варто розуміти, що в правовій сфері (у сфері суспільного, державного, економічного життя) норми набувають нової якості, тобто вони встановлюються, регулюються і визнаються державою, а також можуть зазнати змін за їх рішенням.

Нормотворчість у праві, що регулює різні системи права є не просто загальними правилами поведінки, а загальнообов'язковими правилами поведінки, що містяться в законах та інших державних нормативно-правових актах, які

становлять основу і підґрунтя юридично дозволеної (або юридично забороненої) поведінки суб'єктів права у різних сферах правового регулювання.

Кожна правова норма (особливо виражена в законах) є своєрідним інтелектуальним фактом, узагальненням окремих випадків, їхніх характеристик, що виникають у житті, та типових рішень, які слід застосовувати в таких випадках.

Як правило, згодом інтелектуальна сторона цих норм з часом набуває прояву в основних правових принципах (таких, наприклад, як принцип поваги до суду, презумпція невинуватості) або особливих правових категоріях, як загальний досвід, наприклад, загальний досвід вступати в будь-який договір, не заборонений законом.

Загалом питання нормативності права викликає значний інтерес науковців. Так, науковці визнають нормативність однією з фундаментальних характеристик права. Зокрема, К.Т. Волинка зазначає, що поняття нормативності розкриває сенс і призначення права як не менш важливу і необхідну ознаку права. Нормативність права вносить у суспільне життя такі необхідні елементи, як єдність, рівність і принципова однаковість, а право виступає загальною мірою, мірилом (регулятором) людської поведінки. За допомогою норм, право регулює різноманітні суспільні відносини, виступає інструментом реалізації державної політики, засобом організації різноманітної управлінської та іншої діяльності. Існують основні ознаки нормативності. Право виражається в нормативних узагальненнях (загальні дозволи, загальні заборони, загальні обов'язки), які визначають межі свободи, що мають бути досягнуті на певних рівнях суспільного прогресу, а також межі між свободою і несвободою [25, с. 137].

Нормативний характер права дозволяє створити безперервну, ефективну і цілісну систему економічного устрою, тобто єдину, безперервно функціонуючу, загальнообов'язкову і типову систему заходів поведінки, що гарантує цілеспрямований і гармонійний розвиток всієї соціальної організації відповідно до об'єктивних потреб суспільства [60, с. 78].

Нормативність у праві зберігає в своєму змісті особливості нормативного суспільного регулювання, але все одне з часом формує особливі риси, які й наділяють його характером правової властивості [84].

Робимо висновок, що нормативність у правовій сфері означає наявність та дієздатність певних правил поведінки, які закріплені на законодавчому рівні, вони регулюють поведінку громадян, органів державної влади, взаємовідносини та функціонування суспільства з точки зору законодавства.

За результатом вищепрацьованого, об'єднуючи два поняття «нормативність» та «засади», вважаю, що нормативні засади – це визначені правилами або принципами норми, які визначають основи або критерії для визначення, регулювання або оцінки певних явищ, дій чи процесів.

Також можна припустити, що це набір встановлених принципів, які визначають рамки або стандарти для дії в певній сфері. Вони часто застосовуються у законодавстві, адміністративних процедурах, нормах етики чи інших сферах для забезпечення консистентності та визначеності в прийнятті рішень або виконанні дій.

Крестовська Н.М., яка виступає автором підручника «Терії держави і права» виокремила певні ознаки [72], що притаманні нормативності права, а саме:

1) загальний характер (неперсоніфікованість). Правові норми мають загальний характер, вони стосуються всіх осіб, незалежно від того, чи ознайомлені вони з ними, і призначені для неодноразового застосування. Їх зміст може полягати в зобов'язанні, дозволі або забороні певної поведінки;

2) формальна визначеність. Кожна норма права має чітке формулювання і закріплена в офіційному правовому джерелі (наприклад, у законі або міжнародному договорі). Вона однозначно встановлює межі дозволеної чи обов'язкової поведінки, визначаючи права і обов'язки суб'єкта;

3) зв'язок із державою. Джерелом правових норм є держава: вони або приймаються державними органами (через закони, підзаконні акти), або набувають чинності через їх визнання державою (наприклад, ратифікація

міжнародних угод);

4) системність. Кожна норма є елементом правової системи та включає основні структурні компоненти – гіпотезу, диспозицію і санкцію. Водночас вона взаємодіє з іншими нормами, формуючи єдину правову систему – національного або міжнародного рівня;

5) регулятивність. Правова норма є основою врегулювання суспільних відносин та засіб вирішення суспільних конфліктів.

На нашу думку, нормативним засадам притаманні наступні ознаки:

– загальність. Нормативні засади мають загальне застосування і охоплюють широкий спектр правових ситуацій та різних сфер суспільних відносин.

– обов’язковість. Вони є обов’язковими для виконання у всіх випадках, коли це не суперечить іншим нормам права.

– стабільність. Нормативні засади зазвичай мають стійкість і не піддаються частим змінам.

Національна безпека, як і будь-яка інша сфера державної діяльності, не може формуватися та реалізовуватися без належних правових механізмів, що ґрунтуються на нормативно-правових засадах. Саме правове регулювання забезпечує її результативність, внутрішню узгодженість структурних компонентів та визначеність процедур їхньої взаємодії [90].

Нормативні засади можна поділити на певні види. Наприклад, В.А. Ліпкан у своїй роботі зазначає, що основними нормативними засадами для національної безпеки і є нормативно-правові акти, міжнародні договори тощо. Науковець пропонує таку модель поділу ієрархічної системи нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки: 1) Конституція України; 2) нормативно-правові акти України, у яких відображені основні норми діяльності державних органів і структур у процесі забезпечення національної безпеки в різних сферах національної безпеки; 3) нормативно-правові акти Президента України, де як предмет регулювання виступають основні напрями забезпечення національної безпеки; 4)

міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї та рішення міждержавних (міжурядових) організацій, які є юридично обов'язковими для держав-учасниць; 5) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення національної безпеки; 6) міжвідомчі нормативні джерела, які регулюють порядок взаємодії суб'єктів системи забезпечення національної безпеки за окремими напрямками діяльності в цій сфері; 7) нормативно-правові акти міністерств та інших органів виконавчої влади (накази, інструкції, положення, постанови тощо), спрямовані на реалізацію функцій щодо конкретних національних інтересів; 8) локальні нормативні акти – юридичні документи, що містять норми права, які приймаються місцевими органами влади, суб'єктами управління на конкретному підприємстві, в організації з питань забезпечення національної безпеки; 9) нормативні договори та звичаї [81, с. 354]. Така класифікація є однією з більших обґрунтованих та повних на вітчизняній арені.

Водночас Джарти В.В. розподіл нормативних засад розглядає більш вузько, оскільки ця класифікація збудована саме з огляду на систему суб'єктів публічної влади [40]:

- 1) акти законодавства – Конституцію та закони України; міжнародні договори України, які ратифіковано парламентом шляхом прийняття закону;
- 2) підзаконні нормативні акти – постанови Верховної Ради України (в окремих випадках); укази (у певних випадках – і розпорядження) Президента України; постанови (у певних випадках – і розпорядження) Кабінету Міністрів України; накази центральних органів державної влади; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; рішення (розпорядження) органів місцевого самоврядування.

Отже, можна зазначити, що вищенаведені види нормативних засад є сталими, але існує одне дискусійне питання чи можна віднести до видів нормативних засад, що будуть слугувати джерелом права рішення національних судів (здебільшого це Конституційного суду чи Верховних судів) та Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Така дискусія є

досить цікавим питанням, що потребує додаткового аналізу.

Наприклад, Сибаль О. Б. зазначає, що суд не може створити норми, адже чинним законодавством суд не виступає суб'єктом правотворчої діяльності. Також, в обґрунтування своєї думки Сибаль О.Б. зазначає, що висновок Конституційного Суду України містить лише правила розуміння (роз'яснення), а не норми права. Правило тлумачення не виходить за межі норми права, не створює нової норми права, не змінює і не скасовує чинну норму права, діє лише в межах дії правової норми, що тлумачиться, не має самостійного значення і функціонує разом з правовою нормою [144].

Мазур М. говорить, що рішення суду не створюють правові норми, а лише їх тлумачать [85].

Попов Ю. зазначає, що положення ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» не створює регулювання, а тому є не нормою, а теоретичним висновком [110].

В той же час, на нашу думку, акти Конституційного суду, Верховного суду та ЄСПЛ можна розглядати, як джерела права і можна віднести до одного із складових нормативних засад.

В обґрунтування своєї позиції варто зазначити, що є багато випадків коли вищенаведені суди «відкривають» тлумачення певних норм з нового боку. Якщо законодавство формує загальне регулювання поведінки то суди можуть розглянути певну правову норму у конкретній ситуації, що може змінити тлумачення певної норми і тоді норма може набути іншого значення, яке повинно бути враховано у країні при вирішення подібних правових спорів, саме тому залучення і вивчення судової практики набирає значну значимість у цьому питанні.

Другим обґрунтуванням такої позиції є формування судами джерел «м'якого права» або гнучких нормативних засад. Олександр Дроздов, член НКР КС, ВС, НААУ, заслужений юрист; Євген Григоренко, Олександр Передерій та Антон Стебелев [44] розглянули цікаве питання, щодо застосування у судах норм джерел «м'якого права». Тобто, можна зазначити,

що коли та чи інша норма законодавства не має чіткого вирішення стосовно певного правового спору, суддя на підставі аналізу та використання практик ЄСПЛ, джерел «м'якого права» та власного досвіду, створює нове бачення вірної поведінки сторін у певній сфері права, тим самим можемо сказати про створення судом певної норми права, що знов підтверджує, що практика таких судів можна віднести до видів нормативних засад, які проявляються через певні правові інструменти.

Отже, за результатом проведеного аналізу, хочу встановити, що сучасна система реагування на виклики та загрози національній безпеці України базується на комплексі нормативних засад, які визначають принципи та стратегії захисту держави в умовах мінливого світового середовища.

Під нормативними засадами варто розуміти правові норми та принципи, закріплені в Конституції та законодавстві, які визначають організацію, повноваження та порядок діяльності суб'єктів сектору безпеки, а також правові режими і механізми взаємодії у сфері захисту національних інтересів..

У зв'язку з наведеним зазначаю, що нормативні засади системи реагування на виклики та загрози мають свій прояв у значній кількості юридичних джерел країни. Реагування, у даному контексті варто розуміти, як прийняття певних рішень, запровадження санкцій, норм поведінки, яка відповідно до нашого дослідження націлена на попередження, боротьбу та нейтралізацію викликів та загроз національній безпеці та тощо.

Отже, пропонуємо виокремити нормативні засади системи реагування через призму досліджень нормативно-правових джерел в нашій країні та класифікувати їх:

1. До першого виду варто віднести – законодавство вищої юридичної сили, до яких відноситься сукупність нормативно-правових актів, які мають найвищу юридичну силу в правовій системі, а саме:

– Конституція України, яка забезпечує правові основи для збереження національної безпеки та суверенітету, визначає права і обов'язки держави та громадян у забезпеченні безпеки;

– Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII, який визначає основні принципи і завдання національної безпеки, механізми її забезпечення та функції різних органів у цій сфері;

– Закон України «Про оборону» від 06.12.1991 № 1932-XII, котрий встановлює основи організації оборони, взаємодії різних компонентів оборони та забезпечення рівноваги у військовій сфері;

– Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 № 1882-IX, який містить норми щодо захисту критичної інфраструктури нашої країни;

– Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України. Саме тут, реагування змінює свій вид прояву та вже проявляється у вигляді санкцій за правопорушення, що можуть вплинути на стан національної безпеки.

Кодекс України про адміністративні правопорушення запровадив застосування санкцій у вигляді штрафу за наступні правопорушення: порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду – виїзду (ст. 202 КУпАП); Невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну (ст. 203-1 КУпАП); Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України (ст. 204-1 КУпАП); Порушення законодавства про державну таємницю(ст. 212-1 КУпАП) та інші.

Наприклад, у Кримінальному Кодексі України передбачений цілий Розділ за правопорушення проти основ національної безпеки України, до яких входять(перелічемо деякі з них): дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, які караються позбавленням волі на певний строк (ст. 109 ККУ); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, що карається позбавленням волі на певний строк (ст. 110 ККУ); державна зрада, що також тягне за собою позбавлення волі (ст.111 ККУ)та ін.

2. До другого виду варто віднести інші нормативно-правові акти та нормативні джерела, а саме акти, що деталізують та реалізують норми

законодавства вищої юридичної сили, до яких належать міжнародні угоди, договори; підзаконні акти, серед яких:

– Стратегія воєнної безпеки України від 25.03.2021 № 121/2021 [133], яка визначає загальні принципи та підходи до захисту національних інтересів та безпеки за допомогою Збройних Сил України. Можна виокремити та перелічити чіткі норми, що по суті вже і є реакціями на виклики та загрози, а саме йдеться про забезпечення належного рівня готовності сил оборони України, національної економіки, населення та державних інституцій до протидії збройній агресії. Це включає нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, формування цілісної та ефективної системи територіальної оборони, упровадження превентивних заходів щодо нейтралізації воєнних загроз, а також досягнення й підтримання такого рівня оборонного потенціалу, який дозволяє завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, військових та інших втрат, змушуючи його відмовитися від ескалації або припинити агресію проти України;

– Стратегія національної безпеки України від 14.09.2020 № 392/2020, що визначає стратегічні цілі та завдання держави у сфері національної безпеки, враховуючи внутрішні та зовнішні виклики. Проявом реакції є розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стаке функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України;

– Указ Президента України №56/2022 «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у

сфері державної безпеки;

– Указ Президента України №447/2021 «Про Стратегію кібербезпеки України». Мета даного Указу – це розбудова відкритого, вільного, стабільного та безпечного національного кіберпростору для захисту суверенітету, соціального й економічного розвитку України, забезпечення стійкості до кіберзагроз через підвищення здатності держави, бізнесу й громадян захищатися, ефективну протидію недружнім діям, розвиток кіберкадрів та інноваційного ринку кібербезпеки, а також зміцнення міжнародної співпраці;

– Указ Президента України №479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» [132];

– Указ Президента України № 1363-2021 «Про Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року»;

– Указ Президента України №685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки» [131]. Метою Стратегії є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина;

– Указ Президента України від 7 червня 2021 р. № 228 «Про деякі заходи щодо збереження та відновлення лісів»;

– постанова КМУ №733 від 27.09.2017 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту». Це Положення визначає порядок організації оповіщення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, органів управління і сил цивільного захисту та населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, їх подальшого інформування з метою вжиття заходів безпеки, забезпечення зв'язком органів виконавчої влади та органів місцевого

самоврядування у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, а також забезпечення функціонування апаратури і технічних засобів оповіщення та технічних засобів електронних комунікацій;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820 «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 488 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій»;

– Концепція захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій від 26.03.1999 № 284/99, що встановлює принципи та напрями діяльності у сфері цивільного захисту населення та об'єктів в разі воєнного стану, надзвичайних ситуацій або катастроф;

– Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури, що схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 1009-р. та включає у свій зміст чіткі шляхи реагування органів влади, котрі націлені на захист критичної інфраструктури у період до 2027 року, а саме: створення нормативно-правової бази з питань організації діяльності державних органів і суб'єктів господарювання у сфері захисту критичної інфраструктури; створення організаційно-інституційної структури державної системи захисту критичної інфраструктури; визначення повноважень, завдань та відповідальності суб'єктів державної системи захисту критичної інфраструктури;

– Стратегія кібербезпеки України від 26.08.2021 № 447/2021, яка визначає пріоритети та заходи для захисту кіберпростору від сучасних кіберзагроз;

– постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Мінімальних вимог до захисту інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних та технологічних систем» від 29.03.2006 № 373. Ці Мінімальні

вимоги визначають сукупність організаційних та технічних вимог до заходів захисту інформації та кіберзахисту, що підлягають впровадженню органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами та організаціями, які є власниками або розпорядниками інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних та технологічних систем (далі - система), в яких обробляються державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;

– Міжнародні угоди. Наприклад, Президент України з моменту повномасштабного вторгнення росії на території України приклав багато зусиль щодо створення та підписання сучасних нормативних засад для покращення безпекової ситуації країни, шляхом підписання Угод про співробітництво у сфері безпеки між Україною та багатьма країнами світу, котрими врегульовано нові гарантії та норми гарантування та захисту національної безпеки України та інших країн світу, розглянемо їх:

1. Першою такою угодою стала Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, що була підписана в Україні 12 січня 2024 року, яка гарантує посилене співробітництво країн для забезпечення миру та захисту основних інститутів національної безпеки, як світу так і між країнами [161].

2. Угода про співробітництво та довгострокову підтримку, що була підписана 16 лютого 2024 року у м. Берлін між Україною та Федеративною Республікою Німеччина в розвиток Спільної декларації, проголошеної Німеччиною та іншими членами «Групи семи» у Вільнюсі 12 липня 2023 року, до якої в подальшому приєдналися ще 25 держав [162]. Угода підписана строком на 10 року, тобто до 2034 року [163].

Також 16.02.2024 підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією у Франції. Дана угода визначає пріоритетні сфери двосторонньої безпекової співпраці, військової, політичної, фінансової та

гуманітарної. Документ підписано також на 10 років.

Основними компонентами зобов'язань з безпеки, наданих Україні Францією у цьому документі, є [52]:

- чітка підтримка членства України в НАТО: Франція підтверджує, що майбутній вступ України до НАТО зробить внесок у мир і стабільність у всій Європі;

- основними складовими безпекових зобов'язань Франції є: всебічна допомога Україні для захисту та відновлення її територіальної цілісності, підтримка економічного відновлення та відновлення, запобігання й активне стримування будь-якої нової агресії з боку РФ; а також підтримка інтеграції України до ЄС і НАТО;

- закріплено конкретні обсяги підтримки – у 2024 році Франція надасть Україні до 3 мільярдів євро військової допомоги. Підтримка триватиме протягом 10 років дії Угоди;

- угода передбачає механізм екстрених консультацій у разі можливого майбутнього збройного нападу Росії на Україну, що застосовується на вимогу будь-кого з учасників протягом 24 годин для визначення відповідних подальших кроків;

- сприяння Франції в розбудові оборонно-промислової бази України, зокрема, шляхом залучення французьких інвестицій, локалізації виробництва на території України та спільного виробництва для виготовлення пріоритетних видів озброєння та боєприпасів;

- підтримка роботи Офісу Генпрокурора та Міжнародного кримінального суду щодо притягнення РФ до відповідальності, а також участь у роботі Core Group зі створення спеціального трибуналу з розслідування злочину агресії проти України

3. 23 лютого 2024 року між Україною та Данією укладено Безпекову угоду [176]. Зазначена угода визначає сфери безпекової співпраці, військової, політичної, фінансової та гуманітарної. Документом також укладено на 10 років. Данія стала першою країною не з «Великої сімки» (G7) і першою

країною Північної Європи, яка підписала безпекову угоду з Україною.

Документ закріплює основні компоненти безпекових зобов'язань, наданих Україні Данією, зокрема стосовно довгострокової військової та фінансової допомоги, і визначає пріоритетні сфери двосторонньої безпекової співпраці у військовій і невійськовій сферах, зокрема в політичній, фінансовій, гуманітарній та в галузі реформ [142].

4. 24 лютого 2024 року в Україні було підписано ще дві угоди, а саме:

- Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою;
- Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією.

Відповідно до вищенаведеного, мною трактовано та акцентовано увагу майже на єдині та однакові цілі передбачені у цих угодах. Хочу зазначити, що таких угод є ще багато, тому пропонує їх перелічити з урахуванням того, що їх мета є майже ідентичної до вищенаведених цілей передбачених і в інших угодах, а саме:

- 01.03.2024 на території України підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Нідерландами;

- 03.04.2024 на території України підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Фінляндською Республікою;

- 11.04.2024 на території Латвійської Республіки підписано Угоду між Україною та Латвійською Республікою про довгострокову підтримку та безпекові зобов'язання;

- 27.05.2024 на території Іспанії підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Іспанією;

- 28.05.2024 на території Королівства Бельгії підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Королівством Бельгія та на території Португалії підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Португалією;

- 31.05.2024 у Стокгольмі підписано три Угоди, а саме: Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Швецією, Угоду про

співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Ісландією та Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Королівством Норвегія

- 13 червня 2024 року підписано Угоду про підтримку України та співробітництво між Україною та урядом Японії, а також підписано Двосторонню безпекову угоду між Україною та Сполученими Штатами Америки;

- 27 червня у Брюсселі підписано Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом; Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Естонією; Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Литовською Республікою

- 08 липня 2024 у Поліщі підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща;

- 10 та 11 липня 2024 у Вашингтоні підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною і Великим Герцогством Люксембург та Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Румунією;

- 18 липня 2024 у Вудстоку підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Чеською Республікою та Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Республікою Словенія;

- 4 вересня 2024 у Києві було підписано Угоду про підтримку України та співробітництво між Україною та Ірландією;

- 17 жовтня у Брюсселі головами країн підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Грецькою Республікою;

- 21 січня 2025 року у Давосі також угоду Україна підписала з Албанією.

Таке співробітництво України та інших країн ґрунтується на спільних інтересах у захисті міжнародного права та правопорядку і миру та захисті основоположних прав і свобод людини.

Такі дії з боку влади України на даний час є найбільш потрібними для

зміцнення та відродження цілісності нашої країни у розрізі сучасного воєнного конфлікту. Підписання вищенаведених угод стають новими гарантіями підтримки захисту України під час війни і після.

5. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО (1997). Її мета – реалізація спільного бачення майбутнього членства України в НАТО через посилення політичного діалогу, безпекових і оборонних реформ та розробку щорічних національних програм співробітництва.

До третього виду прояву нормативних засад реагування слід віднести рішення Конституційного суду України, Верховних судів, національних судів та ЄСПЛ.

Отже, зазначені нормативно правові засади реагування формують єдиноцільовий підхід до забезпечення національної безпеки, що охоплює виклики від традиційних військових загроз до сучасних, таких як повномасштабне вторгнення, кібербезпека, енергетична безпека та інші. Важливість цих систем є постійне сучасне оновлення для забезпечення системи взаємодії військових, правоохоронних, цивільних та інших структур для ефективного вирішення широкого спектру викликів.

При опрацюванні основних видів нормативних документів (засад) забезпечення системи національної безпеки щодо реагувань на виклики та загрози, варто зазначити, що вони набирають обертів постійного вдосконалення та оновлення, тобто ці документи є сучасно-оновленими на теперішній час, що говорить про позитивну та дієву роботу українських органів державної влади.

Звертаємо увагу, що останні оновлення до Закону України «Про національну безпеку» внесено 01.12.2025, а до Закону України «Про оборону» 09.07.2025, інші нормативні документи є прийнятими у прорізі сучасного часу у період з 2020 року, що говорить про те, що принципи та засади існування заходів на протидію викликам та загрозам безпеці зазнає постійного оновлення, адже є систематичні заходи з боку держави на виявлення нових загроз, що у подальшому дає можливість впровадження сучасних підходів для

розробки дієвого механізму спрямованого на їх попередження, вирішення та знешкодження.

Від початку 2024 року Верховною Радою України постійно здійснюється процес реєстрації та розгляду низки нових нормативно-правових документів або змін до чинного законодавства, які у подальшому також можуть стати рушійною силою для подолання прогалин у системі захисту національної безпеки та зміцнять її стійкість до нових загроз.

Проте виявлено і певні прогалини, наприклад Недосконалим залишається регулювання окремих складових правопорядку на рівні окремих законодавчих актів, яскравим прикладом чого є Закон України «Про національну безпеку». Так, наприклад, в законі використовуються терміни «засоби масової інформації», які були замінені на «медіа» у чинному законодавстві. У законі наведені терміни, такі як «комплексний огляд сектору безпеки і оборони», проте механізми його реалізації залишаються недостатньо детальними. Важливо було б додати більш конкретні положення щодо процедури цього огляду, суб'єктів відповідальних за його проведення та частоту здійснення.

Законом також часто згадуються організаційні заходи (наприклад, діяльність комітетів Верховної Ради), але відсутні чіткі процедури їхньої роботи у випадку кризових ситуацій або надзвичайних станів, що надзвичайно важливо під час дії правового режиму воєнного стану. Закон визначає і загальні засади міжнародного військово-технічного співробітництва (ст. 24), однак бракує конкретних посилань на останні міжнародні договори, які Україна підписала у сфері безпеки та оборони. Крім того у законі недостатньо уваги приділено питанням моніторингу та оцінки ефективності діяльності сектору безпеки та оборони, адже створення системи регулярного моніторингу та звітності про досягнення стратегічних цілей, зазначених у Стратегії національної безпеки та інших стратегічних документах, значно вплинуло б на ефективність всієї системи забезпечення правопорядку в цілому.

Хоча Закон України «Про національну безпеку» і згадує про громадський нагляд (ст. 10), в ньому бракує конкретики щодо процедур та інструментів

громадського нагляду, зокрема у контексті безпеки, прозорості дій влади та можливостей громадськості брати участь у моніторингу безпекових питань.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, у системі правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України провідне місце належить нормам адміністративного права, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію конституційного обов'язку держави щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки, а також визначають правову основу, принципи, інституційну побудову, форми, методи й процедури діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері. Зазначене пояснюється тим, що саме за допомогою норм адміністративного права визначаються: 1) цілі, принципи, пріоритети та основні напрями державної політики у сфері реагування на виклики та загрози національній безпеці України; 2) організаційно-управлінські засади функціонування сектору безпеки і оборони, а також місце кожного його елемента у загальній системі забезпечення національної безпеки; 3) система суб'єктів адміністративно-правового реагування, їх структура, компетенція, повноваження, адміністративно-правовий статус і межі відповідальності; 4) порядок координації, взаємодії та інформаційного обміну між суб'єктами сектору безпеки і оборони, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також інститутами громадянського суспільства; 5) форми і методи адміністративно-правового реагування на внутрішні та зовнішні виклики і загрози, зокрема заходи виявлення, оцінки, моніторингу, запобігання, локалізації та нейтралізації загроз; 6) процедури стратегічного планування у безпековій сфері, включаючи підготовку, реалізацію та коригування стратегій, доктрин, концепцій і програмних документів; 7) порядок розроблення та погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури; 8) механізми демократичного цивільного контролю, підзвітності та законності у діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; 9) спеціальні правові режими підтримки оборонно-промислового комплексу, у тому числі режим Defence City, який передбачає

окремі організаційні, податкові, митні та процедурні інструменти для підприємств ОПК як складову посилення спроможності держави реагувати на загрози національній безпеці; 10) порядок застосування допоміжних адміністративно-правових інструментів, пов'язаних із державним експортним контролем, міжвідомчим погодженням та супроводом міжнародних оборонних договорів, що в сучасних умовах також інтегруються в механізм безпекового реагування через інструменти Defence City.

2.2. Система суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, їх координація та взаємодія

Забезпечення національної безпеки і запобігання різних зовнішніх і внутрішніх загроз – це одна з основ розвитку суспільства і держави. Стан безпеки в будь-якому осередку суспільства дозволяє повною мірою реалізувати права і свободи людини, охороняти суспільні цінності та захищати суверенітет країни.

Саме суб'єкти забезпечення національної безпеки, які визначені у законодавстві України забезпечують її стабільність і ефективність та створюють нові механізми для зміцнення національної безпеки.

Механізмом реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України є систематичне створення правових інструментів, які закріплюють у правових нормах, за допомогою яких забезпечується порядок у сфері безпеки для забезпечення правових дій учасників та нейтралізації різних видів безпеки. Важливою складовою в забезпеченні безпеки є створення та утримання балансу між задоволенням особистих інтересів громадян і підвищенням колективного благополуччя відповідно до законів, де людина, її права і свободи проголошуються вищими цінностями, а певні обмеження прав людини і громадянських свобод створені з метою забезпечення безпеки в

державі.

Національна безпека в Україні забезпечується людьми, суспільством і державою в особі влади. Ця структура суб'єктів має вертикальну будову. На першому місці є сама держава, яка відповідно до Конституції і внутрішнього законодавства гарантує безпеку всіх громадян на території України, а також захист й заступництво за своїх громадян поза межами країни. Потім за цією будовою йде суспільство і далі сам громадянин, які своїми діями сприяють органам державної влади у забезпеченні надійної та захищеної системи національної безпеки.

Під суб'єктом адміністративного права в теорії адміністративного права розуміються фізичні та юридичні особи, на яких покладено певний обсяг прав і обов'язків у галузі адміністративно-правового регулювання адміністративних відносин і які виконують функції виконавчої влади [2, с. 49–51]. Деякі по-іншому деякі вчені-адміністратори, які розробляють сучасні наукові підходи, визначають цю категорію як носія (володаря) прав і обов'язків, який може здійснювати надані права і виконувати певні зобов'язання, особливо в галузі управління, передбаченої адміністративними і правовими нормами [66, с. 69]. Отже, ґрунтуючись на нормах теорії адміністративного права, вважаємо, що поняття «суб'єкт забезпечення національної безпеки» охоплює фізичних та юридичних осіб публічного права, на яких покладено права та обов'язки в галузі адміністративно-правового регулювання адміністративних відносин, що виникають з метою забезпечення національної безпеки та забезпечення її дотримання.

У правничій літературі визначені основні ознаки суб'єктів адміністративного права, до яких відносять:

– наявність адміністративної правоздатності – це здатність суб'єкта користуватися правами та нести обов'язки у сфері державного управління. Виникає з моменту створення суб'єкта: для фізичних осіб – з моменту народження, для юридичних осіб – з моменту включення до Єдиного державного реєстру, припиняється з моменту смерті та виключення з реєстру

відповідно;

– наявність адміністративної дієздатності – це здатність суб'єкта шляхом осмислених дій самостійно реалізовувати надані йому права та виконувати обов'язки у сфері державного управління. Адміністративна деліктоздатність є складовою дієздатності, тобто здатності суб'єкта нести відповідальність за порушення адміністративно-правових норм [8, с. 20].

Зміст правового статусу суб'єктів адміністративного права складають певні права та обов'язки у сфері державного управління.

У науковій літературі також є дискусійні думки щодо видів таких суб'єктів, наприклад, науковцями було зазначено таку класифікацію [158, с. 295]:

– суб'єкт загальної компетенції – це суб'єкт, що здійснює керівництво та контроль за всіма або майже всіма напрямками забезпечення національної безпеки, до яких варто віднести: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, Рада національної безпеки і оборони України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;

– суб'єкт галузевої компетенції – це суб'єкт, які здійснює керівництво окремих напрямів забезпечення національної безпеки, до їх переліку можемо включити: галузеві міністерства й інші галузеві центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України й інші військові формування, утворені відповідно до законів України;

– суб'єкт міжгалузевої компетенції – це ті суб'єкти, які здійснюють міжгалузеве регулювання, міжгалузеву координацію, контрольно-наглядові функції, до їх складу варто віднести: Генеральна прокуратура України, правоохоронні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями тощо.

Загалом контроль за здійсненням заходів у сфері національної безпеки перебуває у віданні Президента України, Верховної Ради України, Кабінету

Міністрів України, Міністерства оборони України, Міністерства закордонних справ України тощо.

Питання забезпечення національної безпеки полягає не тільки в застосуванні правових норм, а й ухваленні відомчих нормативних актів на підставі чинних законів України, указів і розпоряджень Президента, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України залежно від їх повноважень і відповідно до них. Нормативна діяльність суб'єкта забезпечення національної безпеки заснована на свідомому бажанні компетентних органів регулювати певні відносини у сфері національної безпеки, які цього вимагають.

На сьогодні відсутній чіткий перелік суб'єктів забезпечення національної безпеки, проте до 2018 року такий перелік містив Закон України «Про основи національної безпеки України», який зараз не є чинним. Стаття 4 зазначеного закону [126] закріплювала повний перелік суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Для того щоб виокремити, які є саме суб'єкти, вважаємо за необхідне спробувати їх класифікувати та надати кожному з видів загальні ознаки, що допоможе більш детально опрацювати значення та роль таких суб'єктів у забезпеченні національної безпеки України.

На наше переконання, до загального переліку суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України належать органи державної влади різних рівнів, місцевого самоврядування, спеціально створені підрозділи чи інституції, які забезпечують захист національної безпеки країни.

Також у цій сфері є нетипові суб'єкти, які відіграють важливу роль для врегулювання питання безпеки, до яких можна віднести міжнародні організації, волонтерів, громадські формування. Варто зауважити, що усі ці суб'єкти відіграють важливу роль при формуванні системи захисту національної безпеки, але кожен у межі своїх можливостей та повноважень, тому обсяг їх повноважень, права та обов'язки будуть мати індивідуальний характер.

Як припущення, перед детальним опрацюванням кожного з суб'єкта можна сказати, що координація та співпраця цих суб'єктів буде мати внутрішню організаційну форму, горизонтальні та вер-тикальні взаємозв'язки.

Отже, вважаємо, що суб'єктів загалом можна поділити на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції.

До першої групи варто віднести органи виконавчої влади, які саме створюють, розробляють певні стратегії, норми щодо створення певного алгоритму дій для захисту національної безпеки країни та перевіряють результати таких дій. Ці суб'єкти, як правило, не мають основних повноважень щодо вирішення лише безпекових питань в Україні, такі повноваження є лише частиною загальних обов'язків цих суб'єктів.

До таких суб'єктів слід віднести наступних: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, органи судової влади України, Національне антикорупційне бюро України тощо. Далі пропонуємо детально опрацювати їх повноваження саме у сфері реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

Ключовим суб'єктом загальної компетенції є Президент України, який відповідно до ст. 106, 107 Конституції України [69], а також ст. 5 Закону України «Про національну безпеку України» [124] як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина та Верховний Головнокомандувач Збройних сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України: забезпечує загальне керівництво в галузі національної безпеки і оборони України; забезпечує незалежність держави, забезпечує лідерство в галузі національної безпеки і оборони України, представляє державу в міжнародних відносинах і керує зовнішньополітичною діяльністю держави; представляє до Верховної Ради України власну позицію про оголошення стану війни та прийняти рішення про використання українських військ у разі збройного нападу на Україну; запроваджує загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в деяких її частинах у

разі загрози нападу або загрози національній незалежності України; ухвалює у разі потреби рішення щодо введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі потреби окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

Крім того, на основі аналізу нормативно-правових актів можна встановити, що Президент України:

1) забезпечує координацію усіх гілок державної влади, а також підсистем недержавної підтримки в галузі національної безпеки;

2) видає нормативно-правові акти з питань забезпечення національної безпеки;

3) виявляє реальні та потенційні загрози і небезпеку для національної безпеки країни і тоді приймає необхідні заходи для їх захисту;

4) визначає використання інших військових організацій, що не входять до складу Збройних сил України, створених відповідно до законодавства України.

Можна також зробити висновок, що Президент України здійснює загальне керівництво всіма сферами суспільного життя. Його статус дозволяє координувати дії гілок влади для покращення роботи всіх секторів національної безпеки. Ця функція має першорядне значення, враховуючи, що Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБОУ), будучи координаційним органом з питань національної безпеки і оборони України, здійснює координацію і контроль діяльності органів лише виконавчої влади у згаданій сфері [81]. Отже, по суті РНБОУ, не може бути загальним органом управління національною безпекою, через те що контроль і координація діяльності законодавчої судової влади у цій сфері не входить до компетенції РНБОУ. Зокрема, такими можливостями володіє Президент України, який очолює цей орган.

Отже Президент України здійснюватиме загальне управління національною безпекою. Сто відсотково можна зазначити, що від дій

українського лідера (президента) залежить створення, підтримання та розвиток цілісної системи захисту національної безпеки країни.

У межах повноважень, встановлених Конституцією України, Верховна Рада України визначає основи внутрішньої і зовнішньої політики, основи національної безпеки, встановлює правову базу в цій галузі, затверджує введення надзвичайного стану і воєнного стану, мобілізацію, визначення загальної структури, сили, функцій. Збройні Сили України та інші військові організації, створені відповідно до законодавства України [27, с. 98]. Верховна Рада України може також створити тимчасовий спеціальний комітет для підготовки та попереднього розгляду цього питання [37, с. 266].

У зв'язку з тим, що Верховна Рада має законотворчу силу, саме від її дій та ухвалених нормативно-правових актів залежить уявлення про методи забезпечення міцної системи захисту національної безпеки.

Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади і відіграє важливу роль у формуванні та реалізації політики держави [171] щодо забезпечення національної безпеки.

Національний банк України (НБУ) відіграє важливу роль у забезпеченні національної економічної та фінансової безпеки [47]. Декілька аспектів, що стосуються ролі НБУ, як суб'єкта національної безпеки: визначає та реалізує грошову політику країни, спрямовану на забезпечення стабільності національної валюти та управління інфляцією; відповідає за нагляд та регулювання банківської системи, забезпечуючи її стабільність та надійність, що є ключовим для економічної безпеки; здійснює управління валютним резервом країни для забезпечення стійкості національної валюти та виконання міжнародних зобов'язань; приймає заходи для збереження стабільності фінансової системи, що є важливим аспектом національної безпеки; впроваджує заходи протидії фінансовим злочинам та іншим загрозам фінансовій безпеці країни.

Загалом Національний банк виконує функції, що сприяють підтриманню стабільності економіки та забезпеченню фінансової безпеки країни, що має

безпосередній вплив на національну безпеку в цілому.

Судова влада України виконує важливу функцію у забезпеченні національної безпеки, оскільки через здійснення правосуддя, вирішення правових і конституційних спорів, захист прав і свобод людини, а також забезпечення контролю за додержанням законів сприяє підтриманню правопорядку, стабільності державного устрою та протидії злочинності, що в сукупності становить необхідну передумову збереження внутрішньої безпеки держави [94].

Щодо Національного антикорупційного бюро України, варто зазначити, що такий суб'єкт останніми роками створює нову Україну – країну без корупції, адже як зазначає значна кількість вітчизняних та закордонних експертів, що саме високий відсоток корупційних проявів в Україні унеможлиблює створення міцної системи національної безпеки. У зв'язку з чим основним завданням Національного антикорупційного бюро України є виявлення, викорінення корупції в країні. На жаль, навіть зараз під час воєнного стану в країні статистика корупційних злочинів з боку уповноважених державних органів є жахливо великою, що призводить до розпаду системи захисту державної цілісності та життя громадян.

Отже, вищенаведені суб'єкти створюють початок та алгоритм дій, для вирішення питання захисту національної системи, вони виконують координаційну функцію для подальших суб'єктів, які будуть опрацьовані далі.

До суб'єктів спеціальної компетенції треба віднести органи, які активними діями виконують встановлений нормами закону алгоритм дій для попередження небезпеки чи усунення її наслідків на систему національної безпеки країни. Суб'єкти спеціальної компетенції мають основні повноваженнями, котрі саме націлені на забезпечення національної безпеки в країні за різними її напрямками. До таких суб'єктів слід віднести: Раду національної безпеки і оборони України, Міністерство внутрішніх справ України та підпорядковані йому органи, Міністерство оборони України,

Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Бюро економічної безпеки України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України тощо.

Відповідно до ст. 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Усі попередні суб'єкти також мають обов'язок захисту національної безпеки, але це не є їх стратегічним завданням у своїй діяльності в порівнянні з РНБОУ, адже це єдиний орган країни, який має прямий та основний обов'язок – це забезпечення національної безпеки. Відповідні повноваження закріплені в Законі «Про Раду національної безпеки і оборони України» [129].

Для виконання цих завдань РНБО було надано відповідні можливості. Деякі повноваження цього органу дозволяють РНБО позитивно впливати на діяльність адміністративних органів та місцевої влади, пов'язану зі сферою національної безпеки:

- розробити і представити Президенту України пропозиції з урахуванням питань, що стосуються сфери національної безпеки і оборони, відповідно до закону на засіданні;

- здійснювати поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, представляти Президенту України відповідні висновки та пропозиції;

- координувати і управляти діяльністю місцевої влади в рамках їх повноважень під час війни або введення надзвичайного стану тощо.

Робимо висновок, що Рада національної безпеки і оборони України є основним органом координації та управління в галузі національної безпеки та оборони в Україні. Її завдання включають аналіз загроз, розробку стратегій та координацію заходів для забезпечення національної безпеки. Саме зараз під час війни в Україні РНБОУ своєю роботою розробляє та здійснює сотні захисних заходів для збереження цілісності нашої держави та захисту

громадян.

До основних повноважень Міністерства внутрішніх справ у сфері забезпечення національної безпеки належать [124]:

1) забезпечує захист прав і свобод людини, соціальних і національних інтересів, боротьбу зі злочинністю, підтримання громадської безпеки і правопорядку, поліцейське обслуговування;

2) захищає суверенні права державних кордонів України та виключної (морської) економічної зони України;

3) цивільний захист, захист населення і території від наслідків надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, аварійно-рятувальні роботи, гасіння пожеж, пожежогасіння та безпека людей, діяльність аварійно-рятувальної служби та гідрометеорологічна діяльність;

4) питання легальної імміграції (імміграції та еміграції), зокрема боротьби з нелегальною імміграцією, громадянства, реєстрації фізичних осіб, особливо біженців та інших категорій іммігрантів, визначених законом.

Усі ці завдання забезпечуються вищенаведеними підпорядкованими органами. Особливу увагу, щодо роботи із забезпечення національної безпеки слід приділити такому суб'єкту, як Національна поліція України та дослідити процес захисту, підтримки системи безпеки України з її сторони як за мирного часу, так і за час війни на території України. Зокрема Національна поліція України згідно статті ст. 23 розділу IV Закону України «Про Національну поліцію» має такі повноваження, а саме [125]:

– вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

– вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

– забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку,

визначених законом;

– здійснює у визначеному законодавством порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

– здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

– бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремих місцевостях;

– здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури;

– вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів;

– здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною

спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями;

– сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали;

– здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі та виступає як Національне центральне бюро Інтерполу;

– здійснює співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол) та діє як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європол;

– організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європол), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу;

– вживає заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення.

Вважаємо, що виконання саме таких перелічених завдань прямо впливає на попередження та припинення внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці та національним інтересам України. Однак варто зазначити, що такий список не є вичерпним, адже у статті 24 цього ж закону вказано додаткові повноваження поліції. Саме ці повноваження є актуальними саме зараз, під час

воєнного стану в Україні, а саме:

– у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

– під час забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, можуть підпорядковуватися за рішенням керівника поліції відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві;

– під час дії воєнного стану поліція особливого призначення під час відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій. Тому в межах Закону України «Про Національну поліцію» будь-яке з передбачених для поліції повноважень може бути задіяне як інструмент захисту національних інтересів держави від загроз внутрішнього чи зовнішнього характеру [125].

Водночас у діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення національної безпеки зберігається низка проблем, що негативно впливають на ефективність виконання покладених на неї завдань. Насамперед ідеться про корупційні прояви серед окремих працівників поліції, які знижують рівень суспільної довіри, послаблюють інституційну спроможність правоохоронної системи та створюють умови для повторного вчинення правопорушень. Не

менш суттєвою є проблема недостатнього рівня професійної підготовки окремих поліцейських, що значною мірою зумовлено зниженням якості практичного навчання в період карантинних обмежень та дії воєнного стану. Додатковим стримувальним чинником виступає недостатність матеріально-технічних, фінансових і кадрових ресурсів, що ускладнює належне виконання безпекових функцій та своєчасну модернізацію оснащення. Водночас відсутність належної координації між правоохоронними органами та іншими суб'єктами сектору безпеки може призводити до дублювання повноважень або несвоєчасного реагування на загрози, тоді як політичний вплив на діяльність поліції створює ризики втрати її неупередженості та функціональної самостійності. За таких умов підвищення ефективності діяльності Національної поліції потребує посилення антикорупційного контролю, удосконалення професійної підготовки кадрів, належного ресурсного забезпечення, покращення міжвідомчої взаємодії та недопущення політизації правоохоронної діяльності. Під час воєнного стану в Україні важливу сходинку у забезпеченні безпеки на території України відіграє також Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Головним завданням цього суб'єкта є забезпечення захисту цивільного населення, такі повноваження зазначені у положенні від 16.12.2015 № 1052 «Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій».

Треба акцентувати на тому, що повноваження цього органу значно розширились з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України, саме розгляд їх і є найбільш важливим на часі. Наприклад, постановами Кабінету Міністрів України від 12 травня 2023 р. № 484, від від 10 травня 2024 р. № 535 та від 11 серпня 2023 р. № 1188 внесено зміни до вищенаведеного положення та до повноважень Державної служби України з надзвичайних ситуацій додатково включено наступні завдання:

- здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

– веде безпосередньо та через свої територіальні органи облік пожеж та їх наслідків, проводить в установленому законодавством порядку перевірку повноти і якості ведення обліку пожеж у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях;

– реалізує державну політику з питань організації та виконання заходів з евакуації населення, координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання із зазначених питань;

– забезпечує здійснення заходів з мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій, а також проводить просвітницьку та освітню діяльність з метою підготовки населення до дій в умовах вчинення терористичного акту;

– проводить через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту заходи з розмінування (гуманітарного розмінування) та піротехнічні роботи, пов'язані із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн та багато інших.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є провідним органом щодо забезпечення національної безпеки країни. За час війни в Україні даний суб'єкт зазнав значного розширення своїх повноважень, що зробило його ключовим органом котрий забезпечує евакуацію населення, стратегічне планування завчасного захисту стратегічних об'єктів критичної інфраструктури, додалась значна співпраця з іншими органами влади тощо.

Адміністрація Державної прикордонної служби України виконує завдання щодо захисту державного кордону країни. Саме захищеність державного кордону є валивим аспектом національної безпеки. Цей орган контролює переміщення осіб та товарів, проводить боротьбу з нелегальною міграцією та контрабандою, забезчує охорону територій тощо.

Стосовно Державної міграційної служби України, ключовим її завданням є реалізація політики у сфері міграції, протидія незаконній міграції, надання

захисту особам, які звернулись до нашої країни за допомогою (біженці, особи без громадянства) тощо.

Національна гвардія України є військовим формуванням, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. У мирний час основним завданням Національної гвардії було здійснення заходів, що націлені на захист та охорону життя, прав та свобод громадян України, суспільства та національних інтересів. В умовах особливого правового режиму воєнного стану до повноважень Національної гвардії України відповідно до закону додалась взаємодія зі Збройними Силами України шляхом забезпечення відсічі збройній агресії проти України шляхом ведення воєнних (бойових) дій, ліквідації збройних конфліктів, а також здійснення територіальної оборони.

Треба зазначити, що Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України та інші військові формування є основою оборони держави та головним механізмом забезпечення її безпеки [156] шляхом виконання саме активних дій, тобто безпосередньої участі у захисті країни. Дії таких суб'єктів спрямовані не тільки на запобігання агресії проти нашої країни, а й на збройний захист цілісності та недоторканності української території, а також на дотримання міжнародних договорів України.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України посідає важливе місце у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки, оскільки безпечне довкілля та належний стан природного середовища є однією з її базових складових. У структурі публічного управління це міністерство реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, а також екологічної, а в межах визначених законом повноважень – біологічної та генетичної безпеки. Виконання покладених на нього завдань забезпечується також через діяльність підпорядкованих органів, зокрема Державного агентства лісових ресурсів України, Державної екологічної інспекції України, Державного агентства України з управління зоною відчуження, Державної

служби геології та надр України та Державного агентства водних ресурсів України. Основні завдання Міндовкілля закріплені у Положенні про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 року № 614, і охоплюють як охоронні, так і відновлювальні заходи, спрямовані на збереження екологічної рівноваги, попередження екологічних загроз і мінімізацію їх наслідків.

Наступним важливим суб'єктом у системі забезпечення національної безпеки України є Бюро економічної безпеки України. Його роль зумовлена тим, що економічна безпека становить одну з ключових складових національної безпеки держави, оскільки забезпечує належні умови для стабільного функціонування економіки, підтримання достатнього рівня ресурсного забезпечення держави та реалізації органами публічної влади своїх повноважень. В умовах збройної агресії проти України значення економічної безпеки істотно посилюється, оскільки зростає ризик вчинення економічних правопорушень, що негативно впливають на фінансову стабільність держави, функціонування господарського комплексу та обороноздатність країни. У цьому контексті Бюро економічної безпеки України здійснює діяльність, спрямовану на виявлення, припинення, розслідування та запобігання правопорушенням, які посягають на економічні інтереси держави. Серед основних напрямів його діяльності доцільно виокремити протидію необґрунтованому підвищенню цін, виявлення та припинення незаконної господарської діяльності, пов'язаної з державою-агресором, протидію створенню та функціонуванню суб'єктів господарювання, кінцевими бенефіціарами яких є резиденти росії та білорусі, запобігання зловживанням у сфері надання та використання гуманітарної допомоги, а також здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки [174].

Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (далі – САП) також можна віднести до суб'єктів спеціальної компетенції. Спеціалізована антикорупційна

прокуратура є юридичною особою публічного права і має певні закріплення повноваження, що є необхідними для забезпечення стійкої системи безпекової ситуації в країні, до яких можна віднести:

- здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;
- у межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво;
- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [128].

Отже, САП не має окремих повноважень у сфері забезпечення національної безпеки, а натомість здійснює нагляд за антикорупційними злочинами, які можуть мати ознаки загрози національній безпеці та здійснює міжнародне співробітництво, що є важливим для забезпечення стійкої системи безпекової ситуації.

Останнім суб'єктом у запропонованому переліку є Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. Остання є окремим правоохоронним формуванням у складі Збройних сил України, що призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни в місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, військових містечках, а іноді навіть на вулицях та громадських місцях [114]. Її мета полягає у запобіганні кримінальним та іншим правопорушенням, які у тому числі й впливають на національну безпеку країни, як правило вони протистоять внутрішнім загрозам та викликам.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України є не лише правоохоронним формуванням, а й важливим суб'єктом забезпечення національної безпеки особливо у воєнний час, адже його повноваження

направлені на нейтралізацію внутрішніх загроз, що безпосередньо впливає на безпековий стан країни.

Підсумовуючи наведене, треба вказати, що саме діяльність цих суб'єктів створює основний механізм забезпечення функціонування усіх ланок для формування єдиної та захищеної системи захисту національної безпеки країни бо саме вони виконують активні дії щодо забезпечення стабільного безпекового показника в країні.

До третього виду класифікації віднесено допоміжні суб'єкти. Ми вважаємо, що до таких суб'єктів можна віднести суб'єкти, які створюються для виконання конкретного єдиного завдання, а саме: волонтерські установи/організації, об'єднання громадян, які можуть добровільно прийняти участь у заходах, що націлені на відновлення чи покращення певних безпекових напрямів.

Наприклад, роль волонтерських організацій у забезпеченні внутрішньо та зовнішньополітичної безпеки України полягає передусім у їх діяльності в напрямку зміцнення обороноздатності країни як базової складової національної безпеки та надання різної допомоги населенню країни у скрутних ситуаціях, сюди входить як фінансова, так і психологічна допомога. Наприклад, на початку повномасштабного вторгнення росії на територію України тисячі людей об'єдналися у волонтерські організації задля надання медичної, психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенні значної кількості внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їх базовими продуктами для життєдіяльності.

Щодо громадських організацій, то є багато прикладів за час війни, де громадяни чи певні громадські організації об'єднують свої сили та здійснюють заходи на поліпшення безпекової ситуації, такі як закупка обладнання для військових України, добровільна допомога в евакуації людей та інші, а ось наприклад, у мирний час, люди займались добровільно поліпшенням екологічного стану в містах тощо.

Наприклад, можна розглянути діяльність одного з відомого Благодійного

фонду «Повернись живим». Заначений фонд здійснює закупівлю транспорту військовим, оптики, засобів живлення, зв'язку. Учасники фонду навчають громадян наданню первинної медичної допомоги, а також захисників саперній справі і снайпінгу, стрільбі із закритих позицій і управлінню безпілотниками, тактичній медицині. Фонд створює аналітичні дослідження в секторі безпеки та оборони.

Великою перевагою таких суб'єктів є те, що вони, як правило, здійснюють дії допоміжного характеру серед населення, тому що вони і є його частиною. Саме такі суб'єкти більш чітко розуміють потреби громадян у різних ситуаціях, адже держава просто не має змоги оцінити кожен загрозу і опрацювати її наслідки саме для конкретного громадянина, особливо якщо від впливу певної загрози страждає значна кількість населення.

З огляду на зазначене, опрацьовано значну кількість суб'єктів забезпечення національної безпеки, проте уваги заслуговує також вивчення питання координації та взаємодії між переліченими суб'єктами.

Вказівка щодо взаємодії наведених суб'єктів міститься у нормативно-правових актах, проаналізую деякі з них. Наприклад, у Законі України «Про Службу безпеки України» ст. 16 та 17 передбачено, що для вирішення покладених завдань Служба безпеки України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод, а в Україні Служба безпеки взаємодіє з Управлінням охорони вищих посадових осіб України, правоохоронними та митними органами у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства.

Пункт 60 Стратегії національної безпеки України наголошує на необхідності посилення взаємодії усіх органів сектору безпеки і оборони для виконання спільних завдань. А ось співпраця та взаємодія між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури передбачає обов'язкове затвердження та чіткий перелік у Регламенті обміну інформації,

що передбачено ст. 13 Закону України «Про критичну інфраструктуру». У цьому Регламенті така співпраця розписана детально, навіть із зазначенням чіткого часу обміну інформацією [123].

Законодавством передбачена організація взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій і Міністерством охорони здоров'я України в разі виникнення надзвичайних ситуацій, що закріплено спільним наказом МВС України та МОЗ України «Про затвердження Інструкції щодо організації взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій і Міністерством охорони здоров'я України в разі виникнення надзвичайних ситуацій» від 03.04.2018 № 275/600. Дана інструкція наголошує на постійному обміні інформації та оповіщення по лінії оперативних служб, з метою своєчасного доведення інформації про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій в країні.

У воєнний період на території України взаємодія між силовими структурами, які стоять на захисті громадського порядку та державного суверенітету, проявляється у спільному несенні служби на блокпостах військовослужбовцями Національної гвардії України та працівниками Національної поліції.

Підсумовуючи викладене, можна виокремити характерні ознаки суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, які полягають у такому: 1) мають публічно-правову природу, оскільки діють у межах Конституції та законів України, а їхні функції й повноваження у сфері національної безпеки визначаються законодавством; 2) їм притаманна функціональна спрямованість на виявлення, попередження, відвернення та нейтралізацію загроз національним інтересам України; 3) для них характерна системність і багаторівневість організації, адже сектор безпеки і оборони складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, а також громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки; 4) відзначаються розмежуванням компетенції, що

передбачає їх поділ на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції; 5) їх визначальною рисою є координаційно-взаємодіючий характер діяльності на чолі із Радою національної безпеки і оборони України; 6) вони функціонують на засадах верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності, оскільки вся система сектору безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю; 7) їх ознакою є поєднання владного і суспільного елементів у механізмі реагування, адже законодавство прямо відносить до складу сектору безпеки й оборони не лише державні органи, а й громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки; 8) властивість галузевої універсальності реагування, адже державна політика у сферах національної безпеки і оборони охоплює воєнну, зовнішньополітичну, державну, економічну, інформаційну, екологічну безпеку, безпеку критичної інфраструктури та кібербезпеку.

Крім того, треба вказати на недоцільність ухвалення окремого підзаконного нормативно-правового акта у вигляді універсального положення про взаємодію та координацію суб'єктів забезпечення національної безпеки, оскільки чинне законодавство вже визначає координаційний центр у цій сфері, розмежовує повноваження основних суб'єктів та закладає основу для інтеграції політик і процедур органів сектору безпеки і оборони; зокрема, Рада національної безпеки і оборони України законом наділена функціями координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, а її компетенція охоплює підготовку стратегічних рішень, координацію їх виконання та контроль у кризових умовах. Більше того, координація у спеціальних безпекових сферах уже врегульована окремими актами: у сфері кібербезпеки її здійснює Президент України через РНБО та Національний координаційний центр кібербезпеки, у сфері захисту критичної інфраструктури – уповноважений орган, діяльність якого спрямовує, координує та контролює Кабінет Міністрів України, а у сфері боротьби з тероризмом – Антитерористичний центр при СБУ. За таких умов

ухвалення ще одного загального підзаконного акта створюватиме ризик дублювання чинних норм, колізій із секторальним законодавством, надмірної централізації різнорідних процедур та штучного уніфікування тих форм взаємодії, які за своєю природою мають визначатися з урахуванням конкретного виду загрози, кола суб'єктів і спеціального правового режиму. У зв'язку з цим доцільним є не створення нового універсального положення, а вдосконалення чинної моделі правового регулювання шляхом: 1) уточнення у Законі України «Про національну безпеку України» загальних засад міжвідомчої координації, інформаційного обміну та взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки; 2) оновлення секторальних підзаконних актів щодо забезпечення кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури, організації антитерористичної діяльності, забезпечення інформаційної безпеки та кризового реагування на виклики і загрози національним інтересам держави; 3) запровадження типових міжвідомчих процедур спільного планування, обміну інформацією, оцінки загроз, підготовки спільних рішень і контролю їх виконання; 4) врегулювання фінансування спільних заходів у межах уже існуючих бюджетних і програмно-цільових механізмів, а не через окремий загальний акт.

2.3. Форми та методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України

Різноманітні аспекти безпеки, починаючи від кіберзагроз та закінчуючи гібридними загрозами, стають об'єктом вивчення, оскільки вони безпосередньо впливають на стійкість країни та її розвиток. Активне розуміння форм і методів адміністративно-правового реагування стає стратегічно важливим для забезпечення національної безпеки та стійкості в умовах глобальних викликів.

Тлумачення саме сутності адміністративно-правового реагування на

виклики та загрози національній безпеці України з боку держави допоможе охарактеризувати його прояви через певні форми та методи.

Адміністративно-правове реагування у вузькому значенні розглядається, як активна дія суб'єктами державної влади, а у широкому значенні – це система заходів та процедур, які вживаються органами влади для вирішення або запобігання проблемам, в тому числі у сфері національної безпеки.

Якщо відсутнє на нормативно-правовому рівні визначення «адміністративно-правового реагування», то і похідні від цього поняття також не є дослідженими та опрацьованими з боку законодавця, а саме тлумачення та розкриття сутності форм та методів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

Держава здійснює свої функції в певних формах за допомогою різноманітних методів. Зокрема, О. О. Джураєва вважає, що форми реалізації функцій держави – це однорідні види діяльності, в яких державні органи виконують свої функції. Форми реалізації функцій органів державної влади можна поділити на правові та організаційні [41]. Правові форми – це однорідна діяльність державних органів, пов'язана з ухваленням та оновленням правових актів.

До правових форм можна віднести:

- 1) правотворчість (формулювання та ухвалення правових норм, видання нормативно-правових актів);
- 2) правозастосовні форми (вжиття заходів щодо реалізації правових норм, видання індивідуальних актів правозастосування);
- 3) правоохоронну діяльність, що спрямована на захист суспільних відносин та попередження виникнення загроз;
- 4) контролюючо-наглядову діяльність, що спрямована на перевірку додержання, виконання приписів законодавства;
- 5) діяльність з тлумачення норм права уповноваженими на те державними органам влади.

Отже, правові форми мають на меті закріпити певні положення, правила

поведінки, обов'язки у певних ситуаціях на нормативному рівні.

На відміну від правових, організаційні форми являють собою однорідну діяльність з боку органів державної влади, що спрямована на створення організаційних умов для забезпечення функціонування держави, які запропоновані М. С. Буцан, а саме:

1) організаційно-регулятивні форми, що проявляються як поточна діяльність структур, спрямована на забезпечення функціонування державних інститутів;

2) організаційно-господарські форми включають оперативно-технічну роботу по матеріальному забезпеченню виконання різних функцій держави за різними необхідними напрямками;

3) організаційно-ідеологічні форми до яких варто віднести роботу держави з суспільством щодо розширення свідомості осіб у забезпеченні певних суспільних відносин [16].

У своєму дослідженні О. Г. Давиденко досліджує форми системної протидії загрозам суспільно політичній стабільності на стратегічному та тактичному рівнях державного управління. Аналіз даної роботи також розкриває сутність форм реагування. Як зазначає автор, формами реагування для системної протидії сучасним загрозам суспільно політичній стабільності на стратегічному рівні державного управління є:

а) заходи з підвищення стійкості держави до впливу підривної діяльності розвідок, економічного та військового ослаблення держави, поглиблення соціально-політичних протиріч у суспільстві;

б) стратегії протидії зовнішнім, внутрішнім і транснаціональним загрозам. Найважливішим для підвищення стійкості держави до сучасних загроз суспільно-політичній стабільності є захист і збереження фундаментальних цінностей, культурних, освітніх, соціальних та економічних засад українського суспільства [170, с. 108].

Системні форми протидії сучасним загрозам суспільно-політичній стабільності на тактичному рівні державного управління – це заходи, активні

дій державного реагування на загрозу нестабільності в суспільно-політичній системі [169]. Тобто і з цього дослідження також константуємо, що формами реагування є певні стратегічні заходи для забезпечення певної мети.

У контексті нашого дослідження форма реагування – це активна дія з боку суб'єктів забезпечення національної безпеки для досягнення стратегічних цілей. Форми державного реагування щодо забезпечення національної безпеки України слід класифікувати наступним чином:

1) політичні, що являють собою: розроблення та прийняття законів та нормативних актів, спрямованих на забезпечення національної безпеки; розвиток та реалізацію державної політики у сфері безпеки; створення міжнародних партнерств та альянсів для зміцнення національної безпеки. Політичні форми державного реагування з вище запропонованої класифікації забезпечуються такими суб'єктами, як: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Судова влада України, Національне антикорупційне бюро України тощо. Саме ці суб'єкти відповідно до кола свої повноважень, які проаналізуємо у минуло підрозділі у сфері забезпечення національної безпеки і здійснюють державну владу за допомогою перерахованих форм;

2) військові форми, сутність яких полягає у: створенні необхідних умов для збройних сил, з метою захисту територіальної цілісності та суверенітету країни; проведенні військових операцій у разі потреби захисту національних інтересів та безпеки. Забезпечення здійснення таких форм підпадає під компетенцію Ради національної безпеки і оборони України, Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України та деяких підпорядкованих органів Міністерства внутрішніх справ України, наприклад Національна Гвардія України, повноваження якої значно були розширені з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України після 24 лютого 2022 року;

3) правоохоронні та правовідновлювальні форми реагування, націлені на: запобігання та припинення злочинності, включаючи терористичні акти та

злочини проти державної безпеки; розслідування злочинів, які загрожують національній безпеці, та притягнення винних до відповідальності; захист цивільного населення від зовнішніх та внутрішніх загроз, що впливають на національні інтереси; відновлення порушених прав та свобод громадян.

Міністерство внутрішніх справ, а саме Національна поліція України, Адміністрація Державної прикордонної служби України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, а також, на нашу думку, органи судової влади, прокуратури та органи Державної виконавчої служби застосовують саме ці форми реагування відповідно до закріплених у законі повноважень, з метою захисту системи національної безпеки України;

4) інформаційні форми реагування, які полягають у: здійсненні інформування громадськості щодо наявності потенційних загроз та наголошенні на методах протидії, розвитку та впровадженні системи попередження та реагування на кіберзагрози; створення дієвих систем захисту усіх носіїв інформації в країні.

Такі форми реагування можуть здійснюватися майже всіма переліченими вище суб'єктами, адже з опрацьованих у попередньому підрозділі нормативно-правових актів, захист інформаційного простору і непоширення хибної інформації, а також захист усіх даних стосується кожного з суб'єкта у межах їх сфери діяльності;

5) економічні форми реагування з боку держави, повинні передбачити: регулювання зовнішньоекономічних відносин з метою захисту національних інтересів та економічної безпеки; боротьба зі злочинністю та корупцією у фінансовій сфері для забезпечення стабільності економіки та фінансової безпеки; боротьба зі злочинністю в економічній сфері тощо. Саме такі форми реагування відносяться та забезпечуються Міністерством економіки, довілля та сільського господарства України, Бюро економічної безпеки України, Національним антикорупційним бюро України та ін.

Названі форми державного реагування на виклики та загрози

національній безпеці повинні використовуватись в комплексі для забезпечення всебічного захисту країни від різних загроз уповноваженими на те суб'єктами. Створена мною класифікація форм, ґрунтується саме на аналізі повноважень суб'єктів національної безпеки, що детально опрацьовано у минулому підрозділі та з аналізу чинних нормативно-правових документів.

Що стосується методів здійснення функцій держави, варто зазначити, що це способи і прийоми, за допомогою яких органи державної влади реалізують свої функції.

Колектив адміністративістів В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк, приділили увагу дослідженню методів реагування саме на загрози національній безпеці. Зазначений колектив методи державного реагування на загрози національній безпеці [31] трактує, як способи вироблення системи заходів і практичних дій, спрямованих на запобігання або мінімізацію потенційно деструктивних наслідків, спричинених потенційними або реальними загрозами національним інтересам та безпеці держави.

Більш логічним здається виділення таких методів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, а саме:

1) політичні методи, зокрема: зустрічі на місцевому та міжнародних рівнях (офіційні, неофіційні) глав держав і урядів, делегацій (такий метод стає основою для виконання вищенаведеної політичної форми реагування, наприклад, підписання угод); зміцнення міждержавних відносин; комунікація з лідерами військово-політичних альянсів для оцінки загроз і вироблення спільних дій; використання міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ тощо) для запровадження санкцій проти держав-агресорів;

2) дипломатичні методи, які мають на меті: активізацію переговорів з питань, що спричиняють напругу у взаєминах держав; зміцнення заходів довіри між союзниками на міжнародній арені; організацію переговорів політичних лідерів, державних делегацій; розрив дипломатичних стосунків;

3) економічні, які виступають методами для забезпечення наведених

вище економічних форм, та полягають у: призупинені або розширені зовнішньоекономічних зв'язків; ембарго на сировинні енергетичні ресурси; блокаді повітряних, сухопутних і морських шляхів; блокаді економічних відносин, залізничного, морського, повітряного, поштового та іншого сполучення;

4) правові заходи, методи яких проявляються як встановлення певних вимог щодо дотримання правових норм права, положень договорів, угод тощо;

5) військові методи, які необхідні для виконання вищезазначених військових форм реагування, а саме: переведення регулярних військ на воєнний стан; переведення резервних сил на воєнний стан; створення нових організацій та підрозділів; передислокація та розосередження сил і засобів військово-морських та військово-повітряних сил; виведення військ з пунктів постійної дислокації та розгортання підрозділів забезпечення вздовж державного кордону; організація цілеспрямованого збору розвідувальної інформації в прикордонних районах;

6) інформаційно-психологічні (ідеологічні) заходи, що проявляються шляхом: поширення інформації щодо важливості дотримання міжнародних договорів; здійснення ідеологічного та психологічного впливу на сторони конфлікту; інформування населення і військ (сил) про причини й дійсні цілі конфлікту; психологічні операції для запобігання деструктивних настроїв; зриву психологічних операцій ворога тощо. Така класифікація методів дає можливість окреслити можливі методи реагування для здійснення основних функцій різних видів державного реагування для створення стійкої системи захисту національної безпеки.

Свою позицію стосовно класифікації методів забезпечення національної безпеки висловив також і В. А. Ліпкан [81], який зазначає, що методи забезпечення національної безпеки України поділяються на правові, організаційно-технічні та економічні.

Аналізуючи цю класифікацію, бачимо ототожнення функцій та методів реагування, навідмінно від попередньої класифікації, яка чітко виокремила

саме методи.

Опрацювавши низку нормативної документації та вищенаведені позиції адміністративістів, я хочу запропонувати власну структуру/класифікацію таких методів державного реагування. Ми вважаємо, що під час здійснення своїх функцій для забезпечення стійкої системи захисту національної безпеки, держава, в особі уповноважених органів, повинна застосовувати такі методи: примус, переконання/рекомендацій, аналізу, інформаційного впливу, організації, заохочення, контролю тощо. Розглянемо більш детально деякі з них.

1. Примусові методи, які застосовуються у разі порушення правових норм або їх невиконання тощо. Примус є додатковим способом дієвого державного управління та проявляється у застосуванні психологічного або фізичного впливу державних органів або посадових осіб (суб'єктів управління) на певних осіб з метою примусу до виконання правових норм. Метою методів примусу є вироблення певної форми поведінки та підтримання її. Після впровадження методів стимулювання та переконання необхідним елементом є застосування примусу [63, с. 204].

2. Метод переконання чи рекомендацій – це методи, які спонукають суб'єктів суспільних відносин до певних дій (поведінки, діяльності) за власним бажанням, без застосування примусу для забезпечення їхньої свободи вибору. Наприклад, у стратегіях національної безпеки є певні заходи рекомендаційного характеру для громадян при настанні певного виду загроз.

3. Метод аналізу, який у сфері національної безпеки є складним і багатогранним процесом, що спрямований на оцінку загроз, ризиків та вразливостей національних інтересів. Він містить у собі використання різних методів і підходів для збору, обробки та інтерпретації інформації, що стосується безпеки держави.

З ключових аспектів методу аналізу у сфері національної безпеки можна виокремити:

– ідентифікацію загроз, аналіз загроз за їх походженням, тобто внутрішні

чи зовнішні;

– оцінку ризиків, тобто аналіз їх впливу на національну безпеку, а саме встановлення конкретного напрямку впливу таких загроз та прогнозування наслідків;

– формулювання стратегій для запобігання чи усунення настання впливу негативного фактору на складові національної безпеки.

Варто наголосити, що у сфері національної безпеки застосовуються різні методи аналізу, включно з [152]:

– SWOT-аналізом (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), тобто визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз.

– кількісним та якісним аналізами, що полягають у використанні статистичних методів та експертних оцінок для ухвалення рішень тощо.

Аналіз у сфері національної безпеки є ключовим елементом для запобігання кризам, вчасного ухвалення стратегічних рішень та для дієвого захист національних інтересів.

4. Метод інформаційного впливу на суспільство, який передбачає використання засобів масової інформації для інформування громадськості про державно-правові рішення, формування громадської думки та цілеспрямованого регулювання інформаційних потоків. Даний метод є також важливий у боротьбі з дезінформацією суспільства та ведення його в оману.

5. Методи організації у сфері національної безпеки можуть полягати у наступному: створення спеціалізованих органів; забезпечення координація та співпраці між усіма суб'єктами, що виконують повноваження для забезпечення та створення міцної ситеми національної безпеки.

6. Метод заохочення. До таких методів у сфері національної безпеки можна віднести створення міжнародних програм, грантів метою яких є покращення безпекової ситуації в країні тощо.

Отже, саме така класифікація методів є більш узагальненою на сьогодні та містить у собі поєднання усіх необхідних прийомів, котрі допоможуть державі забезпечити найдійний захист країни від внутрішніх та зовнішніх

загроз.

Опрацювавши вищенаведене та розуміючи види форм та методів, хочемо запропонувати своє бачення щодо визначення й сутності методів та форм адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

Форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України можна охарактеризувати так:

1) визначають основні способи виявлення та реагування на виклики та загрози національній безпеці;

2) є широким переліком загальних підходів, таких як законодавче регулювання, адміністративні заходи, моніторинг та контроль, міжнародне співробітництво, які нами вже перераховано.

До характеристики методів адміністративно-правового реагування віднесу наступні: 1) описують конкретні прийоми та інструменти, які використовуються в рамках кожної форми; 2) описують конкретні правові заходи щодо реалізації правових дій на забезпечення національної безпеки країни.

Отже, форми – це загальні підходи, а методи – конкретні засоби втілення конкретних безпекових задач. Ці два поняття не можуть існувати окремо, для того щоб вони функціонували на достатньому рівні, необхідне постійне поєднання цих двох явищ.

Звертаємо увагу, що відсутність таких визначень на законодавчому рівні є жахливою прогалиною, адже розуміння форм та методів є основною «інструкцією» для суб'єктів забезпечення національної безпеки щодо попередження та подолання внутрішніх та зовнішніх загроз. Тож для кожного органу державної влади закріплено певні цілі, завдання та інструкції щодо їх втілення, але це все зумовляє такий наслідок як «різність поглядів», тобто кожний суб'єкт самостійно тлумачить здійснення та реалізацію цих форм та методів, що унеможливорює забезпечення єдиного підходу всіх органів для забезпечення національної безпеки.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що основні засоби, які використовуються владою для забезпечення національної безпеки, реалізуються шляхом застосування певних форм та методів.

Форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України є зовнішнім вираженням практичної діяльності уповноважених суб'єктів сектору безпеки і оборони, яка здійснюється в межах їх компетенції на підставі норм адміністративного права та спрямована на запобігання, локалізацію і нейтралізацію загроз національним інтересам. До таких форм доцільно віднести нормотворчу діяльність, видання індивідуальних адміністративних актів, координацію та взаємодію між суб'єктами забезпечення національної безпеки, укладення адміністративних договорів, а також вчинення організаційних, інформаційно-аналітичних і матеріально-технічних дій. Саме через зазначені форми відбувається практична реалізація державно-владного впливу у сфері реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

Методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України становлять визначену адміністративно-правовими нормами сукупність способів, засобів і прийомів, які застосовуються уповноваженими суб'єктами для реалізації відповідних форм реагування. До основних методів такого реагування віднесено методи планування, регламентації, контролю, адміністративного примусу, переконання, організації, інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки ризиків. На відміну від форм, які відображають зовнішній бік управлінської діяльності, методи характеризують внутрішній інструментарій здійснення владного впливу на безпекові відносини, забезпечуючи цілеспрямованість, послідовність і результативність реагування на загрози.

Форми і методи адміністративно-правового реагування мають перебувати у тісному функціональному взаємозв'язку, бути нормативно визначеними, узгодженими між собою та адаптованими до сучасного безпекового середовища. Особливістю сучасного адміністративно-правового реагування є

його превентивна спрямованість, що виявляється в орієнтації на своєчасне виявлення загроз, їх оцінку, моніторинг, паспортизацію та підготовку управлінських рішень, необхідних для мінімізації ризиків і забезпечення належного рівня захищеності національних інтересів України.

Висновки до розділу 2

Дослідження сутності та змісту адміністративно-правового механізму реагування на виклики та загрози національній безпеці України дозволило сформулювати цілісне уявлення про нормативні, інституційні та процедурні засади функціонування сучасної системи національної безпеки держави та обґрунтувати такі висновки.

1. За результатами проведеного аналізу встановлено, що нормативні засади реагування становлять багаторівневу систему правових актів, які визначають принципи, правила, процедури та стандарти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки. На основі опрацьованих джерел уточнено, що нормативні засади мають фундаментальний характер, оскільки вони формують правову основу для організації, координації та реалізації заходів у сфері безпеки.

Доведено, що нормативність у сфері національної безпеки ґрунтується на таких ключових характеристиках: загальності, формальній визначеності, обов'язковості, системності та регулятивності.

Виокремлено нормативні засади системи реагування через призму досліджень нормативно-правових джерел в нашій країні, які поділено на три види:

1) законодавство вищої юридичної сили, до яких відноситься сукупність нормативно-правових актів, які мають найвищу юридичну силу в правовій системі (Конституція України, Закони, Кодекси);

2) інші нормативно-правові акти та нормативні джерела, а саме акти, що

деталізують та реалізують норми законодавства вищої юридичної сили, до яких варто віднести міжнародні угоди, договори; підзаконні акти (Постанови, Укази, Розпорядження, Стратегії, Інструкції, Рішення);

3) рішення Конституційного суду України, Верховних судів, національних судів та ЄСПЛ.

Особливу увагу приділено тому, що нормативні засади мають бути адаптивними, здатними реагувати на зміну характеру загроз, зокрема гібридних, інформаційних, воєнних та ін. Встановлено, що сучасна система нормативного забезпечення потребує подальшого вдосконалення, зокрема уточнення процедур моніторингу, оцінки та паспортизації загроз, а також посилення ролі судової практики у формуванні правових стандартів безпеки.

2. Уточнено систему суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове реагування на виклики та загрози національній безпеці. Суб'єкти забезпечення національної безпеки – це коло фізичних та юридичних осіб публічного права, на яких покладено права та обов'язки в галузі адміністративно-правового регулювання адміністративних відносин, що виникають з метою забезпечення національної безпеки та забезпечення її дотримання. Виокремити одного ключового суб'єкта не є можливим, адже кожен з них має важливі стратегічні завдання. Встановлено, що систему суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України має багаторівневий характер і включає:

суб'єктів загальної компетенції (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування);

суб'єктів спеціальної компетенції (СБУ, Збройні Сили України, Національна поліція, Державна прикордонна служба, розвідувальні органи, НБУ, інші спеціалізовані структури);

допоміжних суб'єктів (волонтерські установи/організації, об'єднання громадян).

3. Сформовано визначення та класифікацію форм та методів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній

безпеці України. Встановлено, що форми – це загальні підходи, а методи – конкретні засоби втілення цих підходів активними діями уповноваженими на те суб'єктами для забезпечення національної безпеки. До форм адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України віднесено: політичні, військові, правоохоронні, правовідновлювальні, інформаційні, економічні.

До методів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України віднесено: методи примусу, переконання/рекомендацій, аналізу, інформаційного впливу, організації, заохочення, контролю тощо.

Доведено, що форми та методи мають бути нормативно закріпленими, чіткими та адаптивними до сучасних загроз. Особливістю сучасного реагування є його превентивний характер, орієнтація на раннє виявлення загроз, їх паспортизацію та оцінку ризиків.

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

3.1. Адміністративно-правове забезпечення ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національній безпеці

Одним із визначальних напрямів забезпечення національної безпеки України є формування ефективної системи ідентифікації, оцінки та моніторингу викликів і загроз. Саме своєчасне виявлення потенційно небезпечних явищ, їх належний аналіз і прогнозування створюють необхідні передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у безпековій сфері. У цьому контексті адміністративно-правове забезпечення виступає базовою умовою належного функціонування уповноважених органів державної влади, оскільки охоплює систему нормативно-правових актів, організаційних заходів і правових інструментів, спрямованих на виявлення, оцінку, прогнозування та нейтралізацію загроз. Водночас саме адміністративно-правові механізми створюють належні передумови для впровадження сучасних технологій і методів моніторингу, що дає змогу своєчасно реагувати на ризики та мінімізувати їх на ранніх стадіях. Актуальність цього питання посилюється тим, що сучасний стан національної безпеки України формується під впливом складної геополітичної ситуації, гібридних загроз, внутрішніх дестабілізаційних чинників і глобальних трансформаційних процесів. За таких умов особливого значення набуває наявність чіткого та ефективного адміністративно-правового регулювання у сфері ідентифікації, оцінки та моніторингу загроз, адже недосконалість відповідних правових механізмів може призводити до несвоєчасного реагування та зниження загального рівня безпеки держави.

Вважаю, що варто розпочати дослідження даної теми з розуміння, що

являє собою адміністративно-правове забезпечення. Зокрема значна кількість адміністративістів у своїх дослідженнях стверджують, що адміністративно-правове забезпечення є сукупністю адміністративно-правових норм і механізмів, які сприяють ефективній реалізації завдань і функцій органів виконавчої влади, що містить у собі як організаційні заходи (наприклад, створення відповідних органів), так і правові (нормативно-правові акти, які регулюють їх діяльність) [1, с. 354–355].

Саме тому адміністративно-правове забезпечення треба розглядати як систему, яка об'єднує адміністративно-правові норми, механізми управління і організаційні заходи для забезпечення ефективного виконання публічних функцій держави, спрямованих на досягнення публічних цілей і підтримку правопорядку в суспільстві.

Адміністративно-правове забезпечення в цілому є сукупністю певних засобів, що спрямовані для забезпечення ефективного виконання публічно-управлінських функцій, реалізації норм адміністративного права та досягнення суспільних цілей за допомогою відповідних правових механізмів. У контексті нашого дослідження потрібно виокремити певні засоби та механізми, які будуть забезпечувати функціонування процесу ідентифікації та моніторингу загроз національній безпеці.

Важливо зазначити, що особливу увагу під час дослідження цього питання надано опрацюванню поняття «моніторинг» та «ідентифікація» щодо виявлення, аналізу можливих та реальних загроз національній безпеці.

Для початку варто встановити, чи існує відмінність між наведеними поняттями та за якими саме ознаками. Ідентифікація являє собою процес визначення або розпізнавання певного явища, події, предмета, як правило це разова дія. Мета ідентифікації – з'ясувати, що саме розглядається або встановити відповідність із відомими параметрами.

Тоді як моніторинг являє собою процес постійного або періодичного спостереження за об'єктом, явищем чи ситуацією з метою оцінки його стану, змін або динаміки. Моніторинг характеризується тривалістю дії. Метою

моніторингу є спостереження та встановлення певних змін та впливів об'єкту, явища, події, предмета.

Отже, ідентифікація використовується для розпізнавання чи встановлення ідентичності, а моніторинг для спостереження за станом або змінами з метою контролю чи аналізу. Тому розуміємо, що ці два поняття є індивідуальними та самостійними, але мають залежність один від одного при детальному дослідженні певного об'єкта, явища, події тощо.

В українській енциклопедії є таке визначення: «Моніторинг – система постійного спостереження за явищами і процесами, що проходять в навколишньому середовищі, суспільстві, результати якого слугують для обґрунтування управлінських рішень по забезпеченню безпеки людей та об'єктів/суб'єктів (наприклад, економіки)» [173].

Бірюков Г. М. тлумачить поняття «моніторинг» як спосіб дослідження реальності, що використовують у різних науках, а також, як спосіб забезпечення сфери управління різними видами діяльності за допомогою надання своєчасної, перевіреної та якісної інформації [12].

Розглядаючи моніторинг загроз національній безпеці, треба зазначити, що він включає збір, накопичення та упорядкування необхідної інформації, аналіз та оцінку результатів роботи органів влади з метою прогнозування розвитку національної безпеки, а також з метою зменшення ризиків та загроз для України, підвищення ефективності процесів планування та управління забезпеченням національної безпеки.

Закордонні країни мають значний досвід у створенні дієвих систем моніторингу. Значну роль на підготовчому етапі відіграють незалежні мозкові центри («think tank»), які виконують роль постійного вдосконалення заходів для моніторингу. Найдієвіше так звані мозкові центри моніторингу загроз національній безпеці існують у США, а саме корпорація RAND; у Нідерландах створений Гаазький центр стратегічних досліджень, а у Великій Британії є аналітичний центр DEMOS. Ці центри взаємодіють з владою країни, та на їх вказівки при проведенні моніторингових заходів аналізують без пекову

ситуацію, в певному секторі безпеки і надають рекомендації щодо її вдосконалення та зазначають про виявлені зміни та нові загрози. У цих країнах моніторинг проводиться в рамках чіткої періодизації за чітким алгоритмом.

Індивідуальністю інноваційних підходів у Нідерландах щодо здійснення такого моніторингу є те, що всі сценарії, які охоплені національним оцінюванням ризиків, підлягають загальнодержавному дослідженню на предмет наявності відповідних потенціалів згідно з настановами, що були розроблені Керівною групою цивільних службовців високого рівня під егідою Міністерства внутрішніх справ та у справах Королівства МІКР.

Щодо саме побудови процесу моніторингу в Україні потрібно звернути увагу на наступне. Р. Б. Примуш у своїй роботі досліджував етапи формування і становлення системи моніторингу стану національної безпеки в Україні [113], за його аналізом цей процес є досить складним для України.

Оцінка стану національної безпеки України з моменту її незалежності довгий час залишалася невпорядкованою, а ключовий механізм цієї системи – апарат моніторингу – не був сформований. У Концепції національної безпеки України 1997 року не існувало взагалі інструментів для оцінювання загроз, не здійснювався моніторинг виконання такої Концепції і не розроблявся план його реалізації. Можемо зазначити, що така Концепція була більш формального складу ніж результативного та практичного.

Значним проривом у вирішенні такої проблеми стало ухвалення нової редакції «Стратегії національної безпеки України» 8 червня 2012 року. У цьому документі було визначено основні принципи, ключові цілі, завдання та механізми захисту критично важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року» державним органам системи забезпечення національної безпеки було доручено створити систему моніторингу, що передбачало запровадження показників стану національної безпеки, організацію збору, обробки та аналізу даних щодо змін ситуації у

різних сферах відповідно до визначених критеріїв [141]. На цьому етапі це були лише шляхи до розробки механізму моніторингу, який поки не висвітлював конкретні результати, але саме це поклало початок для формування розуміння того, що процес моніторингу є важливим для боротьби, як з внутрішніми, так і з зовнішніми загрозами.

Для того щоб процес моніторингу мав дієвість, важливо чітко зрозуміти його складову. Наприклад, вся система моніторингу повинна мати такі складові, як елементи дослідження; систему суб'єктів та об'єктів. Об'єктом моніторингу будуть певні обставини, фактори, які негативно впливають на національну безпеку, а суб'єктами будуть органи державної влади, органи місцевого самоврядування, що наділені державновладними повноваженнями в питаннях забезпечення національної безпеки. Також для дієвої системи моніторингу потрібно включити нормативно-правове забезпечення та засоби для його функціонування.

Качинський А. Б. у своєму дослідженні також зауважив, що система моніторингу має спиратись та існувати на конкретних принципах, автором зазначено наступні: достовірність, усі дані, які використовуються для заходів моніторингу повинні мати актуальні та підтвержені дані, котрі максимально характеризують стан національної безпеки і реалізацію стратегічних національних пріоритетів; системність, яка наголошує на тому, що заходи моніторингу повинні здійснюватися постійно у встановлений проміжок часу; своєчасність, усі дані, що отримані при здійсненні заходів моніторингу, повинні бути швидко опрацьовані та передані вищим органам для можливості вчасного реагування; комплексність, яка полягає у постійному порівнянні динаміки виявлених загроз [59].

Які ж механізми моніторингу загроз національній безпеці існують сьогодні? В Україні акцентування уваги на заходах моніторингу потенційних загроз національній безпеці зазначається у значній кількості нормативно-правових документів, розглянемо деякі з них.

1. Закон України «Про національну безпеку України», який визначає

основні засади державної політики в сфері безпеки та оборони, включаючи прогнозування, аналіз та виявлення потенційних загроз. Наприклад, у цьому законі чітко зазначено, що Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України визначає загрози національній безпеці у сферах громадської безпеки та цивільного захисту та шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у цих сферах. До таких шляхів досягнення цілей відносять розроблення та здійснення моніторингу загроз [124].

Опрацьовуючи цю Стратегію, вбачається, що належна організація реалізації цієї Стратегії [153] включає проведення моніторингу та здійснення контролю за станом безпеки, але чітких алгоритмів для проведення моніторингу не зазначено.

2. Далі, звернемо увагу на Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки». Цим законом значно розширили перелік суб'єктів адміністративно-правового реагування щодо виявлення загроз національній безпеці та їх повноваження саме щодо здійснення моніторингу наявних або потенційних загроз національній безпеці України, з метою їх виявлення та вжиття заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність банку.

З редакції такого закону зазначається, як на думку автора, дуже незначна та недопрацьована вказівка, а саме: «...суб'єкт управління державного банку; державного унітарного підприємства, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, а також господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать господарському товариству, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, зобов'язаний здійснювати моніторинг наявних або потенційних загроз національній безпеці України та у випадку їх виявлення вживати заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність банку. Перелік конкретних заходів визначається суб'єктом управління або за його рішенням керівником

банку з урахуванням його повноважень...» [115].

Тобто заходи моніторингу знову не є встановленими, вони повинні створюватись такими суб'єктами самостійно. Тут відразу виникає питання: за якими правилами потрібно розробляти такі заходи, які є вимоги та стандарти тощо?

Саме з цього вбачаємо, що на сьогодні існує лише формальний підхід для здійснення заходів моніторингу загроз, що як наслідок не буде дієвим для досягнення мети захисту національної безпеки.

3. Цікавим також є Указ Президента України № 121/2021 [133], який регулює моніторинг зовнішніх та внутрішніх загроз саме у секторі воєнної безпеки України, але знову чітких заходів та вимог до їх проведення ми не вбачаємо.

4. 06 серпня 2024 року на сайті Урядового порталу Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України заявлено про те, що Кабінет Міністрів України схвалив Порядок здійснення моніторингу загроз хімічній безпеці та виявлення їх джерел.

Під час аналізу такого Порядку вже вбачається позитивний момент, адже його редакція [120] визначає, що моніторинг буде мати певні етапи, які зазначені у ч.3 ст.26 Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією», а саме:

- 1) пошук та збір даних за ознаками наявності загроз хімічній безпеці;
- 2) аналіз отриманих даних, розподіл виявлених загроз за ступенем ризику, пошук взаємозв'язку між виявленою загрозою та її джерелом;
- 3) звіт за результатами здійснення моніторингу [118]. Відтак, це один з небагатьох нормативних актів України, який чітко визначив хоча б етапи здійснення моніторингу.

У минулому розділі було проаналізовано значну кількість нормативно-правових актів, з яких вбачається, що Україна в особі органів влади намагається ввести обов'язковим заходи моніторингу загроз для кожного напрямку національної безпеки, але на превеликий жаль, законотворець не дає

чіткої інструкції, а як цей процес моніторингу повинен бути проведений, за якими стандартами чи за якою відомою системою моніторингу у світі, наприклад, як було нами зазначено вище – це створення мозкових центрів.

Отже, адміністративно-правове забезпечення моніторингу є недосконалим у нашій країні та потребує значного вдосконалення з боку держави.

До необхідних дій щодо поліпшення цієї проблеми можна включити:

- розробку єдиних рекомендацій, інструкцій щодо проведення моніторингових дій для виявлення викликів та загроз національній безпеці, що буде включати конкретні етапи, дії та вимоги до його проведення;

- запозичення міжнародного досвіду моніторингу загроз та викликів для національної безпеки.

На нашу думку, до загальних заходів моніторингу можна включити такі, які і можуть стати конкретними етапами для здійснення таких дій:

- аналіз ситуаційних карт та звітів про поточну ситуацію в галузі безпеки;
- проведення порівнянь щодо зміни показників у галузі безпеки та виявлення чинників, які на це повпливали;

- перевірка готовності органів влади та сил цивільного захисту до оперативного реагування;

- перевірка взаємодії між міністерствами, відомствами та місцевими органами влади під час надзвичайних ситуацій;

- аналіз комунікаційних систем і механізмів передачі інформації між різними рівнями органів влади тощо.

Вважаємо, що загальні заходи моніторингу щодо виявлення певного виду загроз та їх оцінки у різних сферах національної безпеки, потрібно законотворцю уточнити відповідно до індивідуальних якостей кожної складової системи національної безпеки та зафіксувати опрацьоване у додатковому розділі під назвою «Заходи оцінки та моніторингу викликів та загроз необхідних для реалізації Стратегії» у розроблених законодавцем стратегіях, що перелічені у Законі України «Про національну безпеку

України», а саме: Стратегія національної безпеки України; Стратегія воєнної безпеки України; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія кібербезпеки України; Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України, а також визначити коло суб'єктів, які будуть виконувати дані заходи.

Як було вже встановлено, адміністративно-правове забезпечення моніторингу загроз в нашій країні є недосконалим через відсутність чітких вказівок, які саме дії потрібно вчиняти уповноваженим органам для повноти моніторингових дій, а отже, потребує дієвих доопрацювань, а що стосується адміністративно-правового забезпечення ідентифікації загроз, пропонуємо дослідити далі.

Для ідентифікації (оцінки) загроз національної безпеки існують певні міжнародні стандарти та концепції етапів їх аналізу. Національний інститут стратегічних досліджень, а саме центр безпекових досліджень провели детальний аналіз щодо систем оцінювання ризиків і загроз різних країн світу та України. Цікавим є факт того, що національні системи оцінювання ризиків і загроз функціонують у багатьох країнах світу (США, Німеччина, Нідерланди, Франція та ін.), що є обов'язковою необхідністю для створення дієвих систем захисту. Така система дозволяє виявляти небезпечні тенденції і загрози національній безпеці, а також вразливі місця держави і суспільства. Отримана інформація використовується для прийняття рішень щодо формування відповідної державної політики, планування заходів щодо підвищення рівня готовності до широкого спектру загроз, розвитку необхідних можливостей, розподілу державних ресурсів [95, с. 36]. У розвинених країнах національна система оцінювання ризиків є елементом стратегічного планування у сфері національної безпеки. Методологія оцінювання ризиків у різних країнах неоднакова вона розроблена індивідуально спеціалістами кожної країни на підставі аналізу стану та рівня захищеності держави від впливу загроз на національну безпеку.

За результатами дослідження кращих світових практик у цій сфері можна виокремити кілька основних етапів відповідної роботи:

1) виявлення найбільш значущої загрози національній безпеці, що передбачає аналіз конкретної загрози, її характеристик, а також визначення потенційного впливу на певний сектор безпеки залежно від джерела її виникнення;

2) детальне опрацювання можливих наслідків включає розробку та моделювання прогнозних сценаріїв. Глибокий аналіз результатів здатен змінити пріоритетність найбільш значущих загроз. Для оцінки потенційних наслідків загрози слід врахувати кількість постраждалих, загиблих або осіб, які можуть потребувати переселення внаслідок надзвичайних чи кризових ситуацій. Також необхідно оцінити ризики поширення небезпечних захворювань і масштаби впливу таких подій на населення. Загальні рекомендації щодо управління ризиками та їх оцінки викладені у міжнародних стандартах ISO. Україна адаптувала частину цих стандартів, зокрема ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013, але такі стандарти мають лише загальний характер і не розкривають процес вдосконалення системи ідентифікація загроз;

3) оцінка можливостей, виявлення вразливостей загроз;

4) комплексне картографування, геопросторова підтримка. Сучасними високотехнологічними методами оцінки ситуацій безпеки та виявлення загроз є аналіз геопросторових даних. Це дозволяє об'єднати існуючі бази даних штату (погодні, геологічні, інфраструктурні, медичні і т.д.) в єдину геоінформаційну систему, яка може працювати в режимі реального часу і робити прогнози на основі зібраних даних;

5) поширення і фіксація результатів оцінки ризиків.

Процес оцінки загроз є дуже тривалим і складним процесом. Для проведення процесу оцінки недостатньо покласти цю функцію на співробітників державних установ, у яких це завдання є другорядним, оскільки для проведення оцінки відповідно до міжнародних стандартів потрібен кваліфікований фахівець, який зосередив би свою увагу на цьому завданні,

чого в Україні поки немає.

Система оцінки стає ефективним інструментом прийняття рішень в області національної безпеки і антикризового управління, що є ключовим елементом стратегічного планування і допомагає підвищити рівень готовності держави і суспільства до реагування на широкий спектр загроз, тому для цього потрібно створювати окремі групи з відповідними фахівцями.

Треба зазначити, що в Україні завдання щодо запровадження регулярного проведення багаторівневого національного оцінювання ризиків і загроз у сфері національної безпеки визначено одним з пріоритетних у рамках цілі «Забезпечення національної стійкості здійснюється на постійній основі» Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО, яка оновлюється щороку.

Під час аналізу, як саме здійснюється адміністративно-проавове забезпечення ідентифікації та оцінки загроз національній безпеці України, нами знову виявлено формальний підхід, як і під час оцінки здійснення заходів моніторингу.

Опрацюючи такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про національну безпеку України», укази президента щодо безпекових питань, Стратегії національної безпеки України та інші нами зафіксовано такий підхід до проведення заходів оцінки загроз. Існує єдине зазначене формулювання дій на забезпечення заходів оцінювання загроз, а саме: «Суб'єкти адміністративно-правового реагування на виклики та загрози повинні самостійно розробляти та здійснювати заходи оцінки загроз національній безпеці та звітувати про проведені дії керівництву», що знову наголошує на формальності цієї дії.

Отже, адміністративно-правове забезпечення ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національній безпеці є одним із базових елементів механізму реалізації державної політики у сфері національної безпеки, оскільки саме через нього визначаються організаційно-правові засади діяльності уповноважених суб'єктів щодо виявлення, аналізу, прогнозування

та оцінки ризиків, здатних негативно впливати на стан захищеності національних інтересів. Встановлено, що особливість такого забезпечення полягає в інтегрованому застосуванні норм адміністративного права для регламентації повноважень, форм взаємодії та юридичної відповідальності органів державної влади у процесі своєчасного реагування на потенційні й реальні загрози.

Ідентифікація (оцінка) загроз та їх моніторинг є взаємопов'язаними, проте відмінними за змістом управлінсько-правовими категоріями. Ідентифікація загроз має переважно разовий, первинно-аналітичний характер і спрямована на розпізнавання конкретного явища, події чи процесу, що може становити небезпеку для держави, суспільства чи особи. Натомість моніторинг загроз є безперервним, систематичним і функціонально ширшим процесом спостереження, збору, узагальнення, аналізу та оцінки інформації про стан безпекового середовища, що забезпечує виявлення динаміки загроз, прогнозування тенденцій їх розвитку та формування належних управлінських рішень.

Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення моніторингу загроз національній безпеці в Україні характеризується фрагментарністю та недостатнім рівнем нормативної формалізації. Наявні нормативно-правові акти переважно закріплюють загальну необхідність здійснення моніторингу, однак не визначають вичерпних процедур його проведення, уніфікованих методик оцінювання, чітких критеріїв, індикаторів, алгоритмів міжвідомчої взаємодії та порядку використання результатів такого моніторингу у процесі ухвалення управлінських рішень. Такий стан правового регулювання знижує ефективність превентивної діяльності держави, ускладнює своєчасне виявлення безпекових ризиків та створює передумови для несвоєчасного реагування на загрози.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне удосконалити стратегічні акти у сфері національної безпеки, передбачені Законом України «Про національну безпеку України», шляхом доповнення їх окремим розділом «Заходи оцінки та

моніторингу викликів і загроз, необхідних для реалізації Стратегії», у якому доцільно закріпити перелік суб'єктів моніторингу, об'єкти спостереження, систему критеріїв та індикаторів оцінювання, періодичність здійснення моніторингових процедур, порядок інформаційного обміну та механізм врахування отриманих результатів під час коригування державної політики у сфері національної безпеки, що сприятиме підвищенню ефективності безпекового законодавства, формуванню цілісного адміністративно-правового механізму виявлення та оцінки таких загроз, а також посиленню спроможності держави до своєчасного запобігання та нейтралізації ризиків у безпековій сфері.

3.2. Паспортизація загроз національній безпеці та особливості її проведення в сучасних умовах

В умовах ускладнення сучасного безпекового середовища, що характеризується динамічністю внутрішніх і зовнішніх викликів, питання належної оцінки загроз національній безпеці набуває особливого значення для державного управління. Одним із перспективних інструментів у цій сфері є паспортизація загроз національній безпеці, яка дає змогу системно фіксувати, оцінювати та впорядковувати відомості про потенційні й реальні дестабілізаційні чинники, здатні негативно впливати на суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад і стійкість держави. Застосування такого підходу передбачає використання сукупності взаємопов'язаних методик, зокрема оцінювання ризиків, аналізу даних про загрози та сценарного прогнозування, що уможливорює своєчасне виявлення вразливостей і визначення найбільш імовірних напрямів розвитку небезпечних процесів. Водночас стрімкий розвиток сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, аналітики великих масивів даних та кіберінструментів, істотно трансформує процес паспортизації загроз,

розширюючи можливості їх виявлення й оцінки, але одночасно породжуючи нові ризики, пов'язані з кібербезпекою та інформаційним протиборством. У цьому контексті паспортизацію загроз доцільно розглядати як систематичний процес виявлення, оцінки, класифікації та документального оформлення загроз національній безпеці, результати якого формують основу для подальшого моніторингу, прогнозування та вироблення належних управлінських рішень. Саме тому цей інструмент має важливе значення для підвищення ефективності державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України.

Багато науковців досліджували питання важливості створення паспортів загроз. Наприклад, Т. Дзюба та М. Опанасенко у своїй роботі навели таке визначення: «Паспорт загроз – це документ, який передбачає оцінку подій, що створюють небезпеку, його розроблення дасть можливість спрямувати існуючі можливості щодо ведення цільового моніторингу інформаційного простору у необхідне русло в межах функціонування системи раннього виявлення загроз в інформаційній сфері держави» [43].

У вітчизняній літературі під паспортом загроз адміністративісти розуміють аналітичний документ, що містить у собі результати оцінювання певних явищ, подій, процесів котрі створюють небезку для функціонування життєво важливих інтересів національної безпеки, а також оцінюють можливі наслідки (масштаб, швидкість розвитку) з зазначенням методів їх подолання уповноваженими на те суб'єктами [99].

Отже, паспортизація загроз національній безпеці являє собою процес фіксування, документування різних явищ та подій, що впливають на різні напрями національної безпеки країни, а також одразу вноситься алгоритм подолання таких загроз за чіткими схемами, котрі розробляються відповідними суб'єктами тощо.

Треба звернутись до досвіду закордонних країн, адже аналіз світової практики допоможе запозичити безцінний досвід та побудувати комплексний підхід до забезпечення безпеки держави, адаптуючи найкращі практики до

національних реалій. Наприклад, США розробили стратегічний підхід до паспортизації загроз, зосереджуючись на розробці Стратегії національної безпеки (NSS). Основні принципи при розробці паспортів: комплексний аналіз ризиків (Risk Assessment) з урахуванням ймовірності та впливу загроз; постійне оновлення стратегій відповідно до змін у міжнародній обстановці; інтеграція зусиль різних органів, наприклад: DHS (Department of Homeland Security – Міністерство внутрішньої безпеки, відповідає за захист території США від терористичних атак, управління кордонами та реагування на надзвичайні ситуації); FBI (Federal Bureau of Investigation – Федеральне бюро розслідувань) – це основне правоохоронне агентство, що займається розслідуванням федеральних злочинів, протидією тероризму та внутрішнім розвідуванням); CIA (Central Intelligence Agency – Центральне розвідувальне управління), яке займається збором розвідувальної інформації за межами США, забезпечуючи підтримку національній безпеці) [102].

У Федеративній Республіці Німеччина кожен уповноважений орган здійснює паспортизацію загроз у межах своєї компетенції, а сама паспортизація розглядається як складова національної безпекової політики, що реалізується на основі Стратегії безпеки ФРН [184]. Важливою особливістю німецького підходу є централізований характер координації, за якого Федеральне відомство з охорони конституції (Bundesamt für Verfassungsschutz) забезпечує узгодження діяльності у сфері протидії внутрішнім загрозам та визначення компетенції відповідних органів щодо аналізу окремих їх видів. Не менш суттєве значення має налагоджена взаємодія з міжнародними партнерами, що дає змогу оперативно адаптувати безпекові стратегії до змін зовнішнього середовища.

У Великій Британії паспортизація загроз здійснюється в межах комплексного підходу, закріпленого в Національній стратегії безпеки (National Security Strategy), та ґрунтується на постійному оновленні оцінок ризиків і загроз [106]. При цьому провідну роль у процесі аналізу загроз та оперативної паспортизації відіграє Об'єднаний розвідувальний комітет.

Британський підхід також характеризується підвищеною увагою до гібридних загроз, насамперед кібернападів і дезінформаційного впливу, а також систематичним переглядом стратегічних документів з урахуванням змін у міжнародній безпековій ситуації [106].

Зрозуміло, що розроблення паспортів загроз є доцільним лише на період їхньої актуальності. Надалі такі документи потребуватимуть систематичного оновлення та адаптації до змін у безпековому середовищі. У зв'язку з цим одним із ключових завдань є ідентифікація основних параметрів процесу формування загроз, які дозволять здійснювати типологізацію та класифікацію загроз незалежно від їхньої природи. З цією метою структура та формат паспортів мають бути уніфіковані відповідно до вимог усіх складових сектору національної безпеки та закріплені на законодавчому рівні в країні, щоб кожен компетентний орган за потребою міг створити паспорт загрози за вже визначеними основними кроками. На жаль такої чіткої «інструкції» в Україні немає.

Т. М. Дзюба та М. І. Опанасенко у своїй праці запропонували досить структурований підхід до змісту та ключових аспектів при створенні паспортів загроз національній безпеці. Зокрема, така структура, на думку зазначених авторів, має складатись з двох розділів та двадцяти двох підрозділів, серед яких до першого підрозділу під назвою «Загальні аспекти» віднесено: 1. Найменування загрози. 2. Шифр загрози (відповідно до сфери національної безпеки). 3. Національні інтереси, яких стосується загроза. 4. Сфери національної безпеки, яких стосується загроза. 5. Масштаб загрози (регіон України, Україна в цілому, Європа, світ); 6. Достатність інформації про загрозу (можливість точно та детально визначити і оцінити загрозу). 7. Рівень загрози: низький, середній, високий. 8. Ймовірність реалізації загрози (ймовірність понесення втрат від реалізації загрози): низька, середня, висока, катастрофічна. 9. Орієнтовний час до реалізації загрози та понесення втрат: роки, місяці, дні, години. 10. Об'єкти, на які спрямована реалізація загрози (керівництво, населення, галузі економіки, об'єкти критичної інфраструктури

тощо). 11. Джерело загрози (агресивна політика іноземної країни, наміри застосування збройних сил проти України, активізація терористичної діяльності, зростання злочинності, природні катаклізми, хвороби тощо). 12. Можливі наслідки реалізації загрози (можливі втрати): життя людей; здоров'я людей; довіра до влади; рівень дестабілізації суспільних відносин; фінансові та ресурсні; рівень міжнародної підтримки України та засудження дій агресора (ООН, ОБСЄ, НАТО, США, Великобританія, ЄС, Франція, Німеччина, Польща, країни Балтії, Угорщина, Румунія, Канада, Китай, Японія, Туреччина, Великобританія, Азербайджан, Грузія, Молдова); часові (збільшення часу на реалізацію оборонних заходів, на реалізацію державних програм, на стабілізацію ситуації з COVID, на поліпшення життя населення тощо). Під час опису вказаних характеристик дійсно можна детально охарактеризувати сутність та масштабність можливої загрози.

До другого розділу під назвою «Інформаційні аспекти» вченими віднесено такі додаткові описові пункти: 13. Зміст основних наративів (ліній переконання), які супроводжують реалізацію загрози. 14. Цільові аудиторії, на які спрямовані заходи інформаційного супроводження реалізації загрози з визначенням їх доступності. 15. Інформаційні джерела, які супроводжують реалізацію загрози. 16. Канали реалізації заходів інформаційного супроводження реалізації загрози. 17. Кількість інформаційних матеріалів, спрямованих на реалізацію загрози, частота їх повторення, кількість поширень. 18. Впливовість та популярність авторів інформаційних матеріалів/заяв/повідомлень, спрямованих на реалізацію загрози. 19. Реагування цільових аудиторій на інформаційні матеріали, які супроводжують реалізацію загрози: підтримують/засуджують, поширюють, коментують. 20. Тенденція зміни інтенсивності інформаційних заходів, які супроводжують реалізацію загрози: збільшення/зменшення. 21. Перелік методів, за якими здійснюється оцінка рівня загрози. 22. Список експертів, що брали участь в оцінці стану і тенденцій розвитку загрози [44].

Запропонований авторами підхід до створення паспорта загроз

національній безпеці України включає усі необхідні елементи для аналізу, опрацювання та подолання загроз.

Такий підхід створює передумови для своєчасного виявлення потенційних загроз шляхом моніторингу інформаційного середовища та аналізу його динаміки у контексті різних компонентів системи національної безпеки України, тому саме ця наукова думка заслуговує на увагу з боку органів влади країни.

У навчальному посібнику «Методика реагування на виклики, небезпеки та загрози національній безпеці держави» авторський колектив визначає послідовність опрацювання інформації під час здійснення моніторингу та наголошує, що Паспорт загрози має включати ідентифікацію подій, явищ, процесів та інших факторів, які перешкоджають реалізації національних інтересів України. У цьому документі обов'язково фіксуються дані про дату, місце, характер, масштаб, рівень, динаміку та тенденції розвитку загрози, а також зазначаються потенційні об'єкти впливу та прогнозовані наслідки її реалізації. Окремо мають бути наведені відомості щодо дій суб'єктів забезпечення національної безпеки у відповідь на виявлену загрозу. Крім того, Паспорт повинен містити інформацію про ресурсне забезпечення та визначених відповідальних осіб, які здійснюють планування й виконання заходів із її попередження або нейтралізації [92, с. 15].

На підставі опрацювання наукових джерел доцільно запропонувати авторське бачення основних етапів паспортизації загроз національній безпеці. Першим етапом є ідентифікація загроз, що передбачає виявлення зовнішніх і внутрішніх чинників дестабілізації. До зовнішніх загроз належать, зокрема, воєнна агресія, економічний тиск, кіберзагрози та інші деструктивні впливи, що виникають поза межами держави. Внутрішні загрози охоплюють корупцію, соціальні конфлікти, терористичні прояви, масові заворушення та інші явища, що формуються в межах країни. Другим етапом є оцінка ступеня небезпеки виявлених загроз, яка включає визначення масштабів їх можливого впливу на населення, окремі соціальні групи, функціонування державних

інститутів і суспільства загалом, а також прогнозування потенційних наслідків для держави. Наступним етапом виступає класифікація загроз за їх походженням, напрямом впливу, рівнем небезпеки та іншими юридично значущими критеріями.

Завершальним змістовим етапом є безпосереднє оформлення паспорта загрози, який має містити її детальну характеристику, відомості про уповноважених суб'єктів моніторингу та реагування, перелік необхідних заходів безпеки, строки їх реалізації та очікувані результати. Загалом алгоритм створення паспорта загрози передбачає проведення комплексної аналітичної роботи, що розпочинається з виявлення та аналізу потенційних загроз, продовжується оцінкою ризиків і розробленням заходів щодо їх попередження, локалізації та мінімізації наслідків, а завершується нормативним закріпленням відповідних процедур і подальшою оцінкою ефективності вжитих заходів.

До особливостей проведення паспортизації загроз національній безпеці в сучасних умовах доцільно віднести наявність гібридних загроз, які поєднують військові, інформаційні та економічні компоненти [91]. Їх визначальною рисою є комплексний характер впливу, за якого різні форми деструктивного впливу застосовуються не ізольовано, а одночасно або послідовно, формуючи багатовимірний тиск на державу. Саме така багаторівневість істотно ускладнює своєчасне виявлення загроз, їх належну кваліфікацію та вибір адекватних засобів реагування. Військовий складник гібридних загроз може проявлятися у формі прикордонних провокацій, локальних збройних конфліктів, диверсій та інших силових дій. Інформаційний складник спрямований на маніпулювання суспільною свідомістю, підрив довіри до органів публічної влади, поширення дезінформації, пропаганди та здійснення кібератак. Економічний складник виражається у створенні штучного тиску на економічну стабільність держави шляхом торговельних обмежень, енергетичного впливу, фінансових маніпуляцій або втручання у функціонування критично важливих економічних систем [136].

За таких умов паспортизація загроз національній безпеці потребує комплексного аналізу всіх чинників, що можуть впливати на різні складові безпекового середовища. Це зумовлює необхідність міжвідомчої взаємодії за участю військових, правоохоронних, розвідувальних і кібербезпекових органів, зокрема Служби безпеки України, Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України та інших уповноважених суб'єктів.

Ще однією суттєвою особливістю сучасного безпекового середовища, яка має враховуватися у процесі паспортизації загроз національній безпеці, є високий рівень поширення дезінформації. Її небезпека полягає в тому, що вона здатна впливати на різні сфери суспільного життя, формуючи викривлене сприйняття реальності як у межах держави, так і на міжнародному рівні. Поширення дезінформації відбувається переважно через соціальні мережі, засоби масової інформації та інші цифрові комунікаційні платформи, що забезпечує швидке охоплення значної аудиторії. Основною метою таких інформаційних впливів є дестабілізація суспільно-політичної ситуації, послаблення довіри до державних інституцій, провокування внутрішніх конфліктів і зниження стійкості держави до зовнішнього тиску [51].

На внутрішньому рівні дезінформація може бути спрямована на загострення міжетнічних, політичних і соціальних суперечностей, створення атмосфери недовіри та посилення суспільної поляризації. На зовнішньому рівні її застосування пов'язане з підривом міжнародного авторитету держави, формуванням негативного інформаційного фону щодо її внутрішньої та зовнішньої політики, а також ускладненням взаємодії з міжнародними партнерами. У зв'язку з цим протидію дезінформації слід розглядати як один із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки, що потребує оперативного реагування та комплексного підходу [73]. Такий підхід має охоплювати системний моніторинг інформаційного простору, своєчасне виявлення та спростування дезінформаційних повідомлень, а також реалізацію заходів, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності та критичного

мислення населення.

Ще однією важливою особливістю сучасної паспортизації загроз національній безпеці є потреба в оновленні методів збору та аналізу даних із використанням технологій штучного інтелекту. Така потреба зумовлена як стрімким зростанням обсягів інформації, що підлягає опрацюванню, так і ускладненням характеру сучасних загроз, які набувають динамічного, багатовимірного та часто прихованого характеру. За цих умов традиційні підходи, що ґрунтуються переважно на ручному моніторингу та аналітичній обробці даних людиною, уже не здатні повною мірою забезпечити необхідну швидкість, точність і повноту реагування. Особливої актуальності це набуває в умовах стрімкого розширення відкритого інформаційного простору, який охоплює соціальні мережі, новинні ресурси, електронні платформи та інші цифрові канали поширення даних. У такому середовищі штучний інтелект є ефективним інструментом автоматизованого збору, фільтрації, систематизації та первинного аналізу інформації в режимі реального часу.

Застосування технологій штучного інтелекту у сфері національної безпеки створює додаткові можливості для опрацювання значних масивів розвідувальної інформації, зокрема отриманої з відкритих джерел. У закордонній практиці такі технології вже активно використовуються не лише в інформаційно-аналітичній діяльності, а й у системах воєнної розвідки, спостереження, цілевказівки та підтримки управлінських рішень. Одним із перспективних напрямів є багатосферне управління і контроль (Multi-Domain Command and Control – MDC), що передбачає формування єдиного інформаційного середовища шляхом інтеграції та аналітичної обробки даних із різних джерел для вироблення оптимальних варіантів реагування [48]. Водночас технології штучного інтелекту мають важливе значення і для протидії дезінформації, оскільки дають змогу оперативно виявляти джерела маніпулятивного контенту, аналізувати механізми його поширення та встановлювати ключових учасників інформаційного впливу. Не менш важливим є їх використання у сфері кібербезпеки, де за допомогою алгоритмів

машинного та глибинного навчання можливо виявляти аномальну активність, прогнозувати потенційні кібератаки та своєчасно реагувати на інциденти [159].

Водночас інтеграція штучного інтелекту у процеси збору та аналізу даних для цілей паспортизації загроз потребує належного нормативно-правового регулювання та організаційного забезпечення. Ідеться насамперед про визначення меж і порядку використання відповідних алгоритмів, забезпечення прозорості автоматизованої аналітики, мінімізацію ризиків помилкової інтерпретації даних, а також недопущення зловживань у процесі прийняття рішень на основі автоматизованих систем.

Постійна міжнародна координація також потребує активної співпраці з партнерами по безпеці, адже міжнародні стандарти та протоколи відіграють ключову роль у формуванні практики сертифікації загроз національній безпеці, особливо в контексті все більш взаємопов'язаного глобального ландшафту. Активізуючи участь у міжнародних процесах стандартизації та сертифікації, держави можуть покращити свої заходи кібербезпеки, тим самим зміцнюючи свою національну інфраструктуру безпеки проти нових загроз.

Наприклад, активна участь України в дискусіях та міжнародних форумах ООН не тільки зміцнює її позиції в кібербезпеці, але й безпосередньо впливає на те, як ідентифікуються та сертифікуються загрози національній безпеці в її межах [17].

Крім того, стратегічна мета України збільшити своє представництво в міжнародних та регіональних органах стандартизації має вирішальне значення для розробки надійних національних стандартів безпеки та протоколів, які є важливими для подолання складності сучасних загроз.

Оскільки країни визнають необхідність встановлення стандартів, які регулюють нові технології, вони неминуче формують свою практику сертифікації загроз національній безпеці, щоб забезпечити етичне, законне та безпечне використання. Це виділяється розумінням того, що взаємозв'язок сучасного віртуального середовища вимагає безперебійної співпраці між

різними секторами, включаючи як державні, так і приватні організації, для підвищення ефективності практики сертифікації загроз національній безпеці [20].

Основна мета цих міжнародних стандартів полягає в тому, щоб сприяти гармонізації законодавства про національну безпеку, дозволяючи державам-членам міжнародних організацій працювати разом у боротьбі зі спільними загрозами.

Отже, ці стандарти не лише окреслюють зміст міжнародної безпеки, але й сприяють співпраці у сфері управління ризиками безпеки, ефективно створюючи цілісну структуру, якій можуть слідувати країни.

Зрештою принципи колективної безпеки, сформовані міжнародними стандартами, виступають за всеосяжну систему заходів, спрямованих на запобігання та стримування загроз, тим самим зміцнюючи глобальний апарат безпеки. Як наслідок, міжнародні стандарти також сприяють створенню глобальної правової та координаційної мережі для практик національної безпеки, гарантуючи, що держави краще підготовлені для управління загрозами у співпраці тощо.

Кабінетом Міністрів України було затверджене Постанову від 04.08.2023 № 818 про «Деякі питання паспортизації об'єктів критичної інфраструктури». Даною постановою затверджено порядок розроблення та погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури. Паспорт безпеки відповідно до п. 3 наведеної Постанови [39] повинен мати такий зміст: титульний аркуш, що має вимоги до оформлення; загальну характеристику об'єкта критичної інфраструктури; плани захисту; акти оцінки стану захищеності об'єкта критичної інфраструктури, складені за формою, визначеною в Порядку проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 821.

Також треба звернути увагу на Інструкцію з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України, затверджену наказом Міністерства інфраструктури

України від 17.06.2020 № 356 [119], яка не є повноцінним паспортом загрози цивільної авіації України, проте має ключові складові, які притаманні структурі паспорту загрози. Інструкція містить у собі вказівки щодо проведення оцінки рівня загрози та ризиків авіаційної безпеки цивільної авіації; запровадження та здійснення превентивних заходів авіаційної безпеки щодо захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання; моніторинг ефективності забезпечення авіаційної безпеки. Дієвим показником оцінки таких ризиків і загрози є нормативна вказівка, що загальна оцінка ризиків та загрози авіаційної безпеки повинно здійснюватись щоквартально, що допоможе виявити нові чи видозмінені загрози. До цієї інструкції додається значна кількість затверджених Таблиць (назвемо деякі з них), які повинні бути складені для аналізу та протидії загрозам, а саме: Конкретні сценарії реалізації загрози стосовно до її характеру, яка містить у собі тип загрози, ймовірність, наслідки, вразливість, ризик; Методика оцінки рівня загрози та ризиків, яка складається з 3 етапів (ідентифікація; визначення ризику; аналіз результатів та розроблення заходів для зниження ризику); Оцінка ймовірності скоєння акту незаконного втручання, яка передбачає п'ять рівнів (висока; середня-висока; середня; середня-низька; низька); Оцінка наслідків скоєння акту незаконного втручання за ступенями (високий; середньо-високий; середній; середньо-низький; низький); Пропозиції щодо вжиття відповідних заходів, які чітко визначені при певному рівні загрози, які поділяються на зелений, жовтий та червоний рівень.

Постановою Кабінету Міністрів України № 1172 від 15 жовтня 2024 року затверджено Правила антитерористичної безпеки, які встановлюють вимоги до забезпечення безпеки об'єктів від терористичних загрози, включаючи розроблення відповідних паспортів загрози [121]. У Постанові визначено, що паспорт антитерористичної захищеності об'єкта є документом, що містить, зокрема, відомості про призначення об'єкта, особливості його розташування, основні технічні характеристики та систему захисту та є обов'язковим для врахування під час побудови системи забезпечення антитерористичної

захищеності.

Постанова містить цілий підрозділ під назвою «Паспорт», що розкриває його зміст та вимоги до складання, а також наявний Додаток зразка такого Паспорту. Пункт 36 та 37 Постанови зазначає, що Паспорт складається для виконання таких завдань:

- зниження ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю людей, майну фізичних або юридичних осіб, державному або комунальному майну, що перебувають на об'єкті та прилеглий до нього території;

- визначення показників загального рівня потенційних втрат об'єкта та можливості виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з терористичними проявами;

- здійснення поточного контролю за антитерористичною захищеністю об'єкта, зниження ризику і зменшення наслідків можливих терористичних актів;

- проведення оцінки результату здійснення заходів із запобігання, реагування і припинення терористичних актів, мінімізації та ліквідації їх наслідків.

Зміст Паспорту повинен мати такі розділи, як: загальні відомості про об'єкт; характеристика об'єкта; відомості про персонал об'єкта; відомості про сили та засоби, які здійснюють охорону об'єкта та залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій; забезпечення пожежної та техногенної безпеки; прогнозовані моделі терористичних посягань щодо об'єкта; заходи, які здійснюються або плануються для здійснення, щодо підвищення рівня антитерористичного захисту та зниження уразливості об'єкта; відомості щодо інформації і ресурсів, уразливих технічними каналами витоку (впливу) (у разі, коли об'єкт підлягає кіберзахисту відповідно до вимог Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»), а також дані про виконання на об'єкті Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р. №

518; план об'єкта; забезпечення режиму секретності (у разі провадження на об'єкті діяльності, пов'язаної з державною таємницею).

Далі слід згадати також Указ Президента України № 479/2021 від 27 вересня 2021 року, яким вводиться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості», що передбачає комплексний підхід до ідентифікації та аналізу загроз національній безпеці, включаючи розроблення відповідних паспортів загроз [132].

Таким чином, паспортизація загроз національній безпеці в сучасних умовах набуває значення одного з практичних адміністративно-правових інструментів систематизації, фіксації та подальшого врахування загроз у процесі державного реагування, оскільки Закон України «Про національну безпеку України» пов'язує забезпечення національної безпеки з виявленням реальних і потенційних загроз, визначенням пріоритетів державної політики у стратегічних документах та реалізацією відповідних заходів у різних сферах безпеки, а чинний порядок розроблення і погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури фактично конкретизує цю логіку через обов'язкове документування проектних загроз, планів захисту та актів оцінки стану захищеності.

Особливостями проведення паспортизації загроз національній безпеці в сучасних умовах є:

1) її похідний характер від стратегічного безпекового планування, оскільки загрози національній безпеці та пріоритети державної політики визначаються у стратегіях, доктринах та інших документах з питань національної безпеки і оборони;

2) орієнтація на конкретизовані проектні загрози, що здійснюється з урахуванням національного, секторального та об'єктового рівнів;

3) об'єктний характер, адже паспорт безпеки розробляється окремо щодо кожного об'єкта критичної інфраструктури;

4) комплексний зміст, оскільки паспорт охоплює титульний аркуш, загальну характеристику об'єкта, плани захисту та акти оцінки стану

захищеності;

5) поєднання ідентифікації загроз із плануванням заходів протидії, тому що план захисту є складовою паспорта і передбачає конкретні заходи забезпечення безпеки та протидії проектним загрозам;

6) багаторівнева процедура погодження, за якої плани захисту погоджуються функціональними органами, а сам паспорт безпеки — відповідним секторальним органом;

7) міжвідомчий характер, оскільки до погодження планів захисту залежно від виду загроз залучаються різні функціональні органи та інші державні органи;

8) обов'язковість дотримання строків і процедурної дисципліни, що виявляється у встановленні чітких строків подання, погодження, повернення документів на доопрацювання або відмови в їх реєстрації;

9) режим обмеженого доступу до відповідної інформації, оскільки відомості, що містяться у паспорті безпеки та його складових, належать до інформації з обмеженим доступом;

10) адаптивність до умов воєнного стану, що проявляється у спрощеному порядку первинного подання паспорта безпеки та пріоритетному включенні заходів захисту і протидії повітряному та артилерійському нападу;

11) динамічний характер, оскільки паспорт безпеки підлягає перегляду у разі зміни проектних загроз, зміни відомостей про об'єкт, виявлення недоліків за результатами оцінки або виникнення інших передбачених порядком підстав;

12) контрольований характер, бо своєчасність розроблення, затвердження і подання на погодження паспорта та планів захисту перебуває під контролем секторальних органів;

13) інформаційно-аналітична спрямованість, оскільки під час погодження паспорта використовуються відомості державних реєстрів, кадастрів та інших баз даних;

14) зв'язок із засадами законності, підзвітності та ефективності, що

впливає із загальних принципів демократичного цивільного контролю у сфері національної безпеки і оборони.

На сьогодні законодавство України закладає правові засади і механізми ідентифікації та оцінки загроз у сфері національної безпеки. Зокрема, Закон України «Про національну безпеку України» передбачає необхідність здійснення моніторингу, аналізу та прогнозування загроз національній безпеці. Водночас виявлено, що паспортизація загроз розроблена не для всіх напрямів функціонування сектору безпеки і оборони, що створює прогалину в системному підході до управління ризиками.

З метою усунення зазначеної прогалини пропонується внести зміни до Закону України «Про національну безпеку України» шляхом доповнення Розділу V «Планування у сферах національної безпеки і оборони» новою статтею 35-1 «Система паспортизації загроз національній безпеці», якою:

- передбачити обов'язок суб'єктів забезпечення національної безпеки, відповідно до сфери їх компетенції, розробляти паспорти загроз для кожного напрямку системи національної безпеки;*
- визначити, що паспорти загроз мають затверджуватися відповідними нормативними документами (наказами міністерств, відомств тощо);*
- установити обов'язковість щоквартального аналізу та оновлення паспортів, з метою виявлення нових або модифікованих загроз.*

Закріплення такого механізму на законодавчому рівні забезпечить комплексність і системність підходів до виявлення та нейтралізації загроз, підвищить рівень готовності сектору безпеки і оборони України до реагування на виклики, а також сприятиме формуванню єдиної системи управління національною безпекою.

3.3. Демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони як захід реагування на виклики та загрози національній безпеці України

Демократизація суспільства є неможливою без формування та функціонування ефективного механізму демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Наявність дієвого цивільного контролю є однією з ключових ознак демократичної держави поряд із такими фундаментальними принципами, як свобода слова, верховенство права та дотримання прав і свобод людини. Водночас відсутність інституційно закріплених, сталих засад цивільного контролю за діяльністю силових структур створює передумови для їх надмірної політизації, поширення корупційних практик, зловживання владними повноваженнями та порушення конституційних прав громадян.

В умовах сучасних викликів національній безпеці, зокрема внаслідок збройної агресії російської федерації, забезпечення демократичного нагляду за діяльністю сектору безпеки і оборони набуває особливого значення. Такий контроль дозволяє гарантувати підзвітність та ефективність функціонування органів безпеки і оборони, а також сприяє зміцненню довіри громадськості до державних інституцій.

Крім того, демократичний цивільний контроль визнається важливим індикатором готовності держави до впровадження демократичних реформ, інтеграції у європейський безпековий простір, співпраці з міжнародними партнерами та дотримання стандартів Європейського Союзу.

Закон України «Про національну безпеку України» подає офіційне тлумачення демократичного цивільного контролю як комплексу правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів, що реалізуються відповідно до Конституції та законів України з метою забезпечення верховенства права, законності, підзвітності та прозорості функціонування органів сектору безпеки і оборони [124].

Разом із тим, окремі науковці пропонують розширене трактування цього поняття. Зокрема, О.І. Пошедін наголошує на необхідності включення до визначення такого важливого елементу, як взаємна відповідальність між суб'єктами контролю (зазвичай – політичними структурами) та об'єктами контролю (інституціями сектору безпеки і оборони). З одного боку, йдеться про політичну відповідальність керівництва держави за ухвалені рішення у сфері безпеки та оборони, а з іншого – про відповідальність самих інституцій сектору безпеки і оборони за ефективну реалізацію цих рішень [111, с. 107]. На нашу думку, саме ігнорування цього принципу відповідальності стало однією з ключових причин критичного стану сектору безпеки України перед початком повномасштабного вторгнення росії.

У науковій літературі існує низка підходів до визначення сутності демократичного цивільного контролю. В. Дерзська характеризує його як механізм забезпечення дисципліни та дотримання законності, що передбачає відкритість і прозорість у діяльності органів та водночас розглядає його як інструмент наближення цих органів до європейських стандартів [38, с. 109].

У науковій доктрині дедалі більше уваги приділяється комплексному осмисленню демократичного цивільного контролю в контексті військово-цивільних відносин, що вимагає розгляду цього явища крізь призму таких базових категорій, як «безпека» і «контроль». На думку В. А. Дроздюка, специфіка демократичного цивільного контролю полягає у його здатності нейтралізувати ризики політичного зловживання військовою силою, а саме – недопущенні використання силових структур у власних інтересах окремими політичними угрупованнями [45, с. 204].

У демократичному суспільстві військовий потенціал не може і не повинен бути інструментом зміни політичного режиму чи впливу на політичні процеси. Тому одним із ключових завдань демократичного цивільного контролю є інституціональне забезпечення неможливості трансформації інституцій сектору безпеки і оборони у самостійний політичний суб'єкт, що діє поза межами демократичної легітимності.

Цивільний контроль над збройними силами є домінуючою концепцією в демократичному устрої сучасних держав. Його суть полягає у встановленні верховенства цивільної влади над військовими структурами, що забезпечує баланс між потребами безпеки та принципами демократії. Один із найвпливовіших теоретиків у сфері цивільно-військових відносин. С. Гантінгтон, запропонував стисле і водночас концептуально ємке визначення цивільного контролю як «належного підпорядкування компетентних, професійних військових політичним цілям, визначеним цивільною владою» [29].

У фундаментальній праці «Солдат і держава» Гантінгтон вводить розмежування між двома типами цивільного контролю – об'єктивним та суб'єктивним. Об'єктивний цивільний контроль, на його думку, ґрунтується на досягненні високого рівня професіоналізму військовослужбовців та одночасному збереженні їх політичної нейтральності. Такий підхід передбачає чіткий розподіл між політичним керівництвом (яке формує політичні цілі) і військовим командуванням (яке реалізує ці цілі, діючи у межах професійної автономії). Це сприяє максимізації ефективності сектору безпеки без ризику його політизації [78, с. 41].

Натомість суб'єктивний цивільний контроль орієнтований на посилення домінування цивільної влади за рахунок втручання у внутрішню структуру військових інституцій. Такий підхід може призвести до «цивілізації» армії, її політичної залежності, втрати професійної ідентичності й, відповідно, зниження ефективності військової діяльності. Він вважає, що суб'єктивний контроль спричиняє втрату особливого статусу армії як професійної структури, що відрізняється від інших організацій у суспільстві.

Отже, з позиції класичних теорій цивільного контролю, ефективна система демократичного управління в секторі безпеки й оборони має ґрунтуватися на об'єктивному цивільному контролі, в основі якого – поєднання верховенства цивільної влади і високого рівня професіоналізму військових. Такий підхід забезпечує стабільність політичної системи, зміцнює

довіру до інститутів держави та виключає ризик мілітаризації внутрішньої політики.

Узагальнюючи позиції науковців, положення нормативно-правових актів та концептуальні підходи до розуміння сутності демократичного цивільного контролю, доцільно сформулювати авторське визначення цього явища.

Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони – це система правових, організаційних, інформаційно-аналітичних, кадрових та інших заходів, що здійснюються на основі принципів верховенства права, прозорості, підзвітності та взаємної відповідальності суб'єктів і об'єктів контролю, метою яких є забезпечення неполітизованості, професійності, підпорядкованості та ефективності діяльності силових структур відповідно до стратегічних цілей демократичної держави та суспільного інтересу.

Законом України «Про національну безпеку» чітко визначено предмет цивільного контролю, а саме:

1) дотримання норм Конституції України та чинного законодавства у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина;

2) зміст, ступінь реалізації та ефективність впровадження стратегічних документів, стратегій, доктрин, концепцій, державних програм і планів у сфері національної безпеки і оборони;

3) стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, рівень їх укомплектованості особовим складом, забезпечення сучасними видами озброєння, військовою та спеціальною технікою, матеріально-технічними ресурсами, а також готовність до виконання покладених функцій як у мирний час, так і в умовах особливого періоду;

4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони.

Відповідно до абз. 2 ст. 4 Закону України «Про національну безпеку» система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою

України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду.

У структурі Офісу Президента України діє Головний департамент з питань національної безпеки і оборони, який відповідає за організаційне забезпечення контролю за діяльністю військових формувань, а також за підготовку пропозицій щодо запобігання та нейтралізації загроз.

Особливу роль відіграє Уповноважений Президента України з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України (далі – СБУ), який здійснює постійний нагляд за дотриманням законності у діяльності СБУ, зокрема в оперативно-розшуковій сфері та при поводженні з державною таємницею. Уповноважений має бути досвідченим фахівцем з-поміж офіцерів СБУ, призначається та підпорядковується безпосередньо Президенту [116].

Контроль за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань також здійснюється через Інспекцію з питань контролю, яка функціонує в межах Головного департаменту. Проведення перевірок організується згідно з розпорядженнями Глави Офісу Президента, відповідно до затверджених Президентом планів [116].

Окрему роль у системі контролю виконує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський нагляд за дотриманням прав і свобод людини у діяльності органів державної влади, зокрема силових структур.

Варто зазначити, що демократичний цивільний контроль у сфері безпеки і оборони не обмежується виключно діяльністю органів державної влади, хоча останні відіграють ключову роль у формуванні стратегічних рішень, законодавчому регулюванні, координації та реалізації державної політики у цій сфері. Демократичний цивільний контроль, що здійснюється Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, РНБО, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, створює

необхідні інституційні передумови для забезпечення прозорості, підзвітності та законності у діяльності сектору безпеки і оборони.

Однак ефективність такої системи контролю значною мірою залежить не лише від формального наявного інструментарію у органів влади, а й від активної участі громадянського суспільства, яке покликане виступати гарантом демократичності, відкритості та справжньої підзвітності сектору безпеки. Саме суспільний контроль, здійснюваний через громадські організації, незалежні медіа, експертні середовища, омбудсменів та інші форми публічного моніторингу, є невід'ємним компонентом повноцінного демократичного цивільного контролю.

Наступним логічним кроком є звернення до аналізу ролі та механізмів участі громадянського суспільства у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, що дозволяє забезпечити належний баланс між повноваженнями держави і правами громадян (громадянський нагляд).

Відповідно до чинного законодавства України, громадяни беруть участь у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони через інститути громадянського суспільства, зокрема громадські об'єднання, а також через депутатів місцевих рад, звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інші форми взаємодії з органами державної влади. Законодавство гарантує зареєстрованим у встановленому порядку громадським об'єднанням низку важливих прав, серед яких:

- отримання інформації про діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони (окрім інформації з обмеженим доступом);
- проведення незалежних досліджень у сфері національної безпеки та оборони і оприлюднення їх результатів; створення профільних фондів, дослідницьких центрів, експертних колективів;
- участь у громадській експертизі проектів нормативно-правових актів, державних рішень і програм, а також подання відповідних висновків та

рекомендацій до органів державної влади;

– залучення до публічних обговорень, парламентських слухань, тематичних дискусій щодо розвитку сектору безпеки, а також соціального і правового захисту військовослужбовців, працівників правоохоронних і розвідувальних органів [124].

Слід зазначити, що інститути громадянського суспільства в Україні активно реалізують надані їм законодавством повноваження практично за всіма цими напрямками. Особливо помітною є їхня діяльність у сфері викриття фактів зловживань, корупційних порушень та порушення прав людини у діяльності складових сектору безпеки і оборони.

У сучасних умовах правового режиму воєнного стану громадянське суспільство в Україні відіграє ключову роль у здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Попри обмеження, пов'язані з веденням бойових дій, активність громадян та громадських об'єднань не лише не зменшилася, а навпаки – набула нових форм і напрямів. Громадяни здійснюють контроль як безпосередньо – через індивідуальні звернення до органів влади, участь у мирних зібраннях, інформаційних кампаніях, – так і опосередковано, через інституалізовані структури громадянського суспільства, зокрема громадські організації, асоціації тощо.

Однією з найбільш характерних форм такого контролю стали численні інформаційні компанії та мирні зібрання, що піднімали питання ефективного і справедливого розподілу державного та місцевих бюджетів, зокрема в частині витрат на потреби сил безпеки і оборони. У період з 2022 по 2025 роки громадянське суспільство України, зокрема мешканці Києва, активно реалізовували своє право на демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони через мирні зібрання, що були спрямовані на забезпечення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, особливо в умовах воєнного стану.

Одним із яскравих прикладів такої активності стали регулярні мітинги ініціативних груп громадян під стінами Київської міської державної

адміністрації (далі – КМДА) у вересні та жовтні 2023 року. Громадяни вимагали припинити фінансування проєктів, які не є критично важливими під час війни, таких як оновлення бруківки чи озеленення, і натомість спрямувати кошти на підтримку Збройних Сил України. На одному з мітингів, 30 вересня, учасники закликали зупинити витрати на непотрібні під час війни проєкти та спрямувати бюджетні кошти на підтримку ЗСУ. На іншому мітингу, 7 жовтня, містяни вимагали публічного обговорення бюджету столиці на 2024 рік [61].

Такі громадські ініціативи мали конкретні результати. У відповідь на суспільний тиск, Київська міська рада внесла зміни до міської цільової програми «Захисник Києва» на 2022–2025 роки, збільшивши фінансування на 500 млн грн. для подальшої підтримки сил безпеки та оборони столиці, зокрема, на їх матеріально-технічне забезпечення [104].

Одним із найяскравіших прикладів ефективного демократичного цивільного контролю, що здійснюється громадянським суспільством в Україні в умовах воєнного стану, стала низка гучних антикорупційних розслідувань у секторі оборони, зокрема щодо розкрадання бюджетних коштів Міністерством оборони України. Саме активна позиція представників незалежних медіа, громадських активістів та аналітичних центрів стала ключовою у викритті низки корупційних схем та притягненні винних до відповідальності.

Одне з найбільш резонансних розслідувань було опубліковано наприкінці січня 2023 року інтернет-виданням «Дзеркало тижня». Журналісти з'ясували, що Міністерство оборони України у 2022 році уклало контракт на постачання продуктів харчування для Збройних Сил України за значно завищеними цінами. Зокрема, увагу громадськості привернула інформація про закупівлю яєць за ціною 17 гривень за штуку, тоді як ринкова вартість становила в кілька разів менше. Це розслідування викликало надзвичайний суспільний резонанс, призвело до гучного скандалу, тимчасового усунення з посад окремих посадовців та ініціювання розслідування з боку правоохоронних органів. Саме тиск з боку громадськості змусив Міністерство оборони визнати наявність проблеми, провести внутрішній аудит і пообіцяти перегляд процедур

державних закупівель [42].

Іншим прикладом ефективного громадського контролю стала ситуація із закупівлею зимової форми для військовослужбовців. У серпні 2023 року журналісти-розслідувачі Bihus.Info оприлюднили матеріали, що свідчили про закупівлю Міністерством оборони зимових курток для ЗСУ, які насправді виявилися літніми. До того ж, вартість закупівлі цих курток у тричі перевищувала ринкову. Розслідування показало, що закупівлі проводились через фірми-посередники з ознаками фіктивності, а самі поставки здійснювалися з Туреччини за заниженими цінами, але в Україні речі надходили вже за завищеними цінами. Цей випадок знову викликав суспільне обурення, обговорювався у Верховній Раді, а Міністр оборони Резніков опинився під сильним політичним і громадським тиском, що зрештою сприяло його відставці у вересні 2023 року.

Обидва кейси засвідчують те, що саме завдяки небайдужій позиції журналістів, правозахисників, експертів та громадян, які системно відслідковують витрати в секторі оборони, стали можливими розкриття корупційних практик та публічне обговорення проблем державного управління у сфері безпеки. Такі дії є прикладом дієвого демократичного цивільного контролю, що реалізується поза межами державного апарату, і підкреслюють роль громадянського суспільства як невід'ємного елемента захисту публічних інтересів, прозорості та підзвітності влади, навіть в умовах війни.

Вказані події свідчать про високий рівень громадянської свідомості та активності українського суспільства, яке не лише вимагає прозорості та ефективності у використанні бюджетних коштів, але й активно впливає на ухвалення рішень у сфері національної безпеки та оборони. Такий демократичний цивільний контроль є важливим елементом функціонування демократичної держави, особливо в умовах воєнного стану.

Проте варто зазначити, що в Україні спостерігається нерівномірний розподіл таких свідомих та активних громадянських ініціатив. Найбільша їх

концентрація зосереджена в столиці – місті Києві, та в інших великих містах, де розвинена інфраструктура громадянського суспільства, активно функціонують незалежні медіа, аналітичні центри, правозахисні організації, а також спостерігається вищий рівень доступу до інформації та юридичної обізнаності громадян. Саме у цих містах найчастіше відбуваються акції протесту, публічні кампанії, незалежні розслідування, які викривають факти корупції або неефективного використання бюджетних коштів, зокрема й у сфері оборони.

Однак у невеликих населених пунктах, сільській місцевості та у віддалених регіонах України рівень громадянської активності залишається обмеженим. Основними причинами цього є слабка розвиненість місцевих громадських організацій, обмежений доступ до незалежної інформації, відсутність досвіду участі в демократичних процедурах, а також недовіра до здатності громадянського впливу на владу. Це створює загрозу фрагментарності системи демократичного контролю, коли механізми прозорості та підзвітності держави ефективно діють лише в окремих регіонах, залишаючи значну частину території України у «сірій зоні» низького рівня публічного нагляду.

Отже, для досягнення справжньої загальнонаціональної ефективності демократичного цивільного контролю необхідно не лише підтримувати громадські ініціативи у великих містах, але й цілеспрямовано розвивати громадянське суспільство на місцевому рівні, що передбачає як освітні та просвітницькі компанії, так і фінансову та інституційну підтримку для новостворених громадських об'єднань у регіонах. Такий підхід дозволить забезпечити більш збалансовану й стійку систему контролю за діяльністю держави в галузі безпеки й оборони в усіх куточках України.

В умовах збройної агресії з боку РФ саме громадянське суспільство стало одним із найстабільніших і найдієвіших суб'єктів демократичного цивільного контролю. Його діяльність не обмежується лише спостереженням чи критикою – вона має проактивний характер, заповнюючи прогалини у роботі

державних інституцій, ініціюючи необхідні зміни та здійснюючи постійний моніторинг реалізації ухвалених рішень, що підтверджує, що навіть у надзвичайних умовах громадянський контроль не лише можливий, а й необхідний як фундаментальна складова демократичної системи.

Водночас не можна ігнорувати наявні проблеми, які стримують повноцінне функціонування цього інституту. Серед них – вибіркоче врахування органами влади пропозицій громадських організацій, складність доступу до публічної інформації, адміністративні бар'єри, обмежені ресурси для проведення незалежних розслідувань, а також періодичний тиск на активістів і журналістів, які займаються питаннями контролю за сектором безпеки й оборони. У поєднанні з нерівномірною активністю громадян у різних регіонах це створює виклики для формування єдиної та сталої системи демократичного цивільного контролю.

Для подолання цих труднощів доцільно вивчати та адаптувати позитивний досвід іноземних держав, зокрема країн-членів НАТО та ЄС, де механізми громадського контролю мають інституційну сталість, правове підґрунтя та ефективно інтегровані у процеси прийняття рішень у сфері оборони.

На сучасному етапі ефективність демократичного контролю підтверджена практикою країн-членів НАТО та ЄС. Зокрема, позитивний приклад демонструє Польща, де законодавче забезпечення цивільного контролю здійснюється через діяльність Комісії у справах спеціальних служб Сейму Республіки Польща. Цей орган, утворений на підставі рішення Сейму від 30 липня 1992 року, має визначені повноваження щодо надання висновків до законопроектів, що стосуються діяльності спеціальних служб, оцінки їх нормативного регулювання, перевірки бюджетного фінансування та кадрових призначень, а також аналізу звітності керівників спецслужб. Засідання комісії проводяться у закритому режимі, а її члени мають спеціальний доступ до державної таємниці. Така інституціоналізована форма парламентського контролю є дієвим інструментом забезпечення прозорості та підзвітності

сектору безпеки [36, с. 15].

Аналогічні підходи реалізуються й у Румунії, де Закон № 44/1998 «Про створення, організацію та роботу спеціальної парламентської комісії з контролю над Службою зовнішньої розвідки» закріплює високий рівень парламентського нагляду за діяльністю розвідувальних органів. Члени комісії зобов'язані дотримуватися принципів державної таємниці, проходять спеціальну процедуру призначення, а їхні повноваження охоплюють як оцінку законності діяльності спецслужб, так і аналіз обґрунтованості їхнього бюджету, підготовку висновків для президента щодо кадрових рішень, контроль за виконанням рішень уряду та Вищої ради національної оборони. Важливим аспектом є обов'язкова аполітичність членів комісії та їхня незалежність від органів виконавчої влади [36, с. 20].

Треба зазначити, що моделі Польщі та Румунії є придатними для адаптації в українському контексті з огляду на подібність правових систем, орієнтованих на європейські стандарти, а також враховуючи євроатлантичні прагнення України. Актуалізація питань демократичного цивільного контролю на сьогодні є стратегічним викликом, зумовленим як триваючою війною, так і потребою посилення демократичних інститутів у секторі безпеки. Введення спеціалізованих парламентських комісій, які здійснюють незалежний контроль за діяльністю військових та спеціальних служб, є кроком до підвищення транспарентності, запобігання зловживанням повноваженнями та забезпечення належного розподілу влади.

Тому запозичення закордонного досвіду у сфері демократичного цивільного контролю, зокрема моделей, реалізованих у Польщі та Румунії, є доцільним і має ґрунтуватися на інтеграції до українського законодавства механізмів парламентського нагляду, процедур доступу до інформації, механізмів подання звітності, а також закріплення принципів аполітичності та професійної відповідальності членів контрольних органів.

Також вважаємо, що одним із найбільш ефективних механізмів залучення громадянського суспільства до процесів формування та реалізації державної

політики, зокрема цінової, є партиципативне бюджетування. Цей інструмент забезпечує безпосередню участь громадян в ухваленні рішень щодо розподілу бюджетних коштів, включаючи фінансування тарифної політики, інфраструктурних проєктів, послуг житлово-комунального господарства тощо.

В Україні партиципативне бюджетування почало розвиватися з 2015 року, і вже сьогодні існує кілька успішних пілотних проєктів, а саме: у таких містах як Полтава, Черкаси та Чернігів започатковано механізми громадської участі у формуванні місцевих бюджетів, у тому числі тарифної політики, в рамках ініціативи, підтриманої Фондом польсько-української співпраці РАУСІ. Ці ініціативи продемонстрували значний потенціал для зменшення соціальної напруги навколо тарифів та посилення довіри до органів місцевої влади [166].

У сучасних умовах, коли в Україні діє режим воєнного стану, значення демократичного цивільного контролю з боку громадянського суспільства зростає в рази. Обмеження, зумовлені необхідністю забезпечення національної безпеки, не повинні призводити до послаблення демократичних інституцій. Навпаки – саме в часи кризи демократія має демонструвати свою стійкість, адаптивність і здатність працювати в інтересах громадян. Підвищення ролі громадського контролю в таких умовах стає не лише можливим, а й життєво необхідним.

По-перше, демократичний цивільний контроль є запобіжником від надмірної концентрації влади, зловживань повноваженнями та ухвалення рішень без належного урахування інтересів суспільства. Воєнний стан, передбачаючи централізацію влади, створює підвищені ризики знецінення принципів підзвітності та прозорості. Саме громадянське суспільство, через механізми контролю, моніторингу та залучення до процесів прийняття рішень, здатне зберігати баланс між необхідною оперативністю дій держави та демократичними стандартами управління.

По-друге, за умов постійної небезпеки, втрат і тривожності, зростає

значення соціальної згуртованості. Публічна відкритість, реальна участь громадян у вирішенні важливих питань, чесне інформування про виклики та досягнення держави зміцнюють довіру до влади. Коли громадяни бачать, що їхню думкучують, що їхні ініціативи враховують, – формується відчуття спільної відповідальності за долю країни. У такі періоди це є надзвичайно важливим для збереження стабільності та внутрішньої єдності.

По-третє, у ситуації суттєвого дефіциту ресурсів – фінансових, матеріальних, людських – ефективність їх використання стає критичною. Саме громадський контроль дозволяє підвищити прозорість розподілу коштів, уникати корупції та сприяти прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Окрему увагу слід звернути на роль демократичного цивільного контролю у протидії дезінформації та гібридним загрозам. В умовах інформаційної війни ворог активно намагається підірвати довіру громадян до держави, поширюючи фейки, маніпуляції та викривлену інформацію. Прозорість, відкритість та залучення громадськості до процесів прийняття рішень дозволяють формувати правдивий, перевірений і спільно поділюваний наратив, що сприяє формуванню критичного мислення та посилює інформаційну стійкість суспільства.

Зрештою надзвичайно важливо вже зараз, не чекаючи завершення війни, закладати інституційні основи для повоєнного відновлення країни. Громадянське суспільство, яке має досвід ефективної участі у публічному управлінні, зможе стати потужним партнером держави в процесі реформ, модернізації інституцій, відбудови зруйнованої інфраструктури, повернення переселенців і соціальної реінтеграції.

Отож підвищення рівня демократичного цивільного контролю в умовах воєнного стану є не лише інструментом поточного управління ризиками, а й стратегічною інвестицією у майбутнє української демократії, що дає змогу зміцнити державність, підвищити стійкість інституцій, забезпечити прозорість і справедливість – і тим самим створити фундамент для сильної, демократичної та об'єднаної України після перемоги.

З метою підвищення ефективності демократичного цивільного контролю за процесами формування та реалізації державної політики, зокрема у соціально чутливих сферах, доцільним є впровадження комплексної системи інституційних, нормативних та організаційних заходів. Насамперед потребує подальшого розвитку належне нормативне закріплення участі інститутів громадянського суспільства у процесах ухвалення рішень, що стосуються суспільно значущих напрямів державної політики. У цьому контексті важливого значення набувають розширення повноважень громадських рад при органах виконавчої влади, запровадження обов'язкових громадських консультацій з питань, що мають істотний суспільний резонанс, а також створення незалежних дорадчих органів за участю представників громадськості. Водночас доцільним є поширення практики партиципативного бюджетування як ефективного механізму залучення населення до визначення пріоритетів публічних витрат, у тому числі у сферах, рішення в яких можуть впливати на вартість публічних послуг. Важливим напрямом удосконалення демократичного цивільного контролю є також цифровізація відповідних механізмів шляхом впровадження інтерактивних платформ для моніторингу рішень органів влади, участі в онлайн-обговореннях, подання звернень, скарг і петицій, а також оцінювання діяльності державних інституцій. Не менш суттєве значення має підвищення рівня громадянської компетентності через розвиток освітніх і просвітницьких програм, спрямованих на формування розуміння ролі громадян у публічному управлінні та контролі за діяльністю органів влади. Окрему увагу доцільно приділити фінансовій, методичній та інституційній підтримці незалежних аналітичних центрів, діяльність яких пов'язана з експертною оцінкою державної політики, здійсненням антикорупційного аналізу рішень і незалежним моніторингом найбільш суспільно значущих напрямів публічного управління.

Аналіз позитивного досвіду іноземних держав у сфері демократичного цивільного контролю свідчить про значну роль громадянського суспільства у забезпеченні прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів

публічної влади. Запровадження партиципативних механізмів, відкритих бюджетів, цифрових платформ контролю, інституціоналізованих форм співпраці між владою та громадськістю – усе це дозволяє не лише поліпшити якість управлінських рішень, а й підвищити довіру громадян до держави.

Для України, яка перебуває у надзвичайно складних умовах війни, запозичення таких підходів і адаптація їх до національного контексту є нагальною потребою. Розширення можливостей громадянського суспільства в здійсненні демократичного цивільного контролю сприятиме посиленню демократичного устрою, зменшенню ризиків корупції, а також забезпечить більш справедливий і збалансований розподіл ресурсів.

3.4. Адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України

Інформація є одним з елементів, які необхідні для розвитку, існування суспільства. А отже достатність заходів захисту творення та розповсюдження достовірної інформації є одним з основних завдань забезпечення національної безпеки. За часи незалежності України саме зараз наявний найбільший вплив загроз на інформаційну безпеку через повномасштабне вторгнення на територію нашої країни.

Інформаційна війна, яка сьогодні ведеться проти України, разом з іншими формами інформаційного протиборства та інформаційного конфлікту, є частиною широкого поняття – загроз національним інтересам та безпеці. Попри те, що з початку війни значно посилюється тиск на інформаційне середовище, питання ефективного захисту від дезінформації, кіберзагроз та інших проявів інформаційної агресії залишається недостатньо врегульованим.

На початку XXI століття розвиток інформаційного суспільства призвів до трансформації різних сфер суспільних відносин, з багатьма позитивними та

негативними наслідками.

До позитивних наслідків можна віднести швидку передачу великих обсягів інформації, прискорення її обробки та появу своєрідної інформаційної трансформації, яка сьогодні ототожнюється з цифровим та віртуальним простором. З іншого боку, існують і негативні наслідки, а саме: витік конфіденційної, таємної інформації в суспільство; поширення дезінформації та початок «інформаційних війн».

Інформаційні загрози суттєво впливають на об'єктів національної безпеки, тому держава зобов'язана забезпечувати їхній захист шляхом реалізації ефективних заходів запобігання та нейтралізації.

Оскільки інформаційна безпека є невід'ємною частиною національної безпеки, її забезпечення потребує ефективних інструментів, зокрема ухвалення стратегічно важливих політичних рішень та адаптації нормативно-правових актів до сучасних викликів.

У процесі розвитку інформаційного суспільства сформувався та набув актуальності термін «інформаційна безпека», що передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, пов'язаних з обігом, зберіганням та використанням інформації, до яких належить: створення та поширення недостовірної інформації; оприлюднення конфіденційної інформації; настання негативних наслідків від впровадження інформаційних технологій [86, с. 22].

На думку В. А. Ліпкана, загрози національним інтересам та національній безпеці в інформаційній сфері є синонімом поняття «інформаційна безпека» [80], хоча, як на мою думку ці два поняття не підлягають ототожненню і мають зовсім різні правові значення.

А. Марущак навпаки наводить таке визначення: «Інформаційна безпека – це поглиблені дослідження з питань інформаційної безпеки пов'язане з пріоритетами розвитку інформаційного законодавства України. З огляду на загрози національній безпеці України у сфері національних інформаційних ресурсів, важливим є проведення досліджень щодо правового використання

телекомунікацій у сучасному інформаційному суспільстві та правових механізмів протидії кіберзагрозам» [88, с. 23]. Автор вважає, що дослідження це є завдання інформаційної безпеки для забезпечення її захисту, але не може бути основною суттю визначення.

Наявність різних підходів до формування поняття інформаційної безпеки є позитивним моментом через можливість дослідження такого виду безпеки через призму різних наукових поглядів.

Законодавцем надано визначення поняттю «Інформаційна безпека України», котре закріплено у Стратегії інформаційної безпеки, а саме: «Інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом» [131].

У нашому розумінні інформаційна безпека – це захищеність громадянина, суспільства та держави в цілому від посягань на прозорість інформації, що забезпечується різними правовими засобами та має на мені викоринити витік конфіденційної інформації, розповсюдження неправдивої інформації та посягання на зміну внутрішнього сприйняття подій у світі будь-якої особи.

О. В. Олійник у своєму дослідженні зазначає, що інформаційна безпека [100, с. 8] як складова національної безпеки має певну структуру існування, що включає національні інтереси, загрози, заходи захисту, протидії та відновлення.

У процесі характеристики поняття національних інтересів вважаємо, що інтересами суспільства у сфері інформаційної безпеки є:

- належне забезпечення конфіденційності, що полягає у захисті витоку інформації чи несанкціонованого доступу;
- доступність, яка гарантує можливість громадян отримати необхідну інформацію в державі для досягнення поставлених цілей;
- повнота, яка зазначає, що громадяни мають право отримати інформацію у повному її об'ємі для задоволення власних потреб, за умови якщо така інформація не є конфіденційною.

На законодавчому рівні інформаційна загроза трактується як сукупність потенційних або реальних негативних явищ, тенденцій і чинників інформаційного впливу на особу, суспільство та державу, що реалізуються у межах інформаційного простору з метою перешкоджання або ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України [131]. Такі загрози здатні прямо або опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороноздатності.

Важливим завданням є встановлення класифікацій таких загроз та визначення критеріїв, за якими їх можна поділити. Саме чітка структурованість можливих загроз у подальшому допоможе у запровадженні системного підходу до їх подолання.

У попередній редакції Закону України «Про основи національної безпеки», що нині втратив чинність, було визначено основні типи інформаційних загроз, серед яких зокрема визначали:

- спроби впливати на громадську свідомість шляхом маніпуляцій, у тому числі через поширення інформації, що є неправдивою, викривленою чи упередженою;
- факти обмеження свободи вираження поглядів та перешкоджання вільному доступу до інформації громадянам;
- пропагування насильства, жорстокості та контексту, що має ознаки порнографічного через засоби масової інформації,

– злочинність у сфері інформаційних технологій, зокрема комп'ютерна злочинність та тероризм;

– розкриття відомостей, що становлять державну таємницю, а також конфіденційної інформації, яка належить країні чи має стратегічне значення для задоволення потреб суспільства та захисту національних інтересів. Після втрати чинності цим законом і прийнятті нового Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII вищенаведений перелік видів інформаційних загроз не було включено до нового нормативно-правового акту, проте види інформаційних загроз зафіксовано у Стратегії інформаційної безпеки, які поділені на глобальні й національні виклики та загрози, до яких увійшли:

1) глобальні загрози: збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній; інформаційна політика Російської Федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав; соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі; недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій;

2) національні загрози: інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на населення України; інформаційне домінування Російської Федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України; обмежені можливості реагувати на дезінформаційні компанії; несформованість системи стратегічних комунікацій; недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів; спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України; доступ до інформації на місцевому рівні; недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам.

Хоча ця класифікація має два види викликів і загроз – глобальні та національні, проте їх можна класифікувати на внутрішні та зовнішні відповідно.

Крім даної стратегії існують й інші нормативні акти, які містять перелік

чи згадку щодо видів інформаційних загроз. Наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» є пункт 16, що зазначає види загроз для інформаційної безпеки, а саме:

– витік технічними каналами, до яких належать канали побічних електромагнітних випромінювань і наведень, акустично-електричні та інші канали, що утворюються під впливом фізичних процесів під час функціонування засобів обробки інформації, інших технічних засобів і комунікацій;

– несанкціоновані дії з інформацією, у тому числі з використанням комп'ютерних вірусів;

– спеціальний вплив на засоби обробки інформації, який здійснюється шляхом формування фізичних полів і сигналів та може призвести до порушення її цілісності та несанкціонованого блокування [122].

Також у Державному стандарті України «Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення» – ДСТУ 3396.2-97 наявна низка термінів, пов'язаних з інформаційною безпекою, які прямо стосуються класифікації загроз [49]. Зокрема, пункт 5 «Загроза для інформації» містить такі визначення:

5.1. Витік інформації – неконтрольоване поширення таємної чи конфіденційної інформації таким чином, що призводить до її несанкціонованого отримання.

5.2. Порушення цілісності інформації – спотворення, знищення або руйнування інформації неправдивими відомостями.

5.3. Перехоплення інформації – перешкодження санкціонованому доступу до інформації [49].

А. Логінов визначає таку класифікацію інформаційних загроз: розкриття інформаційних ресурсів; порушення цілісності інформаційних ресурсів; збій у роботі обладнання [83].

В. Ліпкан наводить у своїй статті більш розширену класифікацію, а саме: залежно від ймовірності реалізації: можливі, неможливі, умовні; за рівнем рівнем детермінованості: закономірні, зумовлені; за рівнем цінності: прийнятні, допустимі; за характером впливу: системні, структурні, фундаментальні; за характером застосування: актуальні, потенційні, реалізовані, уявні; за ставленням до них: об'єктивні, суб'єктивні; за об'єктом впливу: особистість, суспільство, держава; залежно від походження: природні, техногенні або антропогенні; за ступенем передбачуваної шкоди: загрози та небезпеки; за повторюваністю практики: повторюваність та безперервність; за сферою виникнення: зовнішні, внутрішні [80].

Далі треба вказати про більш досконалий приклад класифікації, що запропонований О. Чайковським та Б. Кузьменко, та включає: загрози конфіденційності інформації, коли дані стають доступними організаціям, які не мають права їх отримувати; загрози порушення цілісності інформації, що охоплюють навмисне спотворення даних, оброблюваних автоматизованими системами; загрози порушення доступності інформації, які виникають у випадку блокування доступу легітимних користувачів до певних ресурсів автоматизованих систем [75, с. 6–7].

С. Гуцу [34] та О. Литвиненко [79] зазначають, що основними загрозами інформаційній безпеці є:

- 1) загроза особі, суспільству та державі від неякісної інформації (неточної, недостовірної або дезінформації);
- 2) загроза несанкціонованого та протиправного впливу третіх осіб на інформацію та інформаційні ресурси (системи їх виробництва, створення та використання);
- 3) загрози інформаційним правам і свободам особистості.

Найбільш повною класифікацією є думка А. Погребняка, який вважає, що загрози бувають випадковими без умислу та усвідомлення наслідків, а також навмисні. До випадкових загроз належать: помилки, що були допущені обслуговуючим персоналом та користувачами; випадкове знищення чи заміна

даних; втрата інформації через неналежне її збереження; некоректне функціонування програмного забезпечення, в тому числі, внаслідок зараження комп'ютерними вірусами та іншими шкідливими програмами; збої в роботі обладнання, електропостачання, дискових систем чи складових мережі тощо [109, с. 46–47].

До навмисних загроз відносять: розкриття, модифікації та копіювання даних та програм; несанкціонований доступ до інформації і мережевих ресурсів; розкриття, зміна чи підміна мережевого трафіку; створення та розповсюдження комп'ютерних вірусів, а також впровадження логічних бомб у програмне забезпечення; викрадення магнітних носіїв інформації та документів щодо розрахунку; руйнування чи навмисне знищення даних архіву; фальсифікація повідомлень, відмова визначати факт отримання інформації або зміна часу її отримання; перехоплення та ознайомлення з інформацією, що передається каналами зв'язку [108, с. 50]. Подібний підхід безумовно заслуговує уваги, бо запропонована класифікація дозволяє встановити наявність умислу в діях суб'єктів, який спричиняє чи створює загрози. Все це, у свою чергу, сприятиме формуванню ефективної та обґрунтованої системи покарань.

Отже, аналізуючи значні пропозиції наукових та нормативних здобутків щодо класифікації загроз та викликів, що впливають на інформаційну безпеку, треба дати таку класифікацію:

1. Зовнішні загрози інформаційній безпеці України – це сукупність негативних факторів та протиправних діянь, що походять від іноземних держав, організацій, структур або окремих осіб поза межами України та спрямовані на повалення інформаційного суверенітету, порушення функціонування інформаційної інфраструктури, спотворення міжнародного статусу держави, розголошення конфіденційної інформації країни. До таких загроз треба віднести:

– поширення неправдивої та недостовірної інформації актуальної ситуації в країні, через використання засобів масової інформації на цифрових

платформ та соціальних мережах. Як приклад, пропаганда та неправдива інформація, що розповсюджується російською федерацією щодо дій України;

- кібератаки на інформаційні ресурси, соціальні мережі, банківські системи. Як правило це незаконне втручання у роботу інформаційних, банківських систем з метою блокування доступу, знищення інформації або отримання незаконного доступу;

- недосконалість української медіа-сфери. Через низький рівень популярності українського медіа, до світових ЗМІ ускладнено донести правдиву інформацію тощо.

- маніпулятивне використання соціальних мереж та електронних платформ, що націлено для викривлення громадської думки;

- незаконно розвідувальна діяльність у сфері інформаційної безпеки, що проявляється у незаконному проникненні іноземних агентів, правопорушників до інформаційних реєстрів та баз даних країни.

2. Внутрішні загрози інформаційній безпеці України – це негативні чинники та протиправні діяння, що виникають у межах держави, пов'язані з діяльністю окремих осіб, груп, політичних або економічних суб'єктів, які використовують інформаційний простір України для розповсюдження неправдивої інформації; отримання конфіденційної інформації; повалення роботи інформаційних систем; виведення коштів з банківської системи країни тощо. До цього виду входять такі загрози:

- недостатній рівень медіаграмотності населення. Відсутність у значної частини громадян навичок критичного аналізу інформації, що знижує стійкість суспільства до інформаційних впливів, простіше кажучи люди не можуть відокремлювати отриману інформацію з медіапростору на достовірну та неправдиву;

- встановлення контролю обмеженого кола осіб за медіапростором, тобто використання медіа для просування корпоративних інтересів, що суперечать національним;

- неналежний рівень захищеності державних інформаційних систем.

Україна не має достатньої кількості програмного забезпечення для протидії несанкціонованому доступу чи технічним збоєм;

– значний показник громадян, які несуть у маси неправдиву інформацію за допомогою мережі «Інтернет».

На наш погляд, саме така класифікація містить у собі загальні види зовнішніх та внутрішніх загроз, які сформовані на підставі значної кількості наукових напрацювань. Сьогодні в Україні не існує універсального підходу до безпеки, що гарантував би стовідсотковий захист. Як наслідок, хакери та злочинці постійно вдосконалюють свої методи злому та проникнення. Тому системи інформаційної безпеки потребують постійного розвитку та посилення. Тож за вищенаведеною структурою потрібно виявити, які ж існують заходи запобігання та нейтралізації різних загроз, як на міжнародній так і вітчизняній аренах.

Основні положення правового забезпечення захищеності інформації та відповідальності за її порушення знайшли своє відображення і відповідне обґрунтування, зокрема, в Кримінальному (Стаття 329. Втрата документів, що містять державну таємницю; Стаття 359. Незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації; Стаття 361. Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж; Стаття 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї та інші), Цивільному (Стаття 200. Інформація; Стаття 277. Спростування недостовірної інформації; Стаття 278. Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права; Стаття 302. Право на інформацію та інше) кодексах України та Кодексі України про адміністративні правопорушення (Стаття 82-3. Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами

посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними; Стаття 91-4. Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації; Стаття 156-1. Порухення законодавства про захист прав споживачів; Стаття 163-9. Незаконне використання інсайдерської інформації та інші) [74].

Захист інформаційної безпеки має забезпечуватися передусім шляхом формування та реалізації виваженої, узгодженої й збалансованої державної політики в інформаційній сфері, що охоплює три ключові напрями: гарантування інформаційних прав і свобод людини, забезпечення державної безпеки в інформаційному просторі та охорону національного інформаційного ринку, економічних інтересів держави й підтримку вітчизняних виробників інформаційної продукції. Загалом політика у сфері інформаційної безпеки повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- обмеження доступу до інформаційних ресурсів допускається лише як виняток із загального принципу відкритості інформації та виключно в межах чинного законодавства;
- формування розвиненої інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критично важливих компонентів;
- посилення координації діяльності органів державної влади щодо виявлення, оцінювання та прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання їх виникненню та ліквідації наслідків, а також розширення міжнародного співробітництва у цій сфері;
- удосконалення нормативно-правового регулювання, спрямованого на захист інформаційних ресурсів і протидію кіберзлочинності;
- покладення на суб'єктів, які здійснюють збирання, зберігання та обробку персональних даних і конфіденційної інформації, юридичної відповідальності за їх належне збереження та використання;
- здійснення державного контролю за створенням і застосуванням засобів захисту інформації шляхом їх обов'язкової сертифікації та ліцензування відповідної діяльності;

– підтримка державою всебічного розвитку української мови як ключового інструмента трансформації накопичених знань у національний інформаційний ресурс [107].

На міжнародному рівні існує низка ефективних заходів запобігання та нейтралізації інформаційних загроз, які реалізуються завдяки правовим, організаційним та технічним механізмам, а саме:

1) укладення міжнародних угод та конвенцій. Наприклад Конвенція про кібезлочинність від 23 листопада 2001 року підписана у місті Будапешт стала першим міжнародним договором спрямованим на боротьбу з кіберзлочинністю шляхом гармонізації національного законодавства, удосконалення методів розслідування та посилення міжнародного співробітництва. В Конвенції зокрема закріплено механізми швидкого реагування на кіберінциденти та обміну електронними доказами між країнами учасницями [68];

2) співробітництво між країнами світу та в межах міжнародних організацій – Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), НАТО, ОБСЄ, Рада Європи, адже зусилля різних країн та організацій більше стимулюють створення спільних стратегій, стандартів та протоколів у відповідній сфері співпраці;

3) спільні навчання та тренінги у сфері кібербезпеки. Для прикладу, НАТО організовує щорічні навчання через Центр передового досвіду з кібероборони (CCDCOE). Відповідний центр є акредитованим НАТО центром кіберзахисту, який у своїй діяльності спрямований на проведенні досліджень, навчанні та навчанні та навчаннях. Центр є представником спільноти держав-членів НАТО та його партнерів, що надають 360-градусний погляд на кіберзахист, з досвідом у сферах технологій, стратегії, операцій та права [54];

4) регулювання діяльності цифрових платформ. Для прикладу, у 2018 році у ЄС було ініційовано Кодекс практики ЄС щодо дезінформації, який є добровільним. Учасники зобов'язуються до прозорості реклами, видалення фейкових акаунтів та співпраці з фактчекерами тощо [101].

З метою захисту інформаційної безпеки наша держава постійно затверджує різні плани, стратегії метою яких є запобігання та нейтралізації інформаційних загроз, також варто звернути увагу на такі заходи, як політичні ініціативи та законодавчу діяльність, що сприяють формуванню нових норм та механізмів захисту інформації в умовах сучасних загроз. Розглянемо деякі з них.

Першим і основним документом України на сьогодні є документ, в якому визначено шляхи запобігання та нейтралізації викликів та загроз, що впливають на інформаційну безпеку знову. є Стратегія інформаційної безпеки України [131], якою визначено повноваження суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, що дає чітке бачення повноважень кожного державного органу.

Отже, за результатами дослідження адміністративно-правових заходів запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України встановлено, що в цій сфері сформовано достатньо розгалужену систему правових та організаційних засобів, яка загалом має належне нормативне підґрунтя. До таких заходів належать формування і вдосконалення нормативно-правової бази, укладення міжнародних угод, розвиток міждержавного співробітництва, проведення навчань і тренінгів у сфері кібербезпеки, реалізація політичних ініціатив, а також підготовка й упровадження законодавчих змін. Водночас зазначені заходи становлять лише загальний рівень механізму забезпечення інформаційної безпеки, оскільки кожен із них конкретизується через спеціальні інструменти, процедури та форми реагування залежно від характеру відповідної загрози. У зв'язку з цим інформаційну безпеку доцільно розглядати як стан захищеності особи, суспільства і держави від деструктивних інформаційних впливів, що забезпечується системою правових, організаційних та інституційних засобів і спрямований на запобігання витоку конфіденційної інформації, поширенню недостовірних відомостей та маніпулятивному впливу на суспільну свідомість.

Загрози, що впливають на інформаційну безпеку, можна поділити на:

1. Зовнішні загрози інформаційній безпеці України, а саме: поширення неправдивої та недостовірної інформації актуальної ситуації в країні, через використання засобів масової інформації на цифрових платформах та соціальних мережах; кібератаки на інформаційні ресурси, соціальні мережі, банківські системи; недосконалість української медіа сфери; маніпулятивне використання соціальних мереж та електронних платформ; незаконно розвідувальна діяльність у сфері інформаційної безпеки.

2. Внутрішні загрози інформаційній безпеці України, а саме: недостатній рівень медіаграмотності населення; встановлення контролю обмеженого кола осіб за медіапростором; неналежний рівень захищеності державних інформаційних систем; значний показник громадян, які несуть у маси неправдиву інформацію за допомогою мережі «Інтернет».

Висновок до розділу 3

Розгляд адміністративно-правових заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України дозволило сформулювати цілісне бачення механізмів ідентифікації, оцінки, моніторингу, паспортизації загроз, а також визначити роль демократичного цивільного контролю у сучасній системі захисту держави. На основі цього сформульовано такі висновки:

1. Встановлено, що адміністративно-правове забезпечення ідентифікації та моніторингу загроз є ключовим елементом системи національної безпеки, оскільки саме воно визначає порядок виявлення, аналізу, прогнозування та оцінки відповідних ризиків.

Особливістю адміністративно-правового забезпечення ідентифікації (оцінки) та моніторингу загроз національної безпеки є інтегроване використання норм адміністративного права для регламентації діяльності уповноважених органів у процесі виявлення, аналізу та постійного

спостереження за потенційними та реальними загрозами.

2. Встановлено, що паспортизація загроз національній безпеці являє собою процес фіксування, задокументування різних явищ та подій, що впливають на різні складові національної безпеки країни, а також одразу вноситься алгоритм подолання таких загроз за чіткими схемами, котрі розробляються відповідними суб'єктами тощо.

Особливостями проведення паспортизації в сучасних умовах є врахування таких аспектів: наявність гібридних загроз, що характеризується поєднанням військових, інформаційних, економічних загро; нагальна потреба у боротьбі з дезінформацією, яка розпалює ворожнечу як на зовнішній, так і внутрішній арені певної країни; потреба в оновленні методів збору та аналізу даних із використанням штучного інтелекту; постійна міжнародна координація.

Запропоновано внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» шляхом доповнення Розділу V «Планування у сферах національної безпеки і оборони» новою статтею 35-1 «Система паспортизації загроз національній безпеці», якою:

– передбачити обов'язок суб'єктів забезпечення національної безпеки, відповідно до сфери їх компетенції, розробляти паспорти загроз для кожного напрямку системи національної безпеки;

– визначити, що паспорти загроз мають затверджуватися відповідними нормативними документами (наказами міністерств, відомств тощо);

– установити обов'язковість щоквартального аналізу та оновлення паспортів, з метою виявлення нових або модифікованих загроз.

3. Демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони є ключовим елементом ефективного та прозорого функціонування системи національної безпеки України. Цивільний контроль сприяє підвищенню підзвітності й прозорості діяльності силових структур, запобіганню зловживанням владою, посиленню довіри громадян до державних інституцій. У системі заходів реагування на виклики та загрози він виконує превентивну і

стабілізує функцію, забезпечуючи легітимність рішень у сфері безпеки та оборони.

Демократичний цивільний контроль посідає ключове місце в системі заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України, оскільки забезпечує баланс між ефективністю діяльності сектору безпеки та дотриманням принципів верховенства права, прав людини й демократичних стандартів управління.

4. Відсутність нормативно закріпленого визначення не дає повного розуміння, які саме діяння можна віднести до інформаційних загроз, що, відповідно, зумовлює несвоечасність їх виявлення та нейтралізації. Наявність наразі лише одного концептуального документа для запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз країні та суспільству у вигляді плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року не дозволяє з упевненістю говорити про належне нормативно-правове забезпечення національної безпеки країни та її інформаційної складової, адже з огляду на положення ст. 17 Конституції України саме забезпечення інформаційної безпеки віднесено до найважливіших функцій держави нарівні із захистом українського суверенітету та територіальної цілісності.

Крім того, пропонується у законодавчій площині визначити повний перелік можливих видів інформаційних загроз національній безпеці України та детермінанти їх поширення; чіткі заходи реагування органів державної влади на виникнення таких загроз; заходи посилення юридичної відповідальності за вчинення таких дій та встановити покроковий алгоритм дій для відновлення стабільної системи захисту інформаційної безпеки. Не менш актуальним вбачається також визначення потенційних каналів проникнення деструктивної інформації в національний інформаційний простір та поступове виявлення нових потенційних загроз для суспільних, державних, інформаційних, організаційних процесів в умовах дії правового режиму воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у формуванні цілісного наукового підходу до розуміння адміністративно-правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці України, у визначенні їх сутності, змісту, системи, особливостей нормативного забезпечення та практичної реалізації, а також в обґрунтуванні напрямів удосконалення адміністративного законодавства і механізмів державного реагування у відповідній сфері.

Проведене дослідження дозволило сформулювати низку пропозицій, рекомендацій та висновків для досягнення запланованого результату.

1. З'ясовано правову природу викликів та загроз національній безпеці України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов та визначено її як комплексне державно-правове явище, що відображає сукупність факторів, процесів і дій, здатних створювати небезпеку для особи, суспільства та держави. Встановлено, що в адміністративно-правовому аспекті вони потребують нормативного визначення, систематизації та закріплення належних механізмів виявлення, оцінки, попередження і нейтралізації.

До основних видів викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України віднесено політичні, воєнні, економічні, соціальні, інформаційні, кібернетичні та екологічні. Обґрунтовано, що їх видова диференціація зумовлюється сферою виникнення, характером впливу, масштабом можливих наслідків і рівнем небезпеки для стабільності держави, суспільства та функціонування системи публічного управління. За типологією загрози національним інтересам включають три категорії: регіональні, міждержавні та гібридні (тактичного, оперативного та стратегічного рівня, коротко- та довгострокові). Джерелами поширення викликів та загроз національній безпеці та національним інтересам України є сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема дії чи бездіяльність держав, організацій та окремих осіб, кризові суспільно-політичні й соціально-

економічні процеси, інформаційно-комунікаційні та кібернетичні впливи, а також природні й техногенні фактори.

2. З'ясовано особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України, що полягають у: 1) визначенні та встановленні загальних принципів правового регулювання шляхів забезпечення захисту національної безпеки, що полягає у розробленні ефективних законів та підзаконних («безпекових») нормативно-правових актів тощо; 2) забезпеченні розбудови й функціонування єдиної, внутрішньо узгодженої й стабільної системи заходів забезпечення національної безпеки; 3) створенні ефективної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці, своєчасного запобігання внутрішнім та зовнішнім детермінантам ускладнення безпекової ситуації на загальнодержавному та регіональному рівнях, внутрішнього та зовнішнього публічного контролю, а також відшкодування завданих збитків державі та суспільству.

Встановлено, що адміністративно-правове реагування з боку держави на виклики та загрози національній безпеці повинно здійснюватися насамперед шляхом вироблення низки нормативно-правових документів, що визначатимуть компетенцію суб'єктів владних повноважень, як способу реагування на попередження негативного впливу, захист та відновлення безпекової ситуації країни. Сприятиме вирішенню багатьох проблем забезпечення національної безпеки країни та протидії наявним детермінантам внутрішніх та зовнішніх її загроз і викликів: повне подолання корупції; подолання критичної залежності поставок енергоресурсів з інших держав; усунення проблем безробіття населення, численної «бідності» і соціального захисту населення; досягнення єдиних поглядів суспільства щодо формування нового змісту національної ідеї, яка б стала чинником консолідації українського суспільства та формування відповідного рівня національної самосвідомості.

3. Запозичення міжнародного досвіду забезпечення національної безпеки

має відбуватися не шляхом прямого перенесення іноземних моделей, а через комплексну систему адаптації та поступового впровадження. Лише за таких умов закордонний досвід може стати дієвим інструментом зміцнення української державності та її стійкості перед сучасними безпековими загрозами. Імплементация закордонного досвіду адміністративно-правового реагування на виклики і загрози національній безпеці України може здійснюватися шляхом:

1) запровадження в Україні щорічного публічного Національного реєстру ризиків і загроз за зразком Великої Британії, де зовнішньою версією урядової оцінки ризиків є «National Risk Register», доповнений окремим аналізом довгострокових ризиків. Для України це означає доцільність нормативного закріплення двох паралельних документів: відкритого реєстру актуальних загроз і окремого стратегічного огляду середньо- та довгострокових ризиків;

2) імплементации фінської моделі «всеохоплюючої безпеки» через постійну міжсекторальну платформу при РНБО України, до якої мають бути інституційно включені не лише органи влади, а й бізнес, оператори критичної інфраструктури, наукові установи, громадські організації та громадяни. У Фінляндії така координація забезпечується Security Committee і реалізується в межах Security Strategy for Society; для України це може бути запозичено як модель формалізованої співпраці всіх учасників національної стійкості;

3) закріплення на рівні підзаконного регулювання єдиного механізму термінового масового оповіщення населення про небезпеку за прикладом польської системи «RCB Alert», яка надсилає SMS-попередження у разі високої ймовірності прямої загрози життю чи здоров'ю та формує їх на підставі інформації від міністерств, поліції, пожежної служби, прикордонної охорони та інших органів;

4) створення інтегрованої національної моделі кіберреагування за естонським зразком, де в межах одного державного центру поєднано функції національного центру кібербезпеки, реагування на інциденти та підготовки до криз і кібернавчань. В Естонії ці функції виконує RIA через NCSC-EE і CERT-

ЕЕ. Для України це може бути використано як приклад інституційного об'єднання моніторингу, інцидент-реагування, превентивного захисту й регулярних міжвідомчих навчань;

5) запозичення французького підходу до режимів загрози у вигляді багаторівневого плану реагування, подібного до «Vigipirate», який є центральним інструментом протидії тероризму та об'єднує органи державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронні органи, а також громадян у спільному режимі профілактики та захисту можливих викликів та загроз національної безпеки;

6) удосконалення системи цивільної готовності населення на основі ізраїльського досвіду «Home Front Command», де діє постійний механізм раннього попередження за локацією, офіційний мобільний застосунок оповіщення та безперервне інформування населення щодо правил поведінки під час різних типів загроз. Таке запозичення може бути корисним як модель персоналізованого сповіщення та стандартизованих інструкцій цивільного захисту, інтегрованих у загальну систему реагування на загрози національній безпеці;

7) запровадження в Україні обов'язкової процедури аналізу результатів після завершення міжвідомчих безпекових операцій і навчань із веденням єдиного реєстру виявлених недоліків, відповідальних виконавців та строків їх усунення, а також із підготовкою окремого публічного узагальнення засвоєних уроків. Такий підхід доцільно запозичити з британської моделі «Lessons management», де використовуються «Lessons Management Register, Implementation Action Tracker»;

8) створення спеціального протоколу публічного інформування про значне іноземне втручання у виборчі та інші державні процеси, за яким міжвідомча група уповноважених посадових осіб отримує право офіційно повідомляти суспільство про встановлені факти втручання ще до завершення всіх політичних або кримінальних процедур. Подібний механізм використовується в Канаді у формі «Critical Election Incident Public Protocol»;

9) запровадження національної системи комплексного оцінювання ризиків і загроз із розподілом на національний, регіональний і місцевий рівні, за зразком багаторівневих моделей стратегічного аналізу;

10) забезпечення кадрової та освітньої підтримки такої імплементації, включаючи підготовку фахівців із безпекового аналізу, стратегічного планування, ризик-менеджменту та міжвідомчої координації і взаємодії реагування на виклики і загрози національній безпеці України.

4. Обґрунтовано, що у системі правових засад реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України провідне місце належить нормам адміністративного права, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію конституційного обов'язку держави щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки, а також визначають правову основу, принципи, інституційну побудову, форми, методи й процедури діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері. Зазначене пояснюється тим, що саме за допомогою норм адміністративного права визначаються: 1) цілі, принципи, пріоритети та основні напрями державної політики у сфері реагування на виклики та загрози національній безпеці України; 2) організаційно-управлінські засади функціонування сектору безпеки і оборони, а також місце кожного його елемента у загальній системі забезпечення національної безпеки; 3) система суб'єктів адміністративно-правового реагування, їх структура, компетенція, повноваження, адміністративно-правовий статус і межі відповідальності; 4) порядок координації, взаємодії та інформаційного обміну між суб'єктами сектору безпеки і оборони, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також інститутами громадянського суспільства; 5) форми і методи адміністративно-правового реагування на внутрішні та зовнішні виклики і загрози, зокрема заходи виявлення, оцінки, моніторингу, запобігання, локалізації та нейтралізації загроз; 6) процедури стратегічного планування у безпековій сфері, включаючи підготовку, реалізацію та коригування стратегій, доктрин, концепцій і програмних документів;

7) порядок розроблення та погодження паспорта безпеки на об'єкт критичної інфраструктури; 8) механізми демократичного цивільного контролю, підзвітності та законності у діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; 9) спеціальні правові режими підтримки оборонно-промислового комплексу, у тому числі режим Defence City, який передбачає окремі організаційні, податкові, митні та процедурні інструменти для підприємств ОПК як складову посилення спроможності держави реагувати на загрози національній безпеці; 10) порядок застосування допоміжних адміністративно-правових інструментів, пов'язаних із державним експортним контролем, міжвідомчим погодженням та супроводом міжнародних оборонних договорів, що в сучасних умовах також інтегруються в механізм безпекового реагування через інструменти Defence City.

5. Проаналізовано систему й адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, яких поділено на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції, а також визначено їх роль у забезпеченості захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Виокремлено характерні ознаки суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України, які полягають у наступному: 1) мають публічно-правову природу, оскільки діють у межах Конституції та законів України, а їхні функції й повноваження у сфері національної безпеки визначаються законодавством; 2) їм притаманна функціональна спрямованість на виявлення, попередження, відвернення та нейтралізацію загроз національним інтересам України; 3) для них характерна системність і багаторівневність організації, адже сектор безпеки і оборони складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, а також громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки;

4) відзначаються розмежуванням компетенції, що передбачає їх поділ на суб'єктів загальної, спеціальної та допоміжної компетенції; 5) їх визначальною рисою є координаційно-взаємодіючий характер діяльності на чолі із Радою національної безпеки і оборони України; 6) вони функціонують на засадах верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності, оскільки вся система сектору безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю; 7) їх ознакою є поєднання владного і суспільного елементів у механізмі реагування, адже законодавство прямо відносить до складу сектору безпеки й оборони не лише державні органи, а й громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки; 8) властивість галузевої універсальності реагування, адже державна політика у сферах національної безпеки і оборони охоплює воєнну, зовнішньополітичну, державну, економічну, інформаційну, екологічну безпеку, безпеку критичної інфраструктури та кібербезпеку.

6. Визначено, що форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України є зовнішнім вираженням практичної діяльності уповноважених суб'єктів сектору безпеки і оборони, яка здійснюється в межах їх компетенції на підставі норм адміністративного права та спрямована на запобігання, локалізацію і нейтралізацію загроз національним інтересам. До таких форм доцільно віднести нормотворчу діяльність, видання індивідуальних адміністративних актів, координацію та взаємодію між суб'єктами забезпечення національної безпеки, укладення адміністративних договорів, а також вчинення організаційних, інформаційно-аналітичних і матеріально-технічних дій. Саме через зазначені форми відбувається практична реалізація державно-владного впливу у сфері реагування на виклики та загрози національній безпеці України.

З'ясовано, що методи адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України становлять визначену адміністративно-правовими нормами сукупність способів, засобів і прийомів, які застосовуються уповноваженими суб'єктами для реалізації відповідних форм реагування. До основних методів такого реагування віднесено методи планування, регламентації,

контролю, адміністративного примусу, переконання, організації, інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки ризиків. На відміну від форм, які відображають зовнішній бік управлінської діяльності, методи характеризують внутрішній інструментарій здійснення владного впливу на безпекові відносини, забезпечуючи цілеспрямованість, послідовність і результативність реагування на загрози.

Обґрунтовано, що форми і методи адміністративно-правового реагування мають перебувати у тісному функціональному взаємозв'язку, бути нормативно визначеними, узгодженими між собою та адаптованими до сучасного безпекового середовища. Особливістю сучасного адміністративно-правового реагування є його превентивна спрямованість, що виявляється в орієнтації на своєчасне виявлення загроз, їх оцінку, моніторинг, паспортизацію та прийняття зважених управлінських рішень, необхідних для мінімізації ризиків і забезпечення належного рівня захищеності національних інтересів України.

7. Результати дослідження підтверджують необхідність формування комплексного підходу до моніторингу загроз, який поєднуватиме правові, організаційні та технологічні засади. Встановлено, що підвищенню ефективності моніторингу загроз національній безпеці країни, посиленню безпекового потенціалу держави та збереженню її суверенітету й стабільності в умовах сучасних глобальних викликів сприятимуть: 1) ухвалення спеціального закону про моніторинг загроз національній безпеці, який би визначав єдині стандарти збору, аналізу та реагування на них; 2) доповнення Закону України «Про національну безпеку України» положеннями про обов'язкову інтеграцію сучасних інформаційних технологій у процес моніторингу загроз національній безпеці; 3) упровадження на рівні підзаконних актів чітких процедур обміну інформацією між суб'єктами забезпечення національної безпеки для підвищення ефективності міжвідомчої координації та взаємодії; 4) розширення функціональних можливостей органів, відповідальних за моніторинг загроз національній безпеці, шляхом надання їм додаткових повноважень у сфері прогнозування та оцінки ризиків;

5) упровадження навчальних програм для співробітників відповідних органів, спрямованих на підвищення їхньої компетенції в управлінні загрозами; 6) забезпечення регулярного аудиту системи моніторингу загроз національній безпеці для виявлення прогалин та їх оперативного усунення; 7) створення єдиної цифрової платформи для обміну даними між державними органами, що дасть змогу зменшити дублювання інформації та прискорити процеси реагування на виклики та загрози національній безпеці країни.

8. Встановлено, що паспортизація загроз національній безпеці є важливим адміністративно-правовим інструментом їх систематизації та врахування у процесі державного реагування. Її значення полягає у формалізації загроз через документування проектних ризиків, заходів захисту та оцінки стану захищеності об'єктів критичної інфраструктури.

Особливостями проведення паспортизації загроз національній безпеці в сучасних умовах є: 1) її похідний характер від стратегічного безпекового планування; 2) орієнтація на конкретизовані проектні загрози, що здійснюється з урахуванням національного, секторального та об'єктового рівнів; 3) об'єктний характер, адже паспорт безпеки розробляється окремо щодо кожного об'єкта критичної інфраструктури; 4) комплексний зміст; 5) поєднання ідентифікації загроз із плануванням заходів протидії; 6) багаторівнева процедура погодження; 7) міжвідомчий характер; 8) обов'язковість дотримання строків і процедурної дисципліни; 9) режим обмеженого доступу до відповідної інформації; 10) адаптивність до умов воєнного стану; 11) динамічний характер; 12) контрольований характер; 13) інформаційно-аналітична спрямованість; 14) зв'язок із засадами законності, підзвітності та ефективності.

9. З'ясовано, що демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони посідає особливе місце серед заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці України, оскільки він не лише супроводжує діяльність відповідних суб'єктів, а й забезпечує її законність, підзвітність, прозорість, ефективність і відповідність

дотримання принципу верховенства права. Значення демократичного цивільного контролю над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони полягає в тому, що через Президента України, Верховну Раду України, Раду національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, судовий контроль і громадський нагляд забезпечується недопущення використання сил безпеки і сил оборони всупереч Конституції та законам України, порушення прав і свобод людини, нецільового використання ресурсів, а також створюються передумови для своєчасного коригування державної політики у безпековій сфері.

Обґрунтовано, що в системі реагування на виклики та загрози національній безпеці демократичний цивільний контроль виконує насамперед превентивну функцію, оскільки забезпечує баланс між потребою в оперативному застосуванні безпекових інструментів і необхідністю додержання демократичних стандартів суспільного розвитку. Водночас встановлено, що поряд із нормативно закріпленими формами контролю з боку вищих органів державної влади подальшого розвитку потребує громадський нагляд як складова демократичного цивільного контролю, зокрема в частині розширення реальних можливостей інститутів громадянського суспільства щодо участі в оцінці діяльності сектору безпеки і оборони, підготовці аналітичних висновків та представленні пропозицій із питань національної безпеки.

10. Визначено, що адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України становлять систему нормативно визначених організаційних, інформаційно-аналітичних, контрольних і координаційних дій уповноважених суб'єктів сектору безпеки й оборони, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінку, локалізацію та нейтралізацію дезінформаційних, пропагандистських, кібернетичних та інших деструктивних впливів на інформаційний простір держави. Обґрунтовано, що пріоритетними серед таких заходів є законодавча

конкретизація видів інформаційних загроз і каналів їх поширення, системний моніторинг вітчизняного та іноземного інформаційного середовища, аналітичне опрацювання інформації для виявлення загрозливих наративів, посилення координації дій між суб'єктами сектору безпеки і оборони, а також встановлення чітких алгоритмів реагування і відновлення стабільного функціонування інформаційної сфери країни в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Вид. 4-е. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
2. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
3. Аналітична доповідь. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD_187-188_2022_ukr_full.pdf.
4. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». «Залізний купол» демократії: досвід Ізраїлю для України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1o2GDVAtULFRhSfOuJuRvtHNKpdCy1DLr/view>
5. Антонів М., Миронюк С. А., Дрок І. С. Діяльність міжнародних волонтерських організацій як запорука національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2026. № 1.
6. Бадрак В., Згурець С., Лаптіїчук В., Поляков Л. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки. Київ, 2011. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=3c38095e-4b0b-26e6-380a-7c3aабес671e&groupId=252038
7. Балинська О. М., Гарасимів Т. З. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Львів : Вид-во ЛДУВС, 2010. 415 с.
8. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
9. Бессонова М. Стратегії національної безпеки США постбіполярної епохи: головні регіональні виміри загроз американським інтересам. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 75. С. 141–144.
10. Біденко А. Законодавчі аспекти управління національною безпекою за рубежем. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 132–140.

11. Біла книга з питань оборони Франції – програмний документ сучасної геополітики. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=29235
12. Бірюков Г. М. Фінансовий моніторинг у протидії легалізації (відмиванню) коштів в Україні. URL: http://www.economyconfer.com.ua/full_article/580
13. Бодрук О. С. Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія. Київ : НІПМБ, 2001. 300 с.
14. Бондаренко В. А., Єсімов С. С. Правове регулювання діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина в країнах Європейського Союзу. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 2. С. 28–36.
15. Бондаренко Н. В. Законотворча діяльність як правова категорія. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=189>
16. Буцан М. С. Функції держави: поняття, класифікації, наукові трактування. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 406–410. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/938349.pdf>
17. Бучик В. С. Стан та перспективи співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері безпеки. *Реальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали VII регіон. науково-практ. конф. (Дніпро, 14 трав. 2020 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 127–129.
18. Бучик В. С. Стратегічна культура у політиці соціального забезпечення Європейського Союзу: характеристика дня і ночі. *Економіка і держава*. 2012. № 4. С. 137–141.
19. В Україні щомісяця закриваються втричі менше бізнесів, ніж у 2021 році: інфографіка. URL: <https://chas.news/news/v-ukraini-schomisyatsya-zakrivayutsya-vtrichi-menshe-biznesiv-nizh-u-2021-rotsi-infografika>
20. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 2 (21). С. 155–165.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

22. Стрекозов В. Г., Кудашкін А. В. Військове право : підручник. Серія «Право в Збройних Силах – консультант». Миколаїв : За права військовослужбовців, 2004. Вип. 45. 640 с.

23. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. *Вибр. наук. праці*. Київ: НІСД, 2016. 528 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/Vlasuk-fin-99d56.pdf>

24. Войтовський К. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodoformuvannya-stratehiyi-natsionalnoyi>

25. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.

26. Вонсович О. С. Стратегія національної безпеки США 2017 р.: нові підходи щодо боротьби з пріоритетними викликами та загрозами. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 129. С. 332–334.

27. Ворона П. В., Мучник А. М. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : навч.-метод. посіб. Полтава : ПП Шевченко, 2010. 98 с.

28. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. Адміністративне право України. Повний курс. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

29. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Київ : Наш формат, 2020. 448 с.

30. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Політологія. Наукові праці*. 2011. Вип. 143. Т. 155. С. 42–46.

31. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. Глобальна та національна безпека: підручник. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

32. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної

безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2022. № 1. С. 18–24.

33. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Київ : НІСД, 2010. 288 с.

34. Гуцу С. Ф. Правові основи інформаційної діяльності. URL: <http://stadrada.com.ua>.

35. Де в Україні дихати важко: Маріуполь очолює рейтинг міст з найбруднішим повітрям. URL: <https://glavcom.ua/news/de-v-ukrajini-dihati-vazhko-mariupol-ocholyuje-reyting-mist-z-naybrudnishim-povitryam--758092.html>.

36. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки: актуальні джерела. Вид. 2-ге, дороб. і допов. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. Київ, 2016. 272 с.

37. Державне управління : підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

38. Дерзська В. Цивільний контроль за діяльністю органів Національної поліції України: поняття, суб'єкти, види та значення в забезпеченні законності. *Підприємництво, господарство і право. Адміністративне право і процес*. 2020. № 11. С. 106–110.

39. Деякі питання паспортизації об'єктів критичної інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818-2023-%D0%BF#n9>

40. Джарта В. В. Види нормативно-правових засад управління об'єктами державної власності в Україні. *Адміністративне право і процес*. № 2 (8). 2014. URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%8F/Downloads/432-Article%20Text-733-1-10-20190422.pdf>

41. Джураєва О. О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні*

проблеми держави і права. 2005. Вип. 25.

42. «Яйця по 17 гривень для ЗСУ»: автор розслідування ZN.UA отримав премію, за яку придбали дрони для Бахмута. *Дзеркало тижня*. 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jajtsja-po-17-hriven-dlja-zsu-avtor-rozsliduvannja-znu-a-otrimav-premiju-za-jaku-pridbali-droni-dlja-bakhmuta-.html>

43. Дзюба Т. М., Опанасенко М. І. Розроблення паспорту загрози для системи раннього виявлення загроз національній безпеці України. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2021. № 4 (12).

44. Дроздов О., Григоренко Є., Передерій О., Стебелєв А. Переваги та особливості застосування висновків експерта в галузі права. *Вісник «Правники України»*. № 18 (1524). 01.05–14.05.2021. URL: <https://zib.com.ua/ua/147534.html#>

45. Дроздюк В. А. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 202–208.

46. Житний П. В., Карамішева Г. М. Вплив економічного аналізу на систему економічної безпеки банківської діяльності. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2011. № 23 (II). С. 231–235.

47. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) : навч. посіб. / за редакцією О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 400 с.

48. Застосування штучного інтелекту у сфері національної безпеки та обороноздатності держави. URL: <https://sidcon.com.ua/tpost/7vuygong71-zastosuvannya-shtuchnogo-ntelektu-u-sfer>

49. Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення: ДСТУ 3396.2-97. Чинний від 01.01.1998. URL: <https://tzi.com.ua/478.html>.

50. Звіт Міністерства культури та інформаційної політики України за 2023 рік щодо виконання Плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року. URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/zvit-shhodo-vykonannya-planu-zahodiv-z-realizacziyi->

strategiyi-informacijnoyi-bezpeky-za-2023-rik.pdf

51. Звоздецька О. Дезінформація як загроза національній безпеці Європейського Союзу: проблеми та підходи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. Т. 43. С. 30–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2021_43_5.

52. Зеленський та Макрон підписали угоду про безпеку: що вона передбачає. *Дзеркало тижня*. 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskij-ta-makron-pidpisali-bezpekovu-uhodu-shcho-vona-peredbachaje.html>.

53. Зойменіхт О., Гаращук О., Ладохін О. Біла книга: ідеї та рекомендації, як рухатися вперед українській науці? Погляд української наукової діаспори. *Наука та інновації*. 2019. Т. 15. № 5. С. 106–119.

54. Ілмар Тамм. Центр експертизи з питань кооперативної кібероборони (CCDCOE), *NATO unclassified rel. to EU/PFP*. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/pdf/CCD%20COE%20presentation%20ukr.pdf>.

55. Калашник А. С. Адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвип. № 2. С. 302–307. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/311/280>.

56. Калашник А. С. Інноваційні підходи до вдосконалення адміністративно-правового забезпечення моніторингу загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 218–225. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1159/981>.

57. Калашник А. С. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 274–279. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/548/481>.

58. Калашник А. С. Система суб'єктів адміністративно-правового

реагування на виклики та загрози національній безпеці України: їх повноваження та взаємодія. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спецвип. № 1. С. 249–255. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1215/1029>.

59. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. Київ : НІСД, 2013. 104 с.

60. Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком «Проблема справедливості». Переклад з німецької О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.

61. У Києві біля КМДА відбувся мітинг з вимогою виділяти більше грошей на ЗСУ. URL: https://kyivvlada.com.ua/news/u-kievi-bilya-kmda-vidbuvsya-miting-z-vimogoyu-vidilyati-bilshe-groshej-na-zsu/?utm_source.

62. Китайські ініціативи глобальної безпеки. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Бінтель»*. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/kitajski-iniciativi-globalnoi-bezpeki/>.

63. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.

64. Кобко Є. Подолання загроз національній безпеці України: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1.

65. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 122–134.

66. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

67. Конах В. К., Лазоренко О. А. Загрози та виклики національним інтересам України в інформаційній сфері в умовах глобалізації. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2 (31). С. 73–78.

68. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція Ради Європи від

23.11.2001 (станом на 07.09.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

69. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

70. Концепція (основ) національної безпеки України. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13342&pf35401=24861>

71. Концепція національних інтересів України в сучасних умовах. URL: <https://www.nru.org.ua/pro-partiiu/dokumenty/2107-kontseptsiya-natsionalnykh-interesiv-ukrayiny-v-suchasnykh-umovakh>.

72. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Вид. 2-ге. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

73. Крикун В., Бауліна Т. Дезінформація як засіб гібридної війни: сутність і наслідки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія.* 2022. Вип. 2. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNUF_2022_2_7.

74. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрями та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

75. Кузьменко Б. В., Чайковська О. А. Захист інформації : навч. посіб. Видавничий відділ КНУКіМ, 2019. Ч. 2. 69 с.

76. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2002. 17 с.

77. Легенька М. М. Поняття та зміст дефініції «адміністративно-правове реагування на вчинення домашнього насильства». URL: https://www.nvppp.in.ua/vip/2018/6/tom_2/12.pdf.

78. Липовська Н. Демократичний цивільний контроль як чинник забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека:*

теоретичні та прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). 2024. Ч. I. С. 40–43.

79. Литвиненко О. Проблема інформаційної безпеки в контексті міграційних процесів. URL: https://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2012_7/lytvynenko.pdf.

80. Ліпкан В. А. Національна безпека України. URL: https://www.pidruchniki.ws/15341220/politologiya/ponyattya_vidi_zagroza_natsionalnim_interesam_natsionalniy_bezpetsi_informatsiyniy_sferi.

81. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : КНТ, 2009. 576 с.

82. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 583 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html>.

83. Логінов А. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2005.

84. Магновський І. Й. Правова нормативність та її особливості на сучасному етапі розвитку національного права України. *Правова система: теорія і практика*. 2016. № 1. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2016/1/12.pdf>.

85. Мазур М. В. Судова практика як джерело права: проблема визначення поняття. *Форум права*. 2011. № 3. С. 493–497. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11mmvrvp.pdf>.

86. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 22 с.

87. Маркович Х.М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія : Економічна. Серія : Юридична. 2023. Вип. 38. С. 10–15. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8163881>.

88. Марущак А. І. Пріоритети розвитку інформаційного права України. *Інформація і право*. 2021. № 1. С. 20–24.
89. Мельник С. Адміністрування національної безпеки й оборони органами військового управління у державах Азії (на прикладі Японії, Китаю, Південної Кореї). *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 2(18). С. 55–60.
90. Мельниченко Б. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2021. № 2 (30). С. 68–72.
91. Балашов Е., Білоконь М., Борозенцева Т., Головянко М., Гришко С., Жовтенко Т. Методика навчання в умовах гібридних загроз : посібник Харків : ТОВ «Технологічний центр груп», 2023. 84 с.
92. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Кучма Д. Я., Дацюк А. В. Методика реагування на виклики, небезпеки та загрози національній безпеці держави : навч. посіб. / за ред. В. Ю. Богдановича. Київ: НАДУ, 2009. 40 с.
93. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо публічного адміністрування у сфері національної безпеки. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 323–329.
94. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: монографія. Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. 384 с.
95. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп.; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. 84 с.
96. Німецька стратегія безпеки: Росія — найбільша загроза миру в майбутньому. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/nimecka-strategia-bezpeki-rosia-najbilsa-zagroza-miru-v-majbutnomu/a-65911502>.
97. Німеччина представила нову стратегію національної безпеки. *Радіо «Свобода»*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-strategiya-bezpeka-nimechchyna/32459583.html>.
98. Нова стратегія національної безпеки Польщі: стримувати імперію. Texty.org.ua. URL: <https://texty.org.ua/fragments/101175/nova-stratehiya->

nacionalnoyi-bezpeky-polshi-strymuvaty-imperiyu/.

99. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Мандрагеля В. А. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2012. 52 с.

100. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.

101. Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення. *Liga Zakon*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya.

102. Орлик В., Гриценко А. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. *Центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-10/171022_us_nss_pdf.pdf.

103. Основні загрози та шляхи забезпечення національної безпеки України. URL: http://vabb.com.ua/assets/files/Tema_6_ONB.pdf.

104. Київрада збільшила фінансування міської цільової програми «Захисник Києва» на 2022–2025 роки для підтримки Сил безпеки та оборони. 15.05.2025. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/kivrada_zbilshila_finansuvannya_misko_tsilovo_programi_zakhisnik_kiyeva_na_2022-2025_roki_dlya_pidtrimki_sil_bezpeki_ta_oboroni/?utm_source.

105. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління. 2021. Т. 32 (71). № 3.

106. Паливода В. О. Велика Британія оновлює законодавство у сфері національної безпеки. *Центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/palivoda.pdf>.

107. Пилипчук В. Г., Корж І. Ф., Петришин О. В., Савінова Н. А., Фурашев В. М. Законодавчі основи забезпечення інформаційної безпеки України: наукова доповідь / за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ : НДІП НАПрН

України, 2014. 60 с.

108. Погребняк А. В. Вдосконалення системи захисту інформаційної безпеки. Рівне : МEGУ, 2015. С. 50.

109. Погребняк А. В. Технології комп'ютерної безпеки : монографія. Рівне: МEGУ, 2011. 117 с.

110. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 49–52.

111. Пошедін О. І. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України і перспективи його вдосконалення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. Серія : Державне управління. 2019. № 1. С. 31–38.

112. Право як міра та форма свободи. *Сутність права*. URL: <http://nkker.com/wp-content/uploads/2021/01/P-22-TDP-20.01.pdf>.

113. Примуш Р. Б. Система державного моніторингу у сфері національної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/42.pdf.

114. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>.

115. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки : Закон України від 01.04.2022 № 2182-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222182?an=&ed=&dtm=&le=>.

116. Про внесення змін до деяких указів Президента України : Указ Президента України від 16.07.2010 № 775/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/775/2010?lang=uk#Text>.

117. Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-98-%D0%BF>.

118. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією : Закон України від 01.12.2022 № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#n333>.

119. Про затвердження Інструкції з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України : наказ Міністерства інфраструктури України від 17.06.2020 № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0960-20#n17>.

120. Про затвердження Порядку проведення моніторингу загроз хімічній безпеці та виявлення їх джерел : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2024 № 891. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-2024-%D0%BF#Text>.

121. Про затвердження Правил антитерористичної безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-2024-%D0%BF#Text>.

122. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 № 373. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF#doc_info.

123. Про затвердження Регламенту обміну інформацією між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.10.2022 № 1174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2022-п#n8>

124. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C#>

125. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

126. Про основи національної безпеки України : Закон України від

19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

127. Про продовження строку реалізації Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 травня 2025 р. № 464-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/464-2025-%D1%80>.

128. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n1728>.

129. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>.

130. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та її протоколів : Закон України від 04.02.2004 № 1433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text>.

131. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

132. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>.

133. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

134. Проект Закону № 12418 від 16.01.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55645>.

135. Проект Постанови про затвердження переліку завдань та проєктів Національної програми інформатизації на 2025 рік. URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57224>.

136. Рева Т. Гібридні загрози та гібридні війни: сутність та аспекти взаємодії. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічної студії*. 2022. Вип. 40. С. 186–191.

137. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny>.

138. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. 84 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf>.

139. Ришелюк А. М. Законотворчий процес в Україні : навч. посіб. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. С. 82.

140. Різник Н. С. Теоретичні засади формування системи діагностики економічної безпеки банку. *Вісник Харківського нац. техн. університету сільського господарства. Економічні науки*. Харків : ХНТУСГ, 2007. Вип. 66. С. 118–123.

141. Романов І. В. Державне управління сектором безпеки і оборони: теорія, практика, стратегія : монографія. Київ : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. 218 с.

142. Саєнко В. Україна і Данія уклали безпекову угоду: які гарантії передбачено. УНІАН. 23 лютого 2024. URL: <https://www.unian.ua/society/garantiji-bezpeki-dlya-ukrajini-pidpisano-ugodu-z-daniyeyu-12552426.html>.

143. Сергунин А. А. Міжнародна безпека: нові підходи та концепти. *Політичні дослідження*. 2005. № 6. С. 126–137.

144. Сибаль О. Б. Теоретичне обґрунтування недоцільності визнання актів органів судової влади джерелами національного права України. URL: <http://intkonf.org/sibal-ob-teoretichneobgruntuvannya-nedotsilnosti-viznannyaaktiv-organiv-sudovoyi-vladi-dzherelaminatsionalnogo-prava-ukrayini>.

145. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою

України (теорія і практика) : монографія. Київ : НАДУ, 2004. 408 с.

146. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2011. 730 с.

147. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. С. 464.

148. Словник української мови : в 11 т. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. *Словник.UA*. URL: <https://xn----8sbptrz0c.xn--j1amh/%D0%B7/%D0%B7/%D0%B0%D1%81/%D0%B0/%D0%B4/%D0%B8.html>.

149. Смирнов Л. Л., Кікоть В. Я. Основні функції, завдання та принципи службової діяльності національної жандармерії по забезпеченню громадської безпеки. *Право: теорія і практика*. 2003. № 5. С. 79–83.

150. Собакарь А. О., Ковалів М. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Серія : Юридичні науки. 2016 № 845. С. 156–160.

151. Собакарь А.О., Нестерцова-Собакарь О. В. Сучасні детермінанти розвитку державної політики забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 67–72.

152. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny>.

153. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України від 29.06.2021. URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.

154. Стратегія національної безпеки Республіки Польща. 2020. URL: <https://opk.com.ua/%D1%81%D1%82%D1%80/%D0%B0%D1%82/%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F->

%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB
%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-
%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-
%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BF/.

155. Структура норми права. Способи викладення правових норм.
URL: https://pidru4niki.com/14940511/pravo/struktura_normi_prava_sposobi_vikladennya_pravovih_norm.

156. Ковальський В. С., Білоус В. Т., Демський С. Е. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 320 с.

157. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. Архів оригіналу від 10 липня 2015 р. URL: <https://web.archive.org/web/20150710023330/http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222>.

158. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.

159. Тиравський В. Як Україна використовує штучний інтелект для оборони від російської агресії. URL: <https://foreignukraines.com/2024/10/10/how-ukraine-uses-artificial-intelligence-to-defend-against-russian-aggression/>.

160. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : міжнародний документ від 14.06.1994 URL: <https://www.rada.gov.ua>.

161. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 12.01.2024. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>.

162. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина від 16.02.2024 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985>.

163. Україна і Німеччина підписали безпекову угоду. *Укрінформ*. 2024.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3828007-ukraina-i-nimeccina-pidpisali-bezpekovu-ugodu.html>.

164. Федеральне міністерство внутрішніх справ Австрії. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Федеральне_міністерство_внутрішніх_справ_Австрії.

165. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 751 с.

166. Фондація польсько-української співпраці. Місія. URL: <https://pauci.org/ua/foundation>.

167. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка та О. В. Петришина. Харків : Право, 2010. 584 с.

168. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки. *Financial Space*. 2013. № 3 (11). С. 111.

169. Шевченко М. М. Поняття «технологія державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи» та її складові. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 3–4 (11–12). С. 82–95.

170. Шевченко М. М. Філософсько-методологічні засади державно-управлінської діяльності щодо забезпечення суспільно-політичної стабільності. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2 (10). С. 103–111.

171. Шипілова Л. М. Стратегічне планування у сфері національної безпеки: курс лекцій. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2023. 143 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/0c043c6b-bab5-4391-9c5c-26aa49b2e9e5.pdf>.

172. Юнін О.С. Адміністративно-правові засади функціонування механізму національної безпеки України в умовах надзвичайних правових режимів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2026. Вип. 1.

C. 165–170.

173. Юридична енциклопедія: у 6 т. / за гол. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

174. Як Бюро економічної безпеки боротиметься з порушниками під час війни. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/232311-yak-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-borotimetsya-z-porushnikami-pid-chas-viyni>.

175. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy. 2010. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-national-security-strategy-a-strong-britain-in-an-age-of-uncertainty>.

176. Aftale om sikkerhedstilsagn til Ukraine. URL: <https://www.stm.dk/statsministeriet/publikationer/aftale-om-sikkerhedstilsagn-til-ukraine/>.

177. Aron R. Immuable et changeante. De la IV-e à la V-e République. Paris, 1959. 219 s.

178. German Security Policy: Assessing the 2006 White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. An AICGS Conference with support from the German Ministry of Defense and the National Intelligence Council. Washington, DC, July 10, 2007. URL: <http://www.aicgs.org/>.

179. Honorarkonsulat der Ukraine in Linz. URL: <http://www.hk-ukr.at/index.php/uk/ueb-oest>.

180. Lis W. Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny jako sfera działania administracji publicznej. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015. 495 s.

181. Rozdilsky J. L. Emergency management in Israel: context and characteristics. FEMA. URL: <https://training.fema.gov/hiedu/downloads/compemmgmtbookproject/comparative%20em%20book%20-%20em%20in%20israel-%20context%20and%20characteristics.pdf>.

182. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Pod kier. B. Zrodowskiego. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Wydział Strategiczno-Obronny, 2008. 182 s. URL: <https://docplayer.pl/1120197-Akademia-obrony-narodowej-wydzial-strategiczno-obronny-slownik-terminow-z-zakresu->

bezpieczenstwa-narodowego.html.

183. Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic, on defence and national security (excerpts): электронный ресурс. Paris, 17 June 2008. URL: <http://ambafrance-us.org/spip.php?article4531#>.

184. Wehrhaft. Resilient. Nachhaltig. Integrierte Sicherheit für Deutschland. Nationale Sicherheitsstrategie. URL: <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/Sicherheitsstrategie-DE.pdf>.

185. Weißbuch 1994 zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage und Zukunft der Bundeswehr. Bonn, 1994. 160 s.

186. Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr. Berlin, 2006. 133 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Калашник А. С. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 274–279. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/548/481>

2. Калашник А. С. Адміністративно-правові заходи запобігання та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвип. № 2. С. 302–307. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/311/280>

3. Калашник А. С. Інноваційні підходи до вдосконалення адміністративно-правового забезпечення моніторингу загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 218–225. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1159/981>

4. Калашник А. С. Система суб'єктів адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці України: їх повноваження та взаємодія. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спецвип. № 1. С. 249–255. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1215/1029>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Калашник А. С. Основні виклики та загрози національній безпеці

України в сучасних умовах. *Актуальні питання адміністративного права та процесу* : матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конф. молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 01 грудня 2023 року). Кропивницький, 2023. С. 63–67.

6. Калашник А. С. Виклики та загрози національній безпеці України в гуманітарній сфері. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 778–780.

7. Калашник А. С. Зарубіжний досвід як підстава для модернізації українського законодавства у сфері забезпечення національної безпеки. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практ. конгресу : у 2 ч. (м. Запоріжжя, 16 травня 2024 року) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. Ч. 2 С. 71–74.

8. Калашник А. С. Нормативні засади сучасної системи реагування на виклики та загрози національній безпеці України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) : у 2 ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. 1. С. 113–115.

9. Калашник А.С. Форми адміністративно-правового реагування на виклики та загрози Національній безпеці України. *Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Х Всеукраїнської наукової конф. молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 06 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 82–85.

10. Калашник А. С. Інноваційні підходи до моніторингу загроз національній безпеці України в умовах сучасних викликів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) : у 2 ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 109–111.